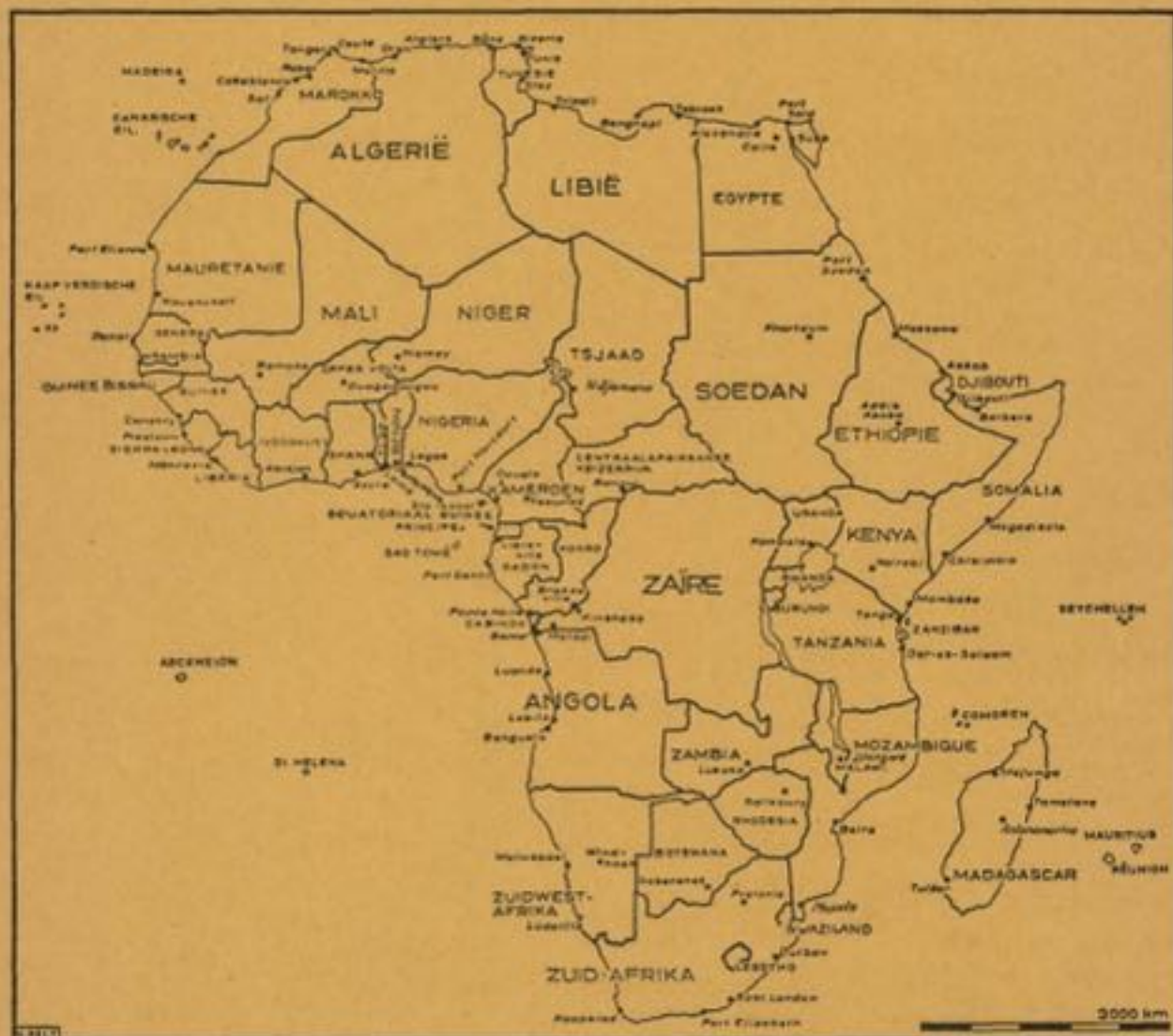

nederlands kapitaal in afrika

overzicht van dochterondernemingen en joint-ventures van nederlandse bedrijven in afrika, uitgezonderd zuid-afrika

Aktiegroepen en vakbondsgroepen kunnen deze brochure rechtstreeks bij SOMO bestellen. De prijs bedraagt in dat geval de kostprijs, f 6,- plus de portokosten. Na overmaking van f 6,- plus f 2,75 portokosten op postgirorekening 2931724 ten name van penningmeester SOMO onder vermelding van 'Afrika-brochure' wordt de brochure toegezonden.

In andere gevallen gelden de volgende prijzen:

Bestelling bij SOMO	f 10,-
Verkoopprijs in de boekhandel	f 10,-
Bibliotheken/onderwijsinstellingen	f 15,-
Nederlandse ondernemingen (met vestigingen in Afrika)	f 25,-

**nederlands kapitaal
in
afrika**

**dochterondernemingen en joint-ventures
van nederlandse bedrijven in afrika**

ROB GERRETSEN

STICHTING ONDERZOEK MULTINATIONALE ONDERNEMINGEN
Paulus Potterstraat 20, Amsterdam-1007, Telefoon 020-737515

Inhoudsopgave

Voorwoord	pag.	a
Inleiding	"	c
Bedrijvenlijst	"	1
Landen-index	"	64
Bijlage I Verdragsverhoudingen met Nederland	"	69
Bijlage II Investeringswetgeving per Afrikaans land	"	72
Bijlage III Omvang van de handel van Afrikaanse landen met Ned.	"	78
Bijlage IV Netto directe buitenlandse investerings per land	"	80
Bijlage V Bronnen en literatuur	"	81

Voorwoord

De start voor dit onderzoek naar de dochterondernemingen van Nederlandse multinationale ondernemingen in Afrika lag in de konstatering van de staf van SOMO dat er steeds meer aanvragen over vestigingen in Afrika bij ons binnen kwamen, zonder dat we in staat waren om daar adequaat op te reageren.

Die verzoeken kwamen uit verschillende hoeken. Landenkomitees die onderzoek wilden verrichten als basis/ter ondersteuning van lopende akties. Vrijwilligers die in een Afrikaans land gingen werken en meer inhoudelijk op de hoogte wilden zijn van de Nederlandse rol in de ontwikkeling van dat land. Studenten die een werkstuk schreven over de rol van MNO's in de ontwikkeling van Nigeria en de Nederlandse bedrijven als uitgangspunt wilden nemen. Journalisten op zoek naar achtergrondinformatie voor het plaatsen van aktuele gebeurtenissen in Kenya en Ethiopië, enz.

Het samenstellen van een overzicht van dochterondernemingen van Nederlandse bedrijven in Afrika is echter geen gemakkelijke klus. Het is niet zo dat je alleen maar even een handboek uit de kast hoeft te halen om de namen van de vestigingen te vinden, om daarna in de jaarverslagen van de betreffende moeder-koncerns de ontwikkelingen over de laatste jaren na te trekken.

Deze lijst is dan ook maar bedoeld als een eerste opzet, als een voorzet op basis waarvan wij en anderen verder kunnen gaan met het onderzoek naar konkrete landen of bedrijven. De opsomming van de beperkingen van deze lijst is dan ook omvangrijk:

- de bedrijvenlijst is zeker niet volledig. de meeste bedrijven zijn niet al te gul met het verstrekken van gegevens over hun aktiviteiten (in ontwikkelingslanden) en dat betekent een eindeloos gezoek naar een overzicht van dochterondernemingen, dat de bedrijven zelf regelmatig intern publiceren.
- we hebben ons beperkt tot produktie- en kommerciële vestigingen. Het inventariseren van langlopende kontrakten, samenwerkingsverbanden, grote projekten, enz. is een nog moeilijker zaak en zou onevenredig veel tijd kosten.
- Nederlandse belangen in Zuid-Afrika zijn niet opgenomen omdat door de AABN eind 1976 al een dergelijk overzicht voor die regio is gepubliceerd.
- een beperking is echter het ontbreken van een voldoende theoretisch kader om de rol van het (Nederlandse) buitenlandse kapitaal binnen de ontwikkelingen op het Afrikaanse kontinent te analyseren.

De lijst is nauwelijks meer dan een 'opsomming', het basis-materiaal om in een later stadium een analyse op te baseren. Het bleek (nog) niet mogelijk die analyse nu al op te zetten, omdat een groot deel van de noodzakelijke informatie ontbrak.

De bedoeling van deze lijst is dus primair om meer onderzoek naar de activiteiten van Nederlandse bedrijven in de verschillende Afrikaanse landen te stimuleren.

En dan zowel ten aanzien van een uitbreiding van de aanwezige dochterondernemingen - het completeren van de lijst -, als ten aanzien van het verzamelen van specifieke gegevens over de verschillende vestigingen. We hebben wel geprobeerd om daar op basis van in Nederland aanwezige bronnen een begin mee te maken, maar de mogelijkheden daartoe bleken beperkt.

Daarnaast is het natuurlijk de bedoeling dat de nu al beschikbare informatie gebruikt gaat worden. De bedoeling:

Dat in de discussies over de 'konsentratie-landen'-politiek van het ministerie van Ontwikkelingslanden ook gekeken gaat worden naar de activiteiten en belangen van de Nederlandse bedrijven in het betreffende land. En dat actiegroepen niet alleen op politieke ontwikkelingen wijzen bij hun akties, maar ook de economische 'onderbouw' en de bestaande imperialisme-relaties in hun analyses betrekken.

Dat ontwikkelingswerkers die uitgezonden worden ook weten op welke wijze het Nederlandse bedrijfsleven aktief is in het land waar ze gaan werken, en misschien juist afbreekt wat de ontwikkelingswerkers zelf proberen op te bouwen.

Alle mensen die de lijst gaan gebruiken zullen fouten en tekortkomingen vinden.

Voor ons is het dan van belang om dat te horen.

Deze lijst is expliciet bedoeld als een eerste aanzet tot verder onderzoek en dan is het belangrijk om alle mogelijke aanvullingen centraal vast te leggen.

Het onderzoek voor deze brochure is gedaan door Rob Gerretsen. De verwerking van de gegevens en het omwerken tot een bruikbare brochure met inleidingen en bijlagen komt mede voor rekening van de SOMO-stafmedewerkers.

Inleiding

De omvang-en de aard van de direkte buitenlandse investeringen in Afrika. (1)

1. De historische kontekst.

"De patronen van direkte buitenlandse investeringen in Afrika zijn nauw verbonden met de ontwikkeling van de internationale kapitalistische economie en de groei van de multinationale ondernemingen. Het is niet mogelijk deze patronen te beschrijven, laat staan te verklaren, zonder terug te vallen op dominantie-theorieën en op de historische integratie van Afrika in de imperialistische economieën".

En dat zou betekenen dat we hier moeten beginnen met het weergeven van de belangrijkste momenten van de integratie van de Afrikaanse economieën in het kapitalistische wereldsysteem. Daarnaast zouden we dan alle 'ins and outs' van bestaande dominantie- en imperialisme-theorieën moeten behandelen, omdat in de verschillende theorieën aan de direkte buitenlandse investeringen een steeds wisselend gewicht wordt toegekend. En een dergelijke opzet moet je dan per land uitwerken, want als de bestaande literatuur over direkte investeringen in Afrika iets duidelijk gemaakt heeft, is het wel dat generalisaties voor het hele kontinent nauwelijks mogelijk en vaak nietszeggend zijn.

Binnen de gegeven doelstelling van deze tekst - een korte inleiding bij het hoofdwerk, de 'bedrijvenlijst' van Nederlandse investeringen in Afrika - een niet te verwezenlijken opdracht. Te meer niet omdat enigszins gesystematiseerd onderzoek op het niveau van konkrete investeringen van Nederlandse bedrijven in Afrika nauwelijks bestaat; voor zover bekend is alleen voor (de konfektie in) Tunesië en Nigeria een eerste begin gemaakt.

Na een aanvankelijke poging (die veel discussies, maar weinig 'bruikbaar' resultaat opleverde) hebben we daarom maar besloten om ons wat de 'historische kontekst' betreft te beperken tot een beperkt aantal literatuursuggesties. In deze inleiding beperken we ons verder tot een analyse van de positie en invloed van de (Nederlandse) buitenlandse investeringen op dit moment.

Een duidelijk inzicht in de integratie van de Afrikaanse economieën in het Europees imperialisme geeft Walter Rodney: How Europe underdeveloped Africa (Tanzania Publ. House - 1972). Aanvullingen op het werk van Rodney geven:
David Killingray: De Europeanenplaaq (De Westerling in Afrika sinds de 15e eeuw). (Sijthoff, 1977)
Eduardo de Sousa Ferreira: Portugiesischer Kolonialismus zwischen Südafrika und Europa. (Aktion Dritte Welt, 1972)

(1) De structuur en een deel van de tekst van deze inleiding is gebaseerd op: H. Hveem - The extent and type of direct foreign investment in Africa. In: C. Widstrand ed. - Multinational firms in Africa. (New York - 1975) p. 59 e.v.

Daarmee ontstaat een globaal overzicht vanaf de periode vóór de komst van de Europeanen in Afrika, via een bespreking van de gevolgen van de slavenhandel tot en met de Afrikaanse onderontwikkeling in de tijd van het kolonialisme.

Over de periode van het neo-kolonialisme sinds ± 1950 en de rol van het westers bedrijfsleven in de politiek zelfstandige Afrikaanse landen is veel geschreven.

Een klassiek werk blijft natuurlijk Kwame Nkrumah: Neo-Colonialism, the last stage of imperialism (1965). Een meer algemeen overzicht geeft Karel Roskam: Dekolonisatie van Afrika (Fibula, 1973), terwijl voor de ontwikkelingen in west-Afrika sinds 1945 Samir Amin: Neo-Colonialism in West-Africa (Penguin, 1975) een duidelijk analysekader geeft.

In een aantal boeken wordt meer aandacht besteed aan de specifieke rol van het buitenlandse bedrijfsleven bij het handhaven van de neo-kolonialistische verhoudingen in Afrika. Als algemene inleiding is bijzonder bruikbaar de reader van Carl Widstrand ed.: Multinational Firms in Africa (New-York, 1975). Een duidelijke 'landenstudie' is: M. Bostock en Ch. Hanley: Economic independence and Zambian Copper; a case-study in foreign investment (1972).

Uit deze literatuur is in ieder geval één algemene konklusie te trekken: "Direkte buitenlandse investeringen - het vestigen van produktie en/of verkoopvestigingen door ondernemingen buiten het moederland - spelen een centrale rol in de ontwikkeling van de internationale ekonomie. Direkte buitenlandse investeringen zijn een belangrijk instrument in de spreiding van het internationale kapitalisme, ongeacht de gedetailleerde motivaties die aan de afzonderlijke investeringen ten grondslag kunnen liggen.

Direkte buitenlandse investeringen vormen tegelijkertijd mede de structuur van het internationaal kapitalisme: een wereldwijde 'arbeidsdeling', die gekarakteriseerd wordt door een hoogst ongelijke verdeling van macht en zeggenschap, en bijgevolg van welvaart en ontwikkelingskansen".

2. Over de politieke ekonomie van direkte investeringen.

Historisch gezien lijken de direkte investeringen in ontwikkelingslanden voort te komen uit twee basismotieven:

- een dalende winstvoet bij investeringen in de 'moeder-landen'. Dit als gevolg van een toenemende konkurrentie, een beperkte omvang van de binnenlandse markt en stijgende loonkosten.
- een groeïende behoefte aan landbouwprodukten en grondstoffen. Dit als gevolg van een toenemende vraag naar deze produkten, een snelle technologische ontwikkeling en een verschuiving in aard van produktie in de moederlanden.

Het gezamenlijke doel van direkte investeringen in ontwikkelingslanden is dan Groei van bedrijfsinkomen en Toename van controle op produktie en afzet.

Naast de twee genoemde motieven zijn er in de huidige ontwikkelingsfase van de Multinationale Ondernemingen een reeks (ddel-) motieven voor buitenlandse investeringen bijgekomen, zoals o.a.:

het gebruiken van schaalvoordelen; het profiteren van de verschillen in de belastingswetgeving tussen de verschillende landen; het omzeilen van belastingbarrières; het gebruik maken van lagere loonkosten in ontwikkelingslanden; het overplaatsen van milieu-vervuilende produktie; enz.

De direkte buitenlandse investeringen tekenen voor ongeveer 24% van de totale kapitaalexporten naar ontwikkelingslanden door de DAC-landen (= Development Assistance Comitee)(1). Naast direkte investeringen moet bij deze kapitaalexport gedacht worden aan betalingsbalanshulp, handelsfinancieringen, overheidsleningen, enz.

Bekijken we het aandeel van de Nederlandse investeringen in ontwikkelingslanden ten opzichte van de totale Nederlandse investeringen in het buitenland, dan blijkt dat per jaar sterk te verschillen: (in miljoenen gulden)

<u>jaar:</u>	<u>totaal buitenl.</u>	<u>totaal ontwikk.land</u>	<u>%</u>
1965	538	111	20,6
1966	929	85	9,1
1967	1.079	194	18,0
1968	1.242	300	24,2
1969	1.943	315	16,2
1970	1.995	406	20,4
1971	1.746	852	48,8
1972	2.356	550	23,3
1973	2.526	720	28,5
1974	4.607	968	21,0
1975	4.172	933	22,4
1976	2.957	676	22,9
1977	3.996	1.272	31,8

Bron: NAR: Advies particuliere buitenlandse investeringen en multinationale ondernemingen in ontwikkelingslanden mei 1979

Het probleem van deze cijfers is dat ze zijn samengesteld op basis van de overzichten van de Nederlandse Bank, waardoor alleen de bedragen zijn opgenomen die vanuit Nederland zijn gefinancierd. Investeringen door MNO's in ontwikkelingslanden via buitenlandse dochters zijn hierin dus niet opgenomen. Maar ook op basis van deze beperkte bron is duidelijk dat de investeringen in ontwikkelingslanden door Nederlandse bedrijven de laatste jaren sterk zijn gegroeid.

De werkelijke invloed van deze direkte investeringen in ontwikkelingslanden is echter nog groter dan deze cijfers en percentages suggereren. In tegenstelling tot andere vormen van kapitaalexport zijn direkte investeringen gericht op het verkrijgen van direkte zeggenschap over projekten en markten waarin geïnvesteerd wordt. Kenmerkend voor buitenlandse investeringen is dat ze

(1) DAC-landen zijn: EEG (- Luxemburg), Zweden, Finland, U.S.A., Canada, Australië, Nieuw Zeeland, Zwitserland, Oostenrijk, Japan.

meestal penetreren in moderne (export-gerichte) enclaves in de verschillende sectoren van de economie. Daardoor worden in veel landen de groeisektoren door het buitenlands kapitaal beheerst, terwijl lokaal kapitaal in stagnerende sectoren is gekonsentreerd.

Duidelijke voorbeelden in Afrika zijn: (cijfers 1965)

Gambia: de export bestond voor $\pm$ 50% uit grondnoten, waarvan de verwerking voor 56% in buitenlandse handen was.

Nigeria: de aardolie-industrie was voor 65% in buitenlandse handen.

Zambia: 91,5% van de export bestond uit koper, waarvan de winning voor 82% in handen was van buitenlands kapitaal.

Chad: de katoen vormde 77,5% van het exportpakket, terwijl de verwerking voor 67% door Franse bedrijven werd gedomineerd.

Togo: 32,9% van de export bestond uit fosfaten, een sektor die voor 68,7% door buitenlands kapitaal wordt beheerst.

Deze voorbeeldenreeks is aan te vullen met veel andere Afrikaanse landen; slechts enkele landen zijn ertoe overgegaan om ook de moderne export-gerichte produktie te nationaliseren.

Wel zit er in veel landen een duidelijk dalende tendens in het percentage van de moderne sektor van de economie dat direkt door buitenlands kapitaal wordt beheerst.

In sommige gevallen gaan MNO's zelfs over tot een 'gevraagde nationalisatie', nl. daar waar de MNO door middel van technische en managementkontrakten een vaste winst en een belangrijke vinger in de pap houdt terwijl de lokale overheid voor de risico's (en vaak voor de verliezen) kan opdraaien.

Deze daling wordt echter ook ten dele veroorzaakt door de sterke stijging van het aantal en de omvang van joint-ventures tussen MNO's en de staat en/of lokale financiers in ontwikkelingslanden.

Lange tijd heeft de bijdrage van lokaal kapitaal aan de vestigingen van MNO's in Afrika met name bestaan uit de financiering van infrastrukturele voorzieningen, scholing, enz. Dat kon overigens nog om aanzienlijke bedragen gaan.

De laatste jaren gaan de overheid en/of lokale financiers ook steeds vaker bijdragen aan het bedrijfskapitaal van een vestiging. Dat heeft voor de buitenlandse onderneming een aantal belangrijke voordelen:

- de te investeren som daalt, wat een vermindering van risico's kan betekenen.
- lokaal kapitaal wordt gebonden aan een voor het buitenlands kapitaal gunstige ontwikkelingspolitiek waardoor de kans op een zelfstandige kapitaal-akkumulatie vermindert en potentiële concurrentie minimaliseert.
- door de binding met een nationale bourgeoisie of de staat zijn gunstige arbeids- en produktievoorwaarden te bedingen.
- de arbeidsrust wordt gegarandeerd door de lokale overheid.

In veel gevallen wordt de winstgevendheid van de investeringen door buitenlandse konserns niet aangetast, omdat in joint-ventures vaak hoge vergoedingen voor geleverde technologie en voor het management in rekening worden gebracht. Bovendien vormt het systeem van 'interne verrekenprijzen' binnen een multinationale onderneming een voor de lokale overheid praktisch

niet te controleren middel voor winst-verplaatsing naar het buitenland.

In een situatie waarin door management- en technische kontrakten de overheersing van de lokale partners door de MNO praktisch geïnstitutionaliseerd is, kan een buitenlands bedrijf zelfs bij een minderheidsaandeel z'n dominerende positie handhaven.

Een duidelijk voorbeeld van een joint-venture geeft O.O. Soleye in 'Multinational firms in Africa': een cementfabriek in Nigeria, waaraan twee Engelse multinationale bedrijven, de United Africa Company (een dochteronderneming van Unilever) en de Nigeriaanse staat deelnemen.

UAC is met name bij het projekt betrokken omdat het bedrijf al jarenlange ervaring heeft met industriële en commerciële bedrijven in Nigeria en belangrijke ingangen heeft bij de Nigeriaanse overheid. Bovendien beschikt UAC over een distributienet voor cement, waardoor het bedrijf ook een sterke greep op de prijs kan behouden.

De taakverdelingen en verantwoordelijkheden in de gezamenlijke onderneming zijn zo vastgelegd dat de Nigeriaanse overheid geen invloed heeft op de werving van personeel en op de aankoop van materiaal. Wel staat de overheid er garant voor dat er geen concurrerende cementfabrieken gesticht worden en dat door middel van 'importbeperkingen' eventuele buitenlandse concurrentie wordt afgeremd.

3. Omvang en patronen van directe investeringen in Afrika.

"Tegen het eind van 1967 bedroeg het totaal aan directe investeringen in Afrika, gecontroleerd door investeerders uit DAC-landen, bijna 6,6 miljard dollar (exclusief Zuid-Afrika, maar inclusief Rhodesië en de ex-Portugese koloniën). Dit was ongeveer 6,3% van de totale wereldinvesteringen van DAC-landen in dat jaar".

Als we de investeringspatronen per Afrikaans land bekijken ontstaat een genuanceerder beeld: (in miljoenen \$)

<u>Land:</u>	<u>1967</u>	<u>1972</u>	<u>%-groei:</u>
Ghana	260	360	38
Kenya	172	235	37
Nigeria	1.109	2.100	89
Sierra Leone	68	75	10
Tanzania	60	65	8
Zambia	421	300	-29
Algerije	703	250	-64
Marokko	179	250	39
Tunesië	135	200	48
Gabon	265	375	41
Ivoorkust	202	340	69
Senegal	154	210	37
Zaire	481	620	20
Angola	193	290	50
Liberia	300	360	20
Libye	578	1.560	170
Egypte	58	100	72

Bron: H. Hveem in Multinational Firms in Africa p. 83

De grootste investeringsobjekten in Afrika blijken Nigeria en Libye te zijn, waarmee direkt ook de belangrijke invloed van de oliewinning is aangegeven. De nationalisaties van de olie-industrie in Algerije blijken uit het negatieve groei-cijfer.

"Op basis van de tabel en de gegevens over het Bruto Nationaal Produkt van de verschillende landen kan iets gezegd worden over de 'penetratiegraad' (= aandeel van de buitenlandse investeringen in het BNP). Door deze kerngetallen te hanteren kwamen Goux en Landeau tot een aantal categorieën van 'gastlanden' van buitenlandse investeringen.

'Koloniën' waren die landen waarin de buitenlandse investeringen uit een metropoolland 30% of meer uitmaakten van het BNP.

'Onafhankelijk' waren landen waarin de bijdrage minder dan 1% was.

Volgens deze schaal waren er 3 Franse koloniën (Gabon, Congo en Mauretanië), twee Britse (Swaziland en Zambia), twee Amerikaanse (Liberia en Libye) en één Belgische (Zaire) in 1967.

Wordt gekeken in hoeverre een land het merendeel (b.v. meer dan 70%) van de buitenlandse investeringen van een land levert, dan monopoliseert Frankrijk 12 Afrikaanse landen (waaronder de middelste groep in de tabel), Engeland 9 (waaronder de landen in de bovenste groep in de tabel) en Amerika 2.

Hoewel een berekening op basis van buitenlandse investeringen en het BNP met een zekere argwaan bekeken moeten worden is wel duidelijk dat de politiek-ekonomische invloedssferen nog altijd een belangrijke rol spelen op het Afrikaanse kontinent.

Toch mag niet gekonkludeerd worden dat de ekonomische belangen van de verschillende landen gestabiliseerd zijn in een permanente verdeling van Afrika. Deze belangen worden niet alleen bestreden door de meer onafhankelijke Afrikaanse overheden (zie b.v. de nationalisaties in Algerije, Libye, Nigeria, Angola, Mozambique, enz.), maar ook staan de relaties tussen de verschillende metropoolstaten (en MNO's) steeds onder spanning. En omdat Nederland (buiten Zuid Afrika) geen koloniale bezittingen in Afrika heeft gekend, en Nederlandse bedrijven dus niet op een historische 'binding' kunnen verder bouwen, manoevreren de Nederlandse MNO's in verschillende Afrikaanse landen binnen de marges van de bestaande 'invloedssferen' in Afrika.

Bekijken we de Nederlandse investeringen in Afrika dan krijgen we het volgende beeld:

Nederlandse jaarlijkse partikuliere investeringen (in miljoenen f):

<u>jaar:</u>	<u>omvang:</u>	<u>jaar:</u>	<u>omvang:</u>
1965	18	1972	-39
1966	9	1973	24
1967	11	1974	16
1968	24	1975	11
1969	21	1976	99
1970	-2	1977	140
1971	129		

Bron: NAR-advies mei 1979

Aantal vestigingen van Nederlandse MNO's:

<u>land:</u>	<u>aantal:</u>
Nigeria	83
Kenya	62
Tunesië	51
Marokko	37
Zaire	37
Tanzania	35
Ghana	28
Ivoorkust	26
Egypte	19
Angola	14
Liberia	13
Gabon	12
Senegal	11

Bron: bedrijvenlijst

De partikuliere Nederlandse investeringen in Afrika (voor zover gefinancierd vanuit Nederland) blijken in 1976 en 1977 zeer snel te zijn toegenomen. Jammer genoeg is de 'stock' van Nederlandse investeringen in de verschillende Afrikaanse landen niet te achterhalen. Daarom moeten we ons 'behelpen' met het overzicht van het aantal vestigingen, een moeilijk 'vergelijkbare' eenheid in verband met het grote verschil in kapitaalsintensiteit van de verschillende vestigingen.

Uitgaande van het aantal vestigingen blijkt ook voor Nederlandse bedrijven Nigeria de belangrijkste investeringsmarkt te zijn. Van de totale buitenlandse investeringen in Nigeria droegen de Nederlandse bedrijven in 1967 ongeveer 14,5% bij. Gezien de bedrijvenlijst zijn dat op dit moment met name activiteiten in de infrastrukturele bouw (Box Kalis-Westminster groep, Stevin-Volkert), de olie- en gaswinning (Shell), de voedingsmiddelenindustrie (Unilever), de elektronische industrie (Philips) en de handel (Unilever).

Een belangrijke reden waarom buitenlandse bedrijven in Nigeria willen investeren wordt gevormd door de hoge winsten die in dat land te behalen zijn. Dat wordt o.a. duidelijk in het volgende overzicht:

<u>Bedrijf:</u>	1969	1970	1971	1972
	%	%	%	%
Nigerian Breweries Ltd. (Heineken/Unilever)	50	50	60	110
Lever Brothers Nigeria Ltd. (Unilever)	30	32	55	76
P.Z. & Co. (Nigeria) Ltd.	-	12,5	40	60
R.T. Briscoe (Nigeria) Ltd.	10	25	40	260
Vono Products Ltd.	20	20	60	50
Blackwood Hodge (Nigeria) Ltd.	100	128	581	109
Costain (W.A.) Ltd.	16,5	33	33	130

Bron: T. Skully, A multinational look at the transnational corporation. Sydney, 1978.

En dat betreft dan alleen nog dividenden en geen werkelijke cijfers.

Ook de volgende twee landen op de lijst - Kenya en Tunesië - zijn landen met een uitgesproken liberaal investeringsbeleid t.a.v. buitenlandse bedrijven.

In Kenya (met 62 vestigingen van Nederlandse konserns) wordt de lijst gedomineerd door Shell (15 vestigingen), Unilever (13), Borsumij Wehry (9) en Philips (5). In Tunesië (met in totaal 51 dochters van Nederlandse MNO's) overheersen een groot aantal kleinere konfektiebedrijven, waarbij met name de 12 deelondernemingen van de Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (PMO) opvallen.

En daarmee komt een gemeenschappelijke 'eigenschap' van alle drie de 'toplanden' - t.a.v. het aantal dochterondernemingen van Nederlandse multinationals - in het vizier: zowel Nigeria als Kenya en als Tunesie zijn jarenlang konsentratieland voor Nederlandse ontwikkelingshulp (geweest). De relatie tussen Nederlandse bedrijven en Nederlandse ontwikkelingshulp wordt nog opmerkelijker als blijkt dat ook in het vierde konsentratieland in Afrika - Soedan - (volgens Hveem) in 1967 ruim 13,5% van de buitenlandse investeringen in Nederlandse handen was. Terwijl in Tanzania - op dit moment ook een konsentratieland - het Nederlandse bedrijfsleven met 35 vestigingen ook ruim vertegenwoordigd is.

Op deze manier gaan partikuliere investeringen en Nederlandse ontwikkelingshulp duidelijk hand in hand en je zou kunnen gaan denken dat de ontwikkelingshulp (mede) als functie heeft om het Nederlandse bedrijfsleven binnen de marges van de bestaande invloedssferen in Afrika te ondersteunen bij het zoeken naar een vaste bodem onder de voeten. 'Nederlandse ontwikkelingshulp in dienst van kapitaalsbelangen' is dat eens genoemd.

4. Aard van de investeringen: verdeling in sectoren en de internationale arbeidsdeling.

"Bijna 30% van de totale buitenlandse investeringen in Afrika in 1967 was gekonsentreerd in de aardolie-sektor; bijna 20% in de mijnbouw. De sektorale indeling voor het jaar 1972 is niet bekend, maar het is aannemelijk dat het aandeel van de aardolie- en mijnbouwsektor alleen maar verder is toegenomen. Als de investeringen in de landbouwsektor bij die in de aardolie- en mijnbouwsektor worden opgeteld, kan worden gekonstateerd dat in 1967 ongeveer 56,5% van de buitenlandse investeringen in Afrika hadden plaatsgevonden in de extraktieve sectoren. Daarnaast hadden 23,4% van de investeringen plaatsgevonden in olieraffinage en de verschillende produktieve sectoren. De resterende investeringen vonden plaats in wat gemakshalve de dienstensektor wordt genoemd.

In ruwe termen geeft deze sektorale verdeling van de investeringen de 'internationale arbeidsdeling' weer. Grote konsentrasie op investeringen in de extraktieve sectoren geeft een relatief lage positie binnen het wereldsysteem aan, uitgezonderd natuurlijk de olieproducerende landen (Algerije, Libye en Nigeria met name).

Vergeleken met andere periferere gebieden scoort Afrika laag: een groot aantal Afrikaanse landen staan het laagste op de schaal van de internationale arbeidsverdeling.

Een centraal element in de verklaring hiervoor is de economische structuur die Afrika is opgelegd in de koloniale periode en door bestaande neo-koloniale bindingen gehandhaafd blijft: de exportenclave en monokultuur, binnen een verder onderontwikkelde economie. 12 landen in Afrika verdienden meer dan 60% van hun totale exportinkomen door de uitvoer van één enkel produkt.

Afrika's integratie in de ongelijke internationale arbeidsverdeling kan ook aangetoond worden door bijvoorbeeld te wijzen op de ongelijke verdeling van soort activiteiten binnen één en dezelfde sektor. Zo geldt voor Nigeria in 1967 dat er in de winning van aardolie 21x meer was geïnvesteerd door buitenlandse bedrijven dan in de andere activiteiten in deze sektor (raffinage, transport, verkoop). Soortgelijke ongelijkheden zijn aanwijsbaar voor de mijnbouwsectoren in de verschillende landen. Erts-extractie en smeltactiviteiten trokken het merendeel van de buitenlandse investeringen, ten koste van de productie van half- en eindprodukten. Voor Liberia varieerde dat een faktor 15, voor Togo een faktor 9, Mauretanië was het meest extreem met een faktor 92.

Ook de 'taakverdelingen' binnen de verschillende multinationale ondernemingen versterken het beeld van Afrika's lage positie op de schaal van internationale arbeidsverdeling. Uit een onderzoek van de Harvard Business School (1965) bleek dat er relatief veel vestigingen van (Amerikaanse) multinationale ondernemingen in de petroleum-winning (16% van alle dochterondernemingen in de wereld), de voedselsektor (9,4%) en de houtsektor (7,3%) op het Afrikaanse kontinent te vinden waren. Daarentegen bestonden er relatief weinig vestigingen in de meer 'sophisticated' sectoren zoals de chemische industrie (4,8%) en elektronische produktie (4%). Bovendien bleek dat in de Afrikaanse vestigingen van de verschillende MNO's geen Research and Development-activiteiten werden ondernomen. Nieuwe technologische informatie is in hoge mate beschermd en de ontwikkeling daarvan is volkomen gekonsentreerd in de vestigingen in de 'rijke wereld'. Het is niet verbazingwekkend dat daardoor een duidelijk afhankelijkheidspatroon ontstaat. Industriële patenten die in Afrikaanse landen zijn geregistreerd blijken in veel gevallen voor praktisch 100% in buitenlandse handen, waardoor deze ondernemingen de verdere economische ontwikkeling in veel Afrikaanse landen praktisch domineren".

Een verdeling van de Nederlandse vestigingen in Afrika per sektor geeft het volgende beeld:

- bouw/bagger/infrastructuur: 67 vestigingen
- handelssektor: 177 vestigingen
- landbouw-grondstoffenproduktie: 56 vestigingen
- textielindustrie: 43 vestigingen
- elektronische industrie: 66 vestigingen
- voedingsmiddelen en genotsmiddelenindustrie: 64 vestigingen

- chemie/petrochemie: 57 vestigingen
- olie/gaswinning: 30 vestigingen
- mijnbouw: 4 vestigingen.

Van de in totaal 609 vestigingen van Nederlandse ondernemingen die in de lijst zijn opgenomen bestaat 46% uit dochterondernemingen van de 4 grote Nederlandse MNO's:

Shell	125 vestigingen in Afrika
Unilever	73
Philips	68
Akzo	15

totaal 281 = 46% van het totaal.

Een aantal konklusies dringen zich op, ondanks het feit dat deze cijfers weinig zeggen over de omvang van de vestigingen.

Het Nederlandse bedrijfsleven ontbreekt praktisch volledig in de mijnbouwsektor. De verklaring hiervoor is waarschijnlijk dat juist in deze sektor de koloniale invloedssferen nog steeds een grote rol spelen en dat met name bedrijven uit de oorspronkelijke "moederlanden" de konsessies voor mijnbouw in handen hebben (gekregen).

De positie van Shell bij de olie-winning in b.v. Nigeria is dan ook opgebouwd dankzij het feit dat Shell een joint-venture is van een Nederlands en een oorspronkelijk Engels bedrijf, waarbij gebruik gemaakt kon worden van de Engelse 'kontakten' in Nigeria om olie-konsessies te verkrijgen.

Ook de positie van Unilever in Afrika vindt grotendeels z'n oorsprong in de Engelse tak (Lever brothers) van het koncern: UAC was de belangrijkste handelsonderneming in de meeste engelstallige gebieden in Afrika ver voor de fusie tussen de Margarine Unie en Lever Brothers tot stand kwam.

Een groot deel van de activiteiten van de Nederlandse bedrijven in Afrika blijkt gericht te zijn op de handelssektor: in totaal 177 handelsvestigingen, tegen een totaal van 609.

Oorspronkelijk betrof dit met name vestigingen van de UAC, die in een aantal landen een praktische monopoliepositie voor de handel in landbouwprodukten en konsumptiegoederen wist te verwerven. In een later stadium gingen kleinere handelshuizen zich op bepaalde sectoren of landen richten: zo heeft Borsumij Wehry zich volledig gekonsentreerd op Oost Afrika met 9 vestigingen in Kenya, 3 in Tanzania en 4 in Oeganda.

In een land als Kenya konsentreert het Nederlands bedrijfsleven zich als geheel vergaand op de handel: 24 van de in totaal 58 vestigingen zijn in deze sektor te vinden.

De internationalisering van de bouw- en baggerbedrijven hangt voor een groot deel samen met de snelle ontwikkeling van een aantal olielanden en is (ten dele) dan ook van recente datum. Van de 67 vestigingen in deze sektor in heel Afrika zijn er 27 gevestigd in Nigeria alleen, en het betreft hier hoogst waarschijnlijk tijdelijke ondernemingen (of samenwerkingsverbanden) die zijn opgericht voor de uitvoering van een groot projekt.

Van de 'textiel'-bedrijven is de helft (21 van de 43) gevestigd in Tunesië. Het gaat hierbij met name om ondernemingen die gebruik willen maken van de lage lonen en de gunstige investeringsvoorwaarden in Tunesië en daarom het arbeidsintensieve gedeelte van hun produktie uitbesteden aan de daar gevestigde dochteronderneming.

Zo op het oog lijkt de konklusie, verbonden aan het algemene investeringspatroon van buitenlandse bedrijven in Afrika, dat de extraktieve sectoren het overgrote deel van de activiteiten uitmaken en dat aan industriële verwerking weinig aandacht wordt besteed voor het Nederlandse bedrijfsleven in Afrika niet op te gaan.

Gegeneraliseerde konklusies zijn echter moeilijk te trekken, zeker als de geïnvesteerde bedragen in de verschillende sectoren niet bekend zijn. De handelssector mag misschien wat betreft het aantal vestigingen overheersen, ten opzichte van geïnvesteerde bedragen zal dat waarschijnlijk niet het geval zijn.

Duidelijk is wel dat het Nederlandse bedrijfsleven zich in een aantal landen met name op de produktie van landbouwartikelen, de handel en de infrastrukturele voorzieningen heeft gekonsentreerd:

Angola: 8 van de 14 Nederlandse vestigingen zijn actief in de landbouwproduktie.

Kenya: 24 van de 58 vestigingen zijn handelsondernemingen.

Oeganda: 7 van de 12 vestigingen zijn handelsondernemingen.

Tanzania: van de 35 dochterondernemingen van Nederlandse bedrijven zijn er 7 actief in infrastrukturele voorzieningen, 10 in de landbouwproduktie en 8 in de handel.

5. Voorbeelden van Nederlandse bedrijven in Afrika.

Om een beeld te geven van de achtergronden en de gevolgen van Nederlandse investeringen in Afrikaanse landen hebben we een aantal bestaande artikelen opgenomen. Uit deze voorbeelden blijkt hoe bovengeschreven mechanismen van internationale afhankelijkheid van Afrikaanse economiën op konkreet niveau vorm krijgen.

Bewust is gekozen voor enkele voorbeelden uit verschillende landen en verschillende sectoren:

- Kenya - Philips en Unilever.
- Kongo - Bruynzeel.
- Guine Bissau - HVA
- Senegal - BUD

Bovendien is een artikel toegevoegd over de voorlichting van Nederlandse ondernemers over handel en investeringen in Afrikaanse landen door de Economische Voorlichtings Dienst, een onderdeel van het Ministerie van Economische Zaken.

De zegeningen van fatsoenlijke multinationals in de praktijk

Kenya als dochterland van Philips en Unilever

Als alles op de oude voet doorgaat zullen de multinationale ondernemingen tegen het einde van de jaren tachtig bijna de helft van de wereldproductie beheersen. Nu al is het zo dat de 300 grootste Amerikaanse bedrijven met hun 5200 buitenlandse dochters ruim een kwart van de wereldexport voor hun rekening nemen, waaronder bijna de helft van de uitvoer van grondstoffen en een vijfde van die van eindprodukten. En het vrije kapitaal van dit Amerikaanse bedrijfsleven bedraagt - in totaal 200 miljard dollar - ongeveer het dubbele van het totaal aan dekkingsmiddelen bij alle centrale banken en internationale monetaire instellingen over de hele wereld.

Gegevens - ontleend aan het eind vorig jaar verschenen RIO-rapport (Naar een rechtvaardiger Internationale Orde) - die wel aangeven hoe sterk het internationale bedrijfsleven de laatste tijd in opkomst is. In verhouding spelen Nederlandse multinationals - 4 pct. van alle directe investeringen in ontwikkelingslanden - Jaarbij een voorname rol. En ook bij ons bedrijfsleven is de opmars onmiskenbaar: in de ontwikkelingslanden een verdubbeling van de directe investeringen sinds 1970. Aan de hand van de praktijken van bedrijven als Unilever en Philips in een Oerde-Wereldland als Kenya gaat Arnout Weeda op deze pagina's na wat dat wereld.

De industriewijk van de Kenyase hoofdstad Nairobi ligt een paar kilometer buiten de stad. Tegen het eind van de middag heb ik er een afspraak met de directeur van de plaatselijke vestiging van één van Nederlands grootste multinationals, Philips. Een betrekkelijk klein fabriekje van elektrische lampen eigenlijk, maar toch voor veel Kenyanen iets heiligs. Dat blijkt wel als de chauffeur die mij brengt er lucht van krijgt dat ik een afspraak heb met niemand minder dan de directeur zelf. Wetende dat ook ik uit Nederland afkomstig ben, ziet hij zijn kans schoon: of ik niet een chauffeursbaantje voor hem zou kunnen versieren? Veel hoeft het niet voor te stellen, als hij maar in dienst kan komen bij een bedrijf als Philips. Terwijl boven de fabriekskomplexen het bekende Philips-embleem al zichtbaar wordt, bedenkt hij nog snel enkele aanbevelingen waarmee ik mijn hoge gesprekspartner zou kunnen overtuigen. Vergeefse moeite

uteraard, zo moet ik hem meedelen als ik na een uur weer buiten sta. Berustend hoort hij mijn verslag aan. De berusting van iemand die niet voor het eerst ontdekt dat dit soort voorrechten slechts is weggelegd voor een kleine elite. Zonder er nog een woord over vuil te maken keert hij terug tot de orde van de dag: de terugrit naar de stad.

Een voorval dat zo uit een propagandablaadje voor multinationals overgenomen had kunnen zijn, maar toch is het echt gebeurd. Het beste bewijs dat het allemaal wel meevalt met die schadelijke praktijken van deze westerse superconcerns? Volgens die bedrijven zelf zeker wel. In 1969 hield Frits Philips zijn aandeelhouders al voor dat „onze internationale ervaring” Philips in staat stelt in de ontwikkelingslanden wat betreft het „sociale klimaat” „moderne ideeën geleidelijk ingang te doen vinden”. En medio vorig jaar verdedigde de Amro-bank haar Afrikaanse bemoeienissen in een krantenadvertentie met de verwijzing naar de daar uitbetaalde (relatief) hoge lonen. Geen uitzonderingen die de regel bevestigen, als men mag afgaan op de

uitkomsten van de (eind vorig jaar gepubliceerde) enquête onder 37 Nederlandse multinationals van het ministerie van Economische Zaken. „Verscheidene ondernemingen onderstrepen”, kan men daarin lezen, „dat zij er naar streven een sociaal beleid te voeren dat minstens zo goed is als van toonaangevende ondernemingen in het betreffende land”. En dat is weer niet een specifiek Nederlands trekje. Ook in een recent multinationals-rapport van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), waarin behalve werkgevers ook vakbeweging en overheden deelnemen, wordt hoog opgegeven over de hoge lonen van de grote concerns welke „gemiddelde peil aanzienlijk boven dat van nationale bedrijven” ligt - een toestand die in de Derde Wereld sterker is dan in het rijke westen. Het zelfde bedje komen we tegen in een begin dit jaar uitgekomen rapport over dezelfde materie van het CNV, waarin waarderend wordt vastgesteld dat de multinationals in ontwikkelingslanden tenminste werk scheppen „dat veelal naar verhouding tamelijk goed betaald wordt”.

Wangedrag van ITT

Wat willen we meer? Vanwaar dan toch al die kritiek die - de laatste tijd in toenemende mate - steeds weer wordt uitgestort over die grote internationale concerns naar aanleiding van hun praktijken in de Derde Wereld (en daar trouwens niet alleen)? Kritiek niet alleen van „linkse door-drammers”, maar ook binnen bijvoorbeeld een onverdacht lichaam als de Verenigde Naties. Daar is men al geruime tijd bezig een sluitende gedragskode voor multinationals op te stellen, nadat al eerder de Internationale Kamers van Koophandel (de concerns zelf dus) en vorig jaar de OESO (de club van overwegend rijke kapitalistische landen) met dergelijke op vrijwilligheid gebaseerde richtlijnen voor investeringen in den vreemde afkwamen.

Het antwoord op het waarom van die koortsachtige internationale activiteit is eigenlijk eenvoudig: door het wangedrag van het Amerikaanse ITT-koncern in Chili enkele jaren geleden - een poging het socialistische bewind van wijlen president Allende om zeep te helpen - werd de internationale goegemeente zich ineens bewust van het misbruik dat die enorme multinationals ook wel eens van hun macht kunnen maken. In het RIO-rapport, (naar een Rechtoordiger Internationale Orde), eind vorig jaar vastgesteld door een groep internationale deskundigen onder leiding van onze landgenoot prof Tinbergen, staat het zo: „Onder deze omstandigheden (...) is het fundamentele probleem dat moet worden opgelost, de vraag welke functies de transnationale ondernemingen in de toekomst zullen uitoefenen en volgens welke criteria deze functies op nationale en internationale niveaus zullen worden gedefinieerd”. Als ze zich maar houden aan de gedragsregels die daaruit voortvloeien, staat het voor de samenstellers vast dat die bedrijven „een positieve rol” zullen spelen bij „het verbeteren van de levensomstandigheden van de arme mensen in de Derde Wereld”. „Een internationaal register van afzonderlijke ondernemingen” met „voor elke onderneming afzonderlijk de positieve en negatieve aspecten van haar activiteiten”, kan daarbij behulpzaam zijn.

Zo zou het kaf van het koren gescheiden kunnen worden. De hoofdmoot van de fatsoenlijke, goedwillende multinationals zou dan niet langer geblameerd worden door die paar knoerds die het niet zo nauw nemen met hun verantwoordelijke positie als machtskolos. Dat is althans de achterliggende filosofie bij al dit soort voorstellen. De grote vraag is echter of daarmee inderdaad ook die „negatieve aspecten” kunnen worden uitgebannen. Een nadere bestudering - niet alleen vanuit het perspectief van die ene Kenyan die zijn

eigen inkomen en status probeert te maximaliseren - van de praktijk van enkele Nederlandse multinationals in Kenya leert dat de werkelijkheid ingewikkelder in elkaar zit dan in boven genoemde benaderingen gesuggereerd wordt. De wereld is één en ongedeeld, zo luidt een bekend gezegde, en dat geldt niet in de laatste plaats ook voor de rol van de grote concerns in de wereld-economie. Het blijkt dat die negatieve aspecten niet te scheiden zijn van de positieve. En sterker: dat de positieve kant van de zaak - de relatief gunstige arbeidsvoorwaarden bijvoorbeeld - niet meer dan een onverbreekelijk onderdeel is van de negatieve totaaluitkomst.

„Economische groei is niet een kwestie van kreten en slagzinnen, maar van zorgvuldige aandacht ook voor het kleinste onderdeel”, zo verweerde Unilever-president Van den Hoven zich vorig jaar ten overstaan van zijn aandeelhouders tegen de kritiek op bedrijven als het zine. *In deze de-*

tail”, vervolgde hij, zijn meermal niet uit boeken te leren, maar zijn de vrucht van lange bedrijfservaring”. Kortom: je moet multinational wezen om er over te kunnen oordelen. Aan de hand van een Kenyase vrucht van Unilevers bedrijfsvoering - East Africa Industries te Nairobi - en de eerder genoemde Philips-vestiging in de zelfde stad zullen we nagaan wat daar van waar is. Met als voornaamste leidraad dat „kreten en slagzinnen”, waarvan de diverse internationale fora zich inderdaad maar al te vaak bedienen, te weinig houvast bieden om de kreten en slagzinnen waarvan de multinationals zichzelf doorgaans bedienen door te prikken.

Geen informatie

Een van de eerste hindernissen die men krijgt te overwinnen op een dergelijke spruittocht is het totale gebrek aan informatie. Een zaak die op zich ieder doeltreffend gemeenschapsbeleid al behoorlijk kan frustreren. Wat betreft East Africa Industries (EAI),

verreweg de grootste Kenyase fabriek (1200 werknemers) van zeep, was-middelen (o.a. Omo), vetten, margarine *Blue Band*, tandpasta en frisdranken, valt dat misschien nog enigszins mee omdat de overheid daarin voor één zesde deelneemt via een ontwikkelingsmaatschappij, maar gezien het centralistische beleid van Unilever is het maar de vraag of dat in de praktijk veel voorstelt. De buitenstaander die in Kenya iets van het bedrijf te weten wil komen, wordt in elk geval met een maximale tegenwerking gekonfronteerd. Alleen al het maken van een afspraak voor een bezoek aan de fabriek en een gesprek met directeur Barrage-Wanjui (tevens voorzitter van de Kenyase werkgeversorganisatie) levert geweldige problemen op. Na vele telefoontjes kan er uiteindelijk wel een tijdstip worden vastgelegd, maar eenmaal in het bedrijf aangekomen is er toch nog weer een langdurig „kruisverhoor” (waarom die nieuwsgierigheid?) voor nodig om verder te komen dan de directie-sekretaresse.

De aanhouder wint echter na een vluchtige rondleiding over het fabrieksterrein krijg ik toestemming vijf minuten te praten met de directeur. Heel toepasselijk, naar later blijkt, wordt erbij gezegd dat ik van hem de financiële informatie kan krijgen „die hij toestaat te geven”. Veel is dat namelijk niet. Ook hem moet ik eerst omstandig uitleggen wat het doel van mijn bezoek is. Unilever is een Nederlands bedrijf waarvan men in Nederland best mag weten wat het in een land als Kenya uitspookt, probeer ik. Maar wie weet er in Nederland nou waar Kenya ligt, duidt de onverbiddelijke tegenvraag? Het ijs wordt pas gebroken als ik verwijst naar de lofzang die zijn baas Van den Hoven tijdens de laatste aandeelhoudersvergadering in Rotterdam hield op de Unilever-activiteiten in de Derde Wereld, en duidelijk maak dat ik daar wel eens de voorbeelden van wil zien.

Financieel-economische informatie levert dat nog altijd niet op, eenvoudig omdat Barrage-Wanjui zegt die niet te hebben. Het enige beleidsonderdeel waar ik vrij precies van op de hoogte wordt gesteld is de hoogte van de lonen. Tekenend voor de competentie-verhoudingen binnen het koncern is wellicht dat ik althans een deel van de gevraagde informatie wel in Rotterdam en Londen kan achterhalen. Van den Hoven zei het vorig najaar eigenlijk al tijdens een lezing voor economie-studenten: de taak van onze nationale directies is „zorg dragen voor de aanpassing van onze activiteiten aan nationale omstandigheden, wetgeving en gebruiken”. Die activiteiten zelf worden uitgedokterd in de beide hoofdkantoren, tot en met de diverse jaarplannen van

de vestigingen aan toe (zij het met de nodige „inspraak“ van de kant van de nationale directies: om een „slapvaardig beleid“ te garanderen). Bij Philips Electric Lamps is de Noorse directeur Kloster in eerste instantie wat toeschieteliger. In zijn kamer naast de hall, waar een grote foto van het Eindhovense hoofdkantoor aan de wand prijkt, wil hij met name wel kwijt hoeveel mensen er werken (145), hoe groot het marktaandeel is (tweederde, de rest wordt „illegaal“ ingevoerd uit Oost-Europa), hoe hoog de lonen ook hier liggen en - last but not least - hoe verliesgevend het bedrijf is. Dat laatste zou een gevolg zijn van het instort-oek voor de Tanzaniaanse en Oegandese markt opgezette fabriek nu beduidend onder z'n capaciteit draait (met de huidige ploeg is de helft méér en met nog een ploeg zelfs 150 pct. méér te produceren, aldus Kloster). Het verlies dat hiervan het gevolg zou zijn wordt nu zoveel mogelijk weggevoerd via een verhoogde exportactiviteit naar andere landen. Over de precieze omvang van het verlies, of van de cash-flow (in dit geval afschrijvingen minus verlies) of zelfs van de omzet blijkt niets bekend te zijn. Ook niet in Eindhoven, waar men meedeelt dat de concerncijfers alleen zijn uitgesplitst naar industrie-groep en niet naar geografisch gebied (terwijl bijvoorbeeld de OESO-kode dit laatste wel „voorschrijft“). Verderop zullen we zien dat dit verlies waarschijnlijk juist behoorlijk winstgevend is voor het hele Philipsconcern. Alleen niet voor Kenya, de hoge lonen ten spijt.

Vorstelijke salarissen

Wat betekenen die hoge lonen nu precies in de praktijk. Volgens een opgave van het ministerie voor Handel en Industrie ligt het minimuminkomen voor geschoolde werknemers in Nairobi ongeveer tussen 120 en 270 gulden per maand. Bij Philips wordt echter in deze categorie 350 tot 520 gulden betaald. En bij EAI 330 tot 540 gulden. Dat zijn natuurlijk geen geringe verschillen. Het zelfde beeld komt naar voren als we kijken naar het minimumloon voor ongeschoolde arbeid: 90 gulden in Nairobi tegenover 200 gulden bij bijvoorbeeld EAI. Als men bedenkt dat over heel Kenya gerekend het maandinkomen per hoofd van de bevolking (niet helemaal vergelijkbaar omdat het hier gaat om een opdeling van het nationaal inkomen over de hele bevolking en niet alleen de beroepsbevolking) slechts 30 gulden bedraagt, wordt wel duidelijk wat voor vorstelijke salarissen er worden verdiend bij bedrijven als Philips en EAI. En vooral ook: wat voor verstrekende uitwerking dat heeft op de inkomensverhoudingen in een land als Kenya. EAI zit gemiddeld ruimschoots de helft boven de lonen die

Wij komen met kapitaal, technologie en know-how. Jullie geven ons betastingvrijstelling, vrijheid om onze winsten uit te voeren, orde en regelmaat, goedkope arbeidskrachten en het vakuum voor de elektrische gloeilamp. Afgesproken! (Tekening uit een UNCTAD-krant)

eiders in de - overigens bona weggekonkurreerde - lokale zeepindustrie (in Nairobi) het beeld bepalen. Voor de plaatselijke bedrijven een zware klus om dat verschil niet te groot te laten worden - vooral omdat die bedrijven doorgaans veel arbeidstent-siever werken. Naar deze spanningen binnen één sektor vallen in het niet

Kenyase samenleving als geheel die het gevolg is van deze inkomensongelijkheid. Maar goed, kan men stellen, dat is wel zo, maar dan is het toch allereerst zaak om de lage inkomens op te trekken in plaats van de hoge te drukken. In het algemeen is dat misschien juist, maar in een land als Kenya - en in de meeste andere ontwikkelingslanden in tenminste zwart Afrika - gaat dat verhaal niet op. In de uitkomsten van de enquête van het ministerie van Economische Zaken spreekt een van de ondernemers in dit verband van een „olielek-effect“. „Doordat haar werknemers in het vestigingsland een gemiddeld hoger inkomen genieten dan de andere inwoners van het land hebben zich in de streek van de vestiging allerlei kleine bedrijven gevestigd“. De suggestie is duidelijk: hoe meer multinationals zich in de Derde Wereld vestigen, hoe eerder het ontwikkelingsprobleem daar is opgelost. Maar allereerst kan men zich afvragen wat voor kleine bedrijven zich rond die Nederlandse multinational vestigen: wat ze produceren en vooral wat ze verhandelen. Dat het daarbij niet om de eerste sociale en economische noden van het land gaat maakt het bedrijf zelf al duidelijk door enkele voorbeelden te noemen: winkels, kleine garages, kappers, kaffés. Een soort paratiere werkgelegenheid dus die meer gericht is op dat eenzame eilandje van hoge inkomens dan op de massa van de armoede. Het

is waarschijnlijk dat dit aldus geïntroduceerde „dualisme“ in de economie van de arme landen een ernstige stoorzender is in het ontwikkelingsproces.

De meeste van die landen zijn doorgaans nog overwegend georiënteerd op de agrarische sektor. Als de hoge salarissen uit de multinationale sektor daar besteed zouden worden, is er misschien nog een kettingreactie van welvaartsstijging in de hele economie mogelijk. Maar dat is doorgaans niet het geval. In de hogere inkomensregio's neemt de vraag naar landbouwproducten verder af dan toe met een verdere stijging van het inkomen. De vraag naar luxe-goederen schiet daarentegen juist wel omhoog, niet in de laatste plaats ook door het konsumptievoordeel dat in het ontwikkelingsland gestationeerde buitenlandse managers geven. En die luxe goederen moeten doorgaans met schaarse valuta ingevoerd worden uit het westen.

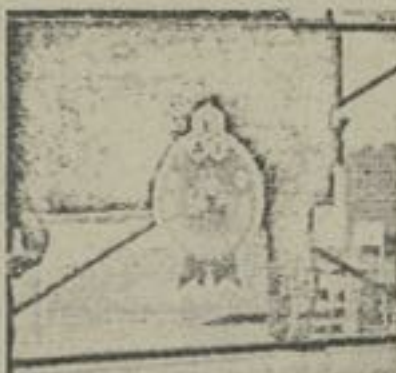
Unilever-bioskopen

De multinationals doen daar aan de afzetkant vaak nog een scheffe bovenop. „In hun streven naar voortdurende groei“, aldus het RIO-rapport, hebben ze behoefte aan een groeiend koperspubliek en moeten ze dienstengevolge pogingen aanwenden de effectieve vraag te verproten“. In een aantal gevallen, voegt het rapport daar voorzichtig aan toe, „kan er daarom bij transnationale ondernemingen een vooringenomenheid bestaan wat betreft de productie van niet-essentiële goederen. EAI is daarvan een duidelijk voorbeeld. Directeur Barrage-Wanjui vertelt dat van de Kenyase bevolking nog 80 pct. gewone zeep gebruikt

en pas 20 pct, is overgestapt op Omo. Via een groot reclamebudget - 4 pct. van de (hoge) omzet, terwijl bij de kleine bedrijven amper 1 pct. gehaald wordt - probeert men die wasgewoonten, nu te veranderen. Met als resultaat een marktaandeel van inmiddels 93 pct. - het restant is voor Colgate. Op mijn vraag of dat maatschappelijk gezien niet je reinste verspilling is - de produktie van chemische wasmiddelen is het sterkst geautomatiseerd en heeft een veel groter invoerbestanddeel dan gewone zeep die geheel uit lokale grondstoffen kan worden gemaakt - antwoordt dat hij het hier juist om een proces van sociale vooruitgang gaat. „De huisvrouwen in uw land zijn toch ook blij dat ze niet meer rijn aangewezen op het wasbord?” Vanuit de zelfde filosofie spaart EAI kosten noch moeite om de Kenyase bevolking deelachtig te maken van de geneugten van margarine (Blue Band) en tandpasta (o.a. Close-Up en Signal). Barrage-Wanjui: „We moeten de mensen leren tandpasta te gebruiken”. Om die zendingarbeid te kunnen voltooien, maakt EAI gebruik van alle mogelijke reclame-middelen, tot en met eigen bioskopen aan toe.

Zo doet ook EAI aan lonen- en afzetkant mee aan het scheppen van een „kleine aristocratie van arbeiders”, zoals de Italiaanse jurist en econoom De Cecco het noemde tijdens het in 1970 in Tilburg gehouden kongres *Capitalism in the seventies*. Een bovenlaag die op z'n minst in tropisch Afrika een sterk stabiliserende rol speelt in het maatschappelijk proces, zo kan men nalezen in het essay *International Corporations, Labor Aristocracies and Economic Development in Tropical Africa* van Arrighi, een andere Italiaanse econoom (voor het eerst gepubliceerd in de reader *Imperialism and Underdevelopment*, Monthly Review Press, 1970). In die analyse wordt ook uitgelegd waarom dit soort economische ontwikkeling de neiging heeft aan de ene kant de kapitaalintensiteit van het produktieproces te verhogen zonder dat daar aan de andere kant stimulering van een eigen kapitaalgoederenindustrie tegenover staat.

Ook dat blijkt duidelijk in het geval van EAI. Uit een onderzoek naar o.c. Kenyase zeepindustrie van de Zweed Langdon (gedeeltelijk vertaald in het kaderblad van de Industriebond NVV Inpro) blijkt dat EAI in 1972 ruim 14 duizend gulden aan kapitaal geïnvesteerd had per werknemer, terwijl de lokale gemechaniseerde bedrijven niet verder kwamen dan 11 1/2 duizend gulden en de ambachtelijke bedrijven bleven steken bij 8 1/2 duizend. In het onderzoek wordt één zo'n lokale zeepfabrikant aangehaald die verklaarde dat hij best zou willen mechaniseren om de wedloop met de

East Africa Industries is niet de enige vestiging van Unilever in Kenya. United Africa Company International - de Unilever-tak waarin de meeste Derde-Wereldbelangen zijn ondergebracht - heeft er ook een bedrijf. Gaisley & Roberts. Deze dochter houdt zich hoofdzakelijk bezig met de assemblage van auto's (o.a. in samenwerking met British Leyland), fietsen, tractoren, bulldozers, en waterpompen. Ook dit bedrijf heeft weer dochterondernemingen, zoals Pan Electric dat elektrische apparatuur (radio's en grammofoons) vervaardigt en Grapsons dat zelf talkpoeder (in licentie Johnsons Babypoeder), cosmetika en lotions maakt en verder diverse zeep-produkten en poeders distribueert.

Ook Philips heeft nog een belang in Kenya: een vestiging van Polygram - een platenmaatschappij die voor de helft eigendom is van Philips en voor de andere helft van Siemens.

multinationals (vooral EAI) vol te houden, maar geen enkele geldschieter wil hem daarvoor het benodigde krediet verlenen. Als hij inmiddels is afgefallen heeft hij één troost: hij is niet de enige.

Het tegenstrijdige van dit hele proces is dat aan de ene kant die toenemende mechanisering vanzelf tot hogere lonen leidt, ook al omdat de arbeidskosten zo weinig voorstellen voor een relatief kapitaalintensief producerende multinational (bij EAI bijvoorbeeld niet meer dan 10 pct. van de direkte kosten). Terwijl aan de andere kant die hogere lonen juist weer de „oorzaak” zijn van een verdergaande automatisering. Zo gaan steeds minder mensen steeds meer verdienen.

Winsten repatriëren

Voor het multinationale bedrijf - op wereldschaal gezien dus - ongetwijfeld een profijtvolle ontwikkeling: het is uiteindelijk alleen maar in haar eigen belang dat de gehanteerde technieken in de diverse vestigingslanden niet te ver uiteen lopen. Maar

in het betreffende ontwikkelingsland gaat in elk geval de betalingsbalans met het buitenland er compleet aan onderdoor. De aanvankelijke kapitaalvoer voor de investering werkt natuurlijk wel positief, maar eenmalig. Zowat alles wat er daarna plaats vindt aan geldverkeer met het buitenland moet daarop in mindering worden gebracht. Zoals reeds gememoreerd de invoer van machines bijvoorbeeld. En de hogere lonen in het vestigingsland zelf, die voor een belangrijk deel worden omgezet in extra import.

Zelfs voorzover die vergrote vraag naar luxe-goederen wordt bediend in het land zelf kan de schade nog aanzienlijk zijn. Zo vindt EAI de Kenyase talk van te geringe kwaliteit voor bijvoorbeeld haar Super Lux-zeep. Dus voert het bedrijf jaarlijks 4000 ton talk uit het buitenland in. Maar met de daaruit geproduceerde zeep wordt vervolgens het lokale zeep-bedrijfsleven dat wel eigen talk gebruikt bekonnkurreerd. Evenzo heeft de introductie van Blue Band geleid tot een invoer van 25 duizend ton palmolie uit hoofdzakelijk Maleisië, en moet dat produkt konkurreren met de meer inboemse vet-produkten.

Toegegeven, de vervanging van import doordat een produkt voortaan in het land zelf wordt geproduceerd - moet aan de batenkant worden bijgeteld, maar dat effect kan in het algemeen toch ruimschoots worden weggestreept tegen de bovengenoemde omgekeerde invloeden. Zeker in het geval van EAI, dat bovendien in de periode van 1957 tot 1972 tien maal zoveel dividend uitkeerde - voor het grootste deel aan Unilever - dan er oorspronkelijk aan aandelenkapitaal was gestort. Cijfers die volgens het hoofdkwartier van Unilever „de indruk maken ongeveer juist te zijn” voorzover men ze in de beschikbare tijd kon controleren. Het concern tekent daar wel bij aan dat de laatste vijf jaar het eigen vermogen van EAI aanzienlijk zou zijn uitgebreid. Maar het is heel goed mogelijk dat dit appetje voor de dorst in hoofdzaak is gekweekt om van de Kenyase autoriteiten het recht te krijgen alle winsten, rente op winsten en de hele kapitaalwaarde van de investeringen ongehinderd te repatriëren naar het moederland.

De regelingen hiervoor in Kenya zijn trouwens toch al betrekkelijk gunstig voor buitenlandse ondernemingen. In een door het ministerie van Handel en Industrie uitgegeven gidsje voor industriële investeringen in Kenya staat te lezen dat de verschillende aftrekmogelijkheden voor deze bedrijven „het effect hebben dat het jaar waarin belasting wordt geïncasseerd op winsten aanzienlijk wordt uitgesteld”. De terugboeking zelf naar het moederconcern wordt verder geen strobreed in de weg gelegd.

Winst betaald met verlies

Maar hoe zit dat dan met Philips Electric Lamps? Dat bedrijf maakt toch alleen maar verlies (al is dat niet te controleren) en produceert geen goederen waarmee plaatselijke bedrijven de markt uit worden gedrukt. Op zich is dat juist, maar toch kan men zonder meer stellen dat het bedrijf een negatieve invloed heeft op het Kenyase ontwikkelingsproces en dat een (on)wettelijk Kenyaans bedrijf dat niet zou hoeven te hebben. Om te beginnen zijn er nogal wat vraagtekens te plaatsen bij dat opgegeven verlies. Het is namelijk waarschijnlijk - al zijn er geen cijfers over beschikbaar - dat Philips dat beetje werkgelegenheid in Nairobi als breekijzer gebruikt om een soort alleenrecht te krijgen op de invoer van allerhande elektrische apparatuur. Wie in Kenya z'n oren en ogen goed open houdt kan ontdekken dat de markt daarmee overspoeld wordt, alweer dankzij die door Philips mede in stand gehouden „kleine aristocratie van arbeiders“. Die apparaten worden in Kenya verhandeld door een veel kleiner Philips-vestigingetje - Philips Kenya - dat voor het moederconcern waarschijnlijk wel een vorstelijke winst in het laadje brengt. Een winst die moet worden „betaald“ met dat verlies van de lampenfabriek om de voorkeursbehandeling van Philips-invoer door de Kenyase importautoriteiten te waarborgen. Niet voor niets gaan er geruchten - nogmaals: cijfers zijn er niet beschikbaar, ook niet in Eindhoven - dat de Philips-invoer sinds de oprichting van de lampenfabriek in 1970 bijna vertienvoudigd is.

Het jaar daarvoor hield Frits Philips zijn aandeelhouders al voor: *In tegenstelling tot wat velen menen liet op dit moment de winstgevendheid van onze operaties in deze gebieden (de Derde Wereld, aw) gemiddeld lager dan die van het concern in zijn geheel*. Maar, vervolgde hij, *het is vooral het perspectief van de toekomst dat boeit*. De activiteiten in de ontwikkelingslanden zijn voor onze onderneming een verplichting in het heden aangegaan met het oog op de toekomst. Een winstgevende toekomst ongetwijfeld, waarvoor tegen geringe kosten nu alvast de markt warm wordt gehouden. Arrighi zegt het zo: *„Een buitenlands bedrijf gaat gewoonlijk tot expansie in de Derde Wereld over om zich in te dekken tegen de protektionistische politiek van nationale regeringen teneinde hetzij de eigen exportbelangen te beschermen hetzij een nieuw afzetgebied te vestigen*“. Philips doet beide in Kenya.

Onafhankelijke ontwikkeling

Twee wegen - de een van Unilever, de ander van Philips - die uiteindelijk een gelijk resultaat hebben: het verhinderen van het soort eigen nationale kapitalistische ontwikkeling waarmee in het verleden de westerse landen groot zijn geworden. De nationale bourgeoisie die er de drager van zou kunnen zijn wordt zowel door Unilever (rechtstreekse concurrentie) als door Philips (preventieve concurrentie) vakkundig aan banden gelegd en eigenlijk alleen gespaard in enkele inproductieve sectoren - diensten en kleinhandel - die de multinationale activiteiten in de diverse landen handig aanvullen. Deze integratie van de arme landen in het internationale kapitalistische systeem, aldus Arrighi, staat een eigen onafhankelijk ontwikkelingspatroon - of dat nou wordt gestuurd door het nationale particuliere bedrijfsleven of door de overheid - eenvoudig vierkant in de weg. En de grote boosdoeners daarbij zijn de multinationals, de „fatsoenlijke“ zoals Unilever en Philips en de „knoeiards“ zoals ITT. *„Naarmate ze erin slagen de markten van de wereld gelijk te schakelen“, zo wordt er gesteld in het eerder geciteerde RIO-rapport, „bereiken ze hun maximale doelmatigheid. (...) Hun belang bestaat niet in het maximaal tegemoet komen aan plaatselijke behoeften, maar in het inbouwen van plaatselijke capaciteit in wereldomvattende consumptiemodellen waarin zij de overheersende producenten zijn*“. De centralisatie die we aantreffen bij bedrijven als Unilever en Philips als het om werkelijk belangrijke (investerings)beslissingen gaat, is het levende bewijs daarvan. Ook in de samenvatting van de enquête van het ministerie van economische zaken kan men er niet omheen: *„De cash-flow (het vrijkomende kapitaal uit de jaarlijkse produktie, aw) staat in principe ter beschikking van de leiding*“.

Wanneer de ontwikkelingslanden ernst willen maken met het opheffen van hun achterstelling zullen ze greep moeten krijgen op deze „motor“ van hun economie. Dat betekent dat die economie voor de multinationals in elk geval geen plaats is. Bij de elektrische lampen-fabriek van Philips bijvoorbeeld worden de mogelijke winsten nu in feite „opgegeten“ door de te hoge lonen - met alle vervelende gevolgen die dat weer met zich mee brengt - in plaats dat ze worden geïnvesteerd in de werkelijke opbouw van het

hele land. En dat terwijl Philips zelf, zoals we zagen, er wel een aardige duit aan overhoudt.

Een alternatief beleid - in marxistische terminologie - „verscherppte uitbuiting“ is de beste strategie tegen het alom gesignaleerde probleem van schuldenlast en kapitaalschaarste in de Derde Wereld, mits de daaruit voortspruitende extra „meerwaarde“ ook efficiënt wordt aangewend. Een socialistische regeringspolitiek in de arme landen is daarvoor op zich nog niet eens een absolute voorwaarde. Maar omdat een nationale kapitalistische ontwikkelingspolitiek niet realiseerbaar is zonder multinationals, zal het daar in de praktijk wel op neer moeten komen. Het aan banden leggen van die wereldconcerns is de belangrijkste bijdrage die de westerse landen daarbij verder nog kunnen leveren.

ARNOUT WEEDA

Door onze redacteur W. Schaap

Zaandam — Bruynzeel Multipanel, de plaatmaterialensector van de Bruynzeelgroep, staat in het teken van de internationale herverdeling van de arbeid. Het management verleent met know-how een positieve (en profijtelijke) bijdrage tot het streven van ontwikkelingslanden om niet langer alleen als grondstoffenleveranciers te fungeren maar in toenemende mate ook een deel van de bewerking — in dit geval van rondhout — voor hun rekening te nemen.

In dit kader past de joint venture waarvan de onderneming Placongo in de havenstad Pointe NOIRE IN Kongo-Brazzaville het middelpunt is. Tegelijkertijd moet de (duurdere) productie in Nederland zich steeds meer specialiseren op hooggekwalificeerde eindprodukten, met gebruik van halffabrikaten uit de Derde Wereld. Dat betekent hier extra aandacht zowel voor onderzoek en ontwikkeling als voor het „materials management.“

In een van de gebouwen van het Bruynzeelcomplex in Zaandam staan nu drie schilmachines waar moten boomstam (tot 1,8 meter middellijn en 2,7 meter lengte) al draaiend worden verwerkt tot honderden meters lange vellen hout, die soms maar 1 millimeter dik zijn. Deze vellen finer worden gesneden en in indrukwekkende installaties gelijmd en geperst tot platen tri/multiplex. In de toekomst echter zal men zich hier beperken tot één schilmachine; de inkoop wordt meer en meer verlegd van boomstammen naar finer en „kernen“: triplexplaat die aan bepaalde voorwaarden voldoet en die voornamelijk afkomstig is uit het Verre Oosten en de Verenigde Staten. Het in Zaandam geproduceerde tri/multiplex (op basis van fineren die uit Kongo worden ingevoerd) en deze geïmporteerde kernen vormen de basis voor technisch hooggekwalificeerde produkten als Betonplex en Montaplex, die bij veredeling worden voorzien van oppervlaktelagen van resp. fenol en van polyester, „gewapend“ met glasvezel.

Geregelde aanvoer

Jaar de heer J.H.M. Verhoeven, lid van de raad van bestuur van Bruynzeel en divisiedirecteur

van de plaatmaterialensector van de Bruynzeelgroep, ons in een gesprek over de nieuwe ontwikkelingen uiteenzette, heeft de overschakeling op de inkoop van „kernen“ uit de Derde Wereld heel wat energie van het management geëist. „Toen we kernen gingen inkopen zagen we pas goed wat de kwaliteit was van het eigen produkt. Er moest onder de bedrijven die met aanbiedingen kwamen flink worden geselecteerd, maar dank zij de toewijding van een nieuw soort management, het materials management, is nu een geregelde aanvoer verzekerd van een produkt dat aan onze eisen voldoet.“

Een ander heeft uiteraard de internationale instelling, die Bruynzeel toch al kenmerkte, nog bevorderd. Het concern heeft belangen in 27 landen in Europa, Afrika en Latijns-Amerika. In de ontwikkelingslanden zijn vooral de belangen in Suriname, Brazilië en Gabon van belang, maar bij de plaatmaterialensector schenkt men nu speciale aandacht aan de joint venture in Kongo-Brazzaville, die tot nu toe een succes is gebleken.

Placongo

Het is nog niet zover dat ook aan het houtbedrijf Placongo in de Kongolese havenstad Pointe Noire een triplexfabriek is toegevoegd, maar het staat wel vast dat binnenkort met de bouw daarvan wordt begonnen. Die triplexfabriek levert in 1975 35 extra arbeidsplaatsen op.

Voorlopig echter is men al bijzonder verheugd dat de finer-productie in dit Afrikaanse bedrijf, dat in 1974/1975 in grote moeilijkheden raakte toen de wereldmarkt voor hout inzakte, zich dank zij de tussenkomst van Bruynzeel heeft hersteld.

E.D.

19. OKT. 1977

Bruynzeel Multipanel haakt in op wensen Derde Wereld

Er werd voor deze reddingsoperatie een joint venture opgericht waarin voor 24 procent wordt deelgenomen door de Nederlandse Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden FMO (die ook een lening van 5,5 miljoen gulden verstrekte), voor 25 procent door de regering van Kongo-Brazzaville, voor 19 procent door een Westduitse afnemer, het houtverwerkingsbedrijf August Moralt, en voor 41 procent door Bruynzeel.

Bruynzeel heeft er, zoals dat in de wandeling heet, „een heel stuk management tegenaan gooid” en het resultaat is dat Placongo nu draait op 80 à 90 procent van de oude productiecapaciteit en hard bezig is om het assortiment op een hoger kwaliteits-niveau te brengen.

„Het zal nog ongeveer een half jaar duren voordat het bestaande stuk van het bedrijf naar onze zin draait”, aldus de heer Verhoeven, „maar inmiddels is het zover dat het aantal werknemers van 650 (tot voor kort een overmaat) is uitgebreid tot 700. Dit aantal zal in een jaar tijds tot 750 kunnen oplopen. Twee Nederlandse managers zitten permanent in Pointe Noire en zo nu en dan gaan ploegen uit Zaandam er heen om aspecten van het productieproces te verbeteren.

Uitdaging

De wijzigingen in het internationale handels- en productiepatroon betekenen ook voor de Nederlandse activiteiten van Multi-panel een uitdaging.

De ontwikkelingslanden willen een zo groot mogelijk aandeel in de industriële verwerking van hun grondstoffen.

In Europa, met zijn aanzienlijk hogere loonkosten, wil Bruynzeel zich vanzelfsprekend ook niet onbetuigd laten, maar dat kan alleen als alles wordt gezet op hooggekwalificeerde bewerkingen waarmee zeer speciale produkten tot stand worden gebracht.

De afstoting van activiteiten die zich naar de Derde Wereld verplaatsen, brengt voor Multipanel met zich mee dat het aantal werknemers, nu 680 van wie 530 in het directe productieproces, moet worden teruggebracht tot 380, van wie 260 in de fabrieken. Daarbij vallen geen ontslagen; de wijziging geschiedt door natuurlijk verloop en overplaatsing binnen Bruynzeel.

Helaas staat het momenteel vrij-

wel vast dat het niet mogelijk zal zijn om, zoals men eerst had gewild, voor de Turkse werknemers die het merendeel van de verdwijnende arbeidsplaatsen bezetten, vervangen de werkgelegenheid te scheppen in hun streek van herkomst in Turkije.

Specialiteiten

Intussen concentreert het bedrijf zich op de ontwikkeling van nieuwe produkten. Na Hecht-hout en Betonflex (een extraglad afgewerkt bekistingsmateriaal) zijn Montaplex en Decora op de markt gebracht. Decora is een edelgefineerd plaatmateriaal; Montaplex een vochtvrij, duurzaam en onderhoudsvrij plaatmateriaal voor bekleding van bouwwerken, voor toepassing in buitendeuren, voor gebruik in de botenbouw enz. De kracht van Montaplex zit in zijn met glasvezel versterkte polyester oppervlak.

Op deze weg van specialiteiten hoopt Multipanel voort te gaan. Vandaar dat bij dit bedrijf de research als een absolute noodzakelijkheid wordt beschouwd.

Een ontwikkelingsland dat een socialistisch ontwikkelingsmodel nastreeft. Nederland dat met een kleinschalig op verwerking van landbouwproducten gericht projekt daarbij wil helpen. M'n liefje wat wil je nog meer? zou je zeggen. Maar ook in zo'n geval blijkt met ontwikkelingshulp nog alles mis te kunnen gaan. Dat blijkt uit onderstaande case-study van een HVA-projekt in Guinee-Bissao. De studie werd gemaakt door Henk van Dijk, Pieter Gooren en Ko ter Hofstede, drie tropische kultuurtechnici uit Wageningen die zich in het kader van een afstudeerprojekt gedurende twee maanden ter plekke op de hoogte stelden.

HVA-fabriek in Guinee-Bissao werkt niet

De wrange jam van Bolama

„Te vaak is de oprichting van een grootschalige - en daardoor niet volledig benutte - fruitverwerkingsfabriek het resultaat van succesvolle commerciële verkooptechnieken. De filosofie van HVA - Holland Agro Industries - bij de benadering van dit probleem ligt echter dichter bij dr. E. F. Schumachers leuze „small is beautiful“ (...). „Het produceren voor de lokale markt moet het eerste doel zijn en niet het tegen zware concurrentie in proberen te exporteren.“

Deze zoetgevooisde woorden schrijft de Handelsvereniging Amsterdam (HVA) in de inleiding van de folder waarmee in het pas onafhankelijke Guinee-Bissao een complete fabriek voor de verwerking van fruit tot vruchtensap en jams verkocht werd. De HVA is een oud Nederlands bedrijf dat zich vroeger vooral bezighield met het zelf in de tropen kweken van handelsgewassen bestemd voor de uitvoer. Zo had het bedrijf grote suikerbelangen in Ethiopië die inmiddels door het militaire bewind daar zijn genationaliseerd. De HVA heeft nog steeds een palmolieplantage in Suriname. Maar daarnaast heeft de HVA zich de afgelopen jaren toegelegd op het doen van studies en het vervolgens ontwerpen en bouwen van landbouw-industriële projecten die dan kant en klaar aan de ontwikkelingslanden worden verkocht. Daarbij heeft men zich met name gespecialiseerd in kleinschalige technologieën, bestemd voor Derde-Wereldlanden met een laag opleidingsniveau. Op

die manier wordt aangesloten op de discussie over grootschalige versus kleinschalige ontwikkeling, de problematiek van de kleine boeren, alternatieve technologie, het vooral produceren voor de eigen markt, etcetera. Het citaat hierboven is daarvan een voorbeeld. Omdat veel ontwikkelingslanden slechte ervaringen hebben met cultuurmaatschappijen en grote ingenieursbureaus zijn ze voor een dergelijke benadering vaak zeer gevoelig.

Overspoeld met missies

Guinee-Bissao werd in 1974 onafhankelijk. Het land werd overspoeld met missies van buitenlandse bedrijven, die in de verwachting dat de jonge republiek wel van een aantal westerse landen ontwikkelingshulp zou krijgen, begerig op zoek gingen naar nieuwe kontakten. Zo ook de HVA. De HVA had toen net een fruitverwerkingsfabriek ontwikkeld waarin arbeidskracht een belangrijke rol speelt. Een minimum aan handelingen is geautomatiseerd. Het geheel heeft een betrekkelijk eenvoudige konstruktie en de fabriek is in korte tijd te installeren. Een eerste fabriek van dit type was in Suriname, in de omgeving van Paramaribo, neergezet. Daar was de technologie uitgetest. De HVA vond de tijd rijp om het model ook in andere ontwikkelingslanden te introduceren. Guinee-Bissao bood daarvoor een prima gelegenheid. Toen het kontrakt met Guinee-Bissao was afgesloten was de financiering nog niet rond. Maar dat bleek geen probleem. Het Nederlandse ministerie van ontwikkelings samenwerking bleek maar al te blij een deel van de reeds voor Guinee-Bissao uitgetrokken gelden te kunnen besteden.

Inmiddels staat de fabriek er. Op het eiland Bolama, een eiland ter grootte van Texel, deel uitmakend van de Bijagos archipel vlak onder de kust van Guinee. Op 14 april 1977 werd de fabriek, de enige industriële werkgelegenheid op het eiland, met de nodige feestelijkheden geopend door Pereira, de president van de Kaap Verdische Eilanden, waarmee Guinee-Bissao een staatkundige eenheid vormt. Totale projektkosten 1,5 miljoen gulden. Maar nu, ruim een jaar na de opening, staat de fabriek vrijwel stil! Dit kalenderjaar heeft zij nog maar enkele dagen geproduceerd. Als we naar de oorzaken daarvan kijken stuiten we op een groot aantal, je kunt bijna zeggen welbewust veroorzaakte, planningsfouten.

In het rapport van de studie die HVA voor de vestiging van de fabriek had gemaakt wordt een aantrekkelijk rendement van 19 pct. voorgeschied. Die rendementsberekening gaat uit van een verwerking van 5 ton fruit per dag, ongeacht of dit tot jam of tot sap wordt verwerkt en ongeacht de te verwerken soort vruchten. In werkelijkheid blijken de te verwerken hoeveelheden echter zeer uiteen te lopen. Bij de jamproduktie wordt de 2 ton per dag niet eens gehaald. Daarvoor zou een extra produktielijn noodzakelijk zijn.

De fabriek werd, zoals we gezien hebben, verkocht onder het mom van kleinschaligheid en de technologie heette aangepast te zijn aan het niveau en de realiteiten van ontwikkelingslanden. Het tegendeel blijkt echter het geval. De verpakking in aluminium zakjes van 300 milliliter voor het vruchtensap is daarvan het duidelijkste voorbeeld. HVA geeft in zijn rapport als grote voordelen van deze verpakking dat ze licht is, zodat transport-

kosten worden gedrukt en dat het een zeer hygiënische wijze van verpakking is. Beide konstateringen zijn juist maar de HVA heeft er geen rekening mee gehouden dat het klimaat in Guinee met hoge temperaturen en hoge luchtvochtigheid prima gelegenheid biedt tot zeer snelle gistingsprocessen. Vooral de cashew-vrucht - het voornaamste verwerkte fruit - gaat enorm snel gisten aan de lucht zodra het sap wordt geperst. Er moet dan ook in de fabriek zeer hygiënisch worden gewerkt en alle machines moeten na iedere produktie tot in de verste uithoek worden gereinigd. Een enorme opgave voor het lokale personeel dat nauwelijks enige opleiding heeft en geen enkele kennis heeft van bacteriologische verontreinigingen, die je immers niet ziet. Vooral de afvalmachine gaf grote problemen. Een groot percentage zakjes sluit niet goed af en een ander deel van de zakjes explodeert na verloop van tijd doordat het gistingproces in het sap gassen doet ontstaan als gevolg van de enkele bacterie die in het zakje terecht is gekomen, omdat er nu eenmaal niet steriel gewerkt kan worden. Bij het transport in dozen gaat een aantal zakjes open en een niet aan te ziene klieffe troep komt bij de afnemers terecht.

Het rapport geeft aan dat de fabriek zodanig is ingericht dat vrijwel elke tropische fruitsoort valt te verwerken. In theorie is dat juist maar in de werkelijkheid geeft een vaak en snel wisselen van de produkten onoverkomelijke problemen, zowel op het gebied van de hygiëne en reiniging als op het gebied van de voorraad- en magazijnvoering.

Te weinig fruit

Daar komt bij dat de aanvoer van fruit te gering is. Fruitteelt bestond al van vanouds op Bolama. Er is een grote aanplant van cashewbomen verspreid over het hele eiland. De bomen groeien in het wild en de vruchten ervan kunnen vrij door iedereen geplukt worden. De beschikbare hoeveelheid cashew is voldoende om de fabriek ongeveer drie maanden te laten draaien. Dan heb je nog de mangoboom, die eveneens vrij geplukt mag worden en die voldoende fruit levert voor twee maanden produktie. Bij elkaar voldoende voor vijf maanden produktie. Verder is er geen noemenswaardige fruitteelt op het eiland. Waarom is de fabriek dan toch op dit eiland geplaatst? Dat was een uitdrukkelijke wens van de regering van Guinee, die zo snel mogelijk de werkgelegenheid op het eiland wilde verbeteren. Dat past in het spreidingsbeleid, dat moet voorkomen dat alle industrie naar

de hoofdstad trekt. Gegeven deze wens van de regering zou je verwacht hebben dat de HVA een grondig onderzoek had ingesteld naar de huidige fruitteelt en de mogelijkheden van uitbreiding daarvan op Bolama zelf, en de mogelijkheden had gezien van de aanvoer van fruit van elders. Niets van dat alles is gedaan. De HVA suggereert slechts dat een groot aantal vruchten voor verwerking in aanmerking komt maar of deze vruchten ook inderdaad op Bolama voorkomen, of men de teelt daarvan kent en of die gewassen wel tot de landbouwkundige mogelijkheden behoren: daarover zwijgt het rapport in alle talen. Nu de fabriek er eenmaal staat heeft de HVA wel het genereuze aanbod gedaan dat nog eens voor de somma van f 150 000 uit te zoeken, een aanbod dat door Guinee is afgewezen.

Ook het tweede punt: de aanvoer van vruchten van buiten, komt in het rapport niet uit de verf. De HVA beschouwt dat als een „management-probleem“: dat wil zeggen dat de fabrieksdirecteur door handig op te kopen, voor een wat hogere dan de vastgestelde prijs, de aanvoer maar veilig moet zien te stellen. Nu gaat in Guinee zo'n grapje niet op. Het land spant zich tot het uiterste in om vaste prijzen voor de eerste levensbehoeften te handhaven. Het is dan ook het enige

land in West-Afrika waar je nergens hoeft af te dingen op de prijzen en waar geprobeerd wordt de woeker in de hand te houden. Zo maar eens even ergens fruit opkopen is dan ook onmogelijk. Daar komt dan nog eens het gebrek aan transportmiddelen en wegen bij. Dit alles belemmert de HVA echter niet in haar rapport van een altijd voldoende aanvoer van fruit naar de fabriek uit te gaan.

Het voorgevoerde rendement van de fabriek verdwijnt geheel omdat zowel de inkoop- als de verkoopprijzen volledig fout zijn gekalkuleerd. De HVA verwachtte dat de fabriek de cashew voor 8 cent per kilo (1 \$ 20 PG) zou kunnen inkopen. De door het ministerie vastgestelde prijs voor cashew is echter 13 cent. Bij aanvoer van buiten Bolama komt daar nog eens 8 tot 13 cent per kilo bovenop. Voor de andere fruitsoorten gelden vergelijkbare prijsverschillen.

HVA blijft verdienen

Behalve fruit heeft de fabriek nog andere grondstoffen nodig om te kunnen werken: dieselolie voor de energievoorziening, de chemikaliën en het verpakkingsmateriaal. Dat alles moet worden geïmporteerd. Met uitzondering van olie en

sulker wordt alles via de HVA betrokken: pectine, citroenzuur, potjes, zakjes, dozen en etiketten, en dat voor niet geringe prijzen. De fabriek op Bolama is een zgn. „turn key“-project, dat wil zeggen dat het na oplevering direkt geheel wordt overgedragen aan het ontvangende land. Op deze vorm van projecten bestaat in ontwikkelingshulpkringen veel kritiek omdat er geen aandacht wordt besteed aan de training en vorming van lokaal kader. De HVA heeft dus geen verdere verantwoordelijkheden voor het verloop van het werk in de fabriek maar blijft, zonder zelf enig risico te lopen, wel aan de fabriek verdienen door als tussenpersoon op te treden bij de te importeren goederen. Een etiketje voor de jampotten kost bijvoorbeeld 2,1 cent per stuk, een aluminium zakje voor het sap komt op maar liefst 13 cent (24 pct. van de prijs-fabriek!)

Behalve dat de marge van HVA wel aardig zal zijn, brengt dat ook nog andere problemen met zich mee. Guinee heeft op dit moment ter waarde van circa f 200 000 rekeningen bij de HVA open staan, reden voor de HVA om de leveranties te staken tot deze rekeningen betaald zijn. Helaas kent Guinee niet de wegen om z'n bestellingen elders te plaatsen.

Het is altijd de bedoeling geweest dat de fabriek voor de lokale markt zou produceren. De deviesenkomponeent in de kostprijs werd door de HVA tussen de 65 en 70 pct. geschat. In de praktijk maken de dure importen dat echter 80 pct. Dat heeft uiteraard een zeer nadelige invloed op de betalingsbalans van Guinee. Er wordt door buitenstaanders goed verdiend aan de opbouw van het straatarme land. Om althans een deel van de deviezen terug te verdienen zou geëxporteerd moeten worden. Maar dat alternatief werd door de HVA niet nader uitgewerkt.

Niemand eet jam

Het produkt dat de fabriek levert is jam, die zeer goed van kwaliteit is en vruchtensap. Beide zijn vrij van kleurstoffen en conserveringsmiddelen. Alleen: voor beide is op Guinee nauwelijks een markt! Zoetigheid wordt door de bevolking niet erg gewaardeerd en brood wordt er nauwelijks gegeten. Alleen de hotels en de kleine elite die de Portugese eetgewoonten kent zullen dus de jam afnemen. De prijs van de jam, door de HVA gekalkuleerd op 98 cent per pot bedraagt nu al f 1,60 en de markt is, met een fractie van de geplande produktie, al volledig verzadigd. De HVA had al een reële berekening kunnen maken op basis van het huidige broodgebruik en de import van jam. Dan had men kun-

nen kijken of de door de fabriek te produceren jam invoervervangend had gewerkt. Niets van dat alles is echter gebeurd. De rooskleurige voorspiegelingen in het HVA-rapport zijn gedaan op basis van een paar mededelingen van handelaren. Voor de jam zullen met andere woorden uitvoermogelijkheden in het buitenland moeten worden gezocht.

Dan het sap. Ook daar is weinig belangstelling voor. Niet alleen door al die onappetijtelijke geknapte zakjes maar ook door de prijs. De prijs, door de HVA berekend op 40 cent blijkt inmiddels 71 cent te moeten zijn. Er zijn twee concurrerende produkten op de markt namelijk synthetische limonade die veel goedkoper is (het sap in het HVA-aluminiumzakje van 0,2 liter kost evenveel als 0,33 synthetische limonade). En bovendien kun je voor 30 cent een hele liter cashewwijn kopen. Zelfs als de HVA-berekening van 40 cent reëel was geweest dan is het duidelijk dat men geen 0,2 liter sap gaat kopen

als men voor minder geld vijf keer zoveel kan krijgen! Ook hier ligt een omschakeling op export voor de hand. Maar die is zeer problematisch. Voor export is een goede kwaliteitskontrolle en kontinuu levering noodzakelijk. Omdat er door de HVA geen landbouwkundig vooronderzoek werd gedaan is nu

pas gebleken dat er op Bolama twee soorten cashewbomen groeien. De ene geeft vruchten die een hoogwaardig exportprodukt zouden kunnen opleveren. De andere soort heeft een zg. „astringentfaktor“, die een wrange smaak veroorzaakt. Lokaal waardeert men die smaak, voor export betekent het echter een onverkoopbaar produkt. Onfortuinlijk genoeg is er slechts een beperkt areaal van de eerste variëteit en behoort het merendeel van de bomen tot de tweede. Er is wel een technologisch procédé om deze wrange smaak te verwijderen maar dat zou echter een grote nieuwe investering vergen.

Broddelwerk

Kennelijk is Guinee-Bissao niet in staat geweest het broddelwerk van de HVA op z'n merites te beoordelen. Dat hoeft ons ook niet te verwonderen gezien het weinige geschoolde kader in het slechts 900 000 inwoners tellende, net uit de koloniale periode komende

land, dat een dergelijk rapport zou kunnen beoordelen. Merkwaardig en onbegrijpelijk is echter de rol van DTH, het Direktorat Technische Hulp, het onderdeel van het Nederlandse ministerie van ontwikkelingssamenwerking dat de fabriek heeft gefinancierd. Heeft men daar het HVA-spel niet door-

zien? Dat is nauwelijks aannemelijk want aan de hand van de door HVA verrichte voorstudie was gemakkelijk te zien dat het plan zeer onzorgvuldig was opgezet. En bovendien heeft DTH legers van deskundigen ter beschikking die de wereld afreizen om ter plekke plannen te bekijken. Aannemelijker is dat men bij DTH - omdat het kontrakt tussen Guinee-Bissao en de HVA nu toch eenmaal gesloten was - het Nederlandse bedrijf een handje heeft willen helpen en dat men zich te veel heeft laten leiden door de mogelijkheid de uitgetrokken ontwikkelingsgelden snel te besteden.

Ondertussen zit Guinee er maar mee. De fruitvoorziening is onvoldoende, de technologie in de fabriek is niet sluitend, de afzet is niet gegarandeerd, men is gedwongen te gaan exporteren, dat in tegenstelling tot wat HVA had voorgegeven. De fabriek werkt nauwelijks maar de lonen van de arbeiders moeten uiteraard wel doorbetaald worden. Om althans iets goed te maken

heeft DTH besloten permanent een adviseur op Bolama te stationeren. Die moet nu de zaak van de grond af aan opbouwen, doet in feite de hele management en is de enige die de technologie van de fabriek beheerst. De kosten van deze deskundige worden niet door de HVA maar door de Nederlandse overheid gedragen.

HVA, die haar fabriekjes wil blijven slijten geeft van haar kant de gemaakte fouten grif toe en zegt ze in de toekomst niet meer te zullen maken. Die belofte is blijkbaar voldoende om nieuwe orders in de wacht te slepen. Want op dit moment is HVA in verregaande onderhandelingen met Opper-Volta voor de levering van een zelfde fruitverwerkende fabriek, en ook Soedan schijnt geïnteresseerd. En wederom lijkt DTH deze projecten te willen financieren. Dat ondanks het feit dat de problemen op Bolama in Den Haag uitstekend bekend zijn. Naar de reden van deze bereidheid kan men slechts gissen. Mogelijk is er onvoldoende overleg binnen DTH tussen de bureaus projectvoorbereiding en -uitvoering. Ook is het mogelijk dat persoonlijke belangen van diegenen die de HVA de hand boven het hoofd houden in het geding zijn.

Guinee-Bissao dreigt van dit alles de dupe te worden. Door de te optimistische voorspellingen is de cirkulatie van het bedrijfskapitaal te langzaam. Er ligt al het ware te

veel geld op de planken. Daarom moet er voortdurend nieuw werkkapitaal de fabriek ingepompt worden. Kapitaal waarover Guinee-Bissao niet beschikt. DTH probeert op dit moment wel het een en ander te doen om de fabriek draaiende te houden. Maar de situatie die nu dreigt te ontstaan is dat DTH die steun en medewerking dreigt in te trekken omdat ... Guinee-Bissao financieel in gebreke blijft. Eén ding moet men dan niet vergeten. Dat de hoofdschuldige de HVA is, door de valse voorspellingen die zijn gedaan. DTH heeft de verantwoordelijkheid overgenomen door de zaak te willen financieren. Het zou absoluut geen pas geven de zwarte piet naar Guinee-Bissao door te spelen en dan de aftocht te blazen. Integendeel, ontwikkelingssamenwerking heeft nu de plicht het nodige te verschaffen om de fabriek alsnog op gang te brengen. Met een aantal machines, exportgerichtheid en verbetering van het transport en de aanvoer van fruit valt er dan misschien van de fabriek nog oest iets te maken. Maar HVA moet in ieder geval niet de gelegenheid krijgen dit spel nog eens in andere ontwikkelingslanden te herhalen.

HENK VAN DIJK
PIETER GOOREN
KO TER HOFSTEDE

EUROPESE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING IN DE PRAKTIJK: BUD-PROJEKT IN SENEGAL

Er gaat heel wat geld om in de Europese Gemeenschap. Een deel daarvan wordt besteed aan projecten in het kader van de ontwikkelingssamenwerking, speciaal met de landen van het Verdrag van Lomé. Wat op papier prachtig lijkt, ziet er in de praktijk soms heel anders uit. Daarom gaan even een kijkje nemen in één van de projecten die gefinancierd zijn door de Europese Gemeenschap, o.a. langs het Europees Ontwikkelingsfonds.

Senegal is één van de landen die getroffen werd door de Sahel-droogte een paar jaren geleden. Als vroegere Franse kolonie is het bij ons minder bekend. Bovendien ligt het in een hoek van Afrika waar onze aardrijkskundige kennis gemakkelijk tekort schiet. Het is een land met ongeveer 4 miljoen inwoners die hoofdzakelijk moeten leven van de opbrengst van aardnoten (pinda's). Deze vormden in 1973 ongeveer 53% van de export. Zo'n land is uiteraard erg kwetsbaar in zijn economie. Als het dan nog met droogte af te rekenen krijgt wordt de situatie helemaal erg. Landbouw-ontwikkeling door een grotere verscheidenheid in de gewassen en een hoge produktie is dus aangewezen. Eén van de projecten, waarvan de verantwoordelijken beweren dat ze daartoe bijdragen, is BUD-Senegal. Bud is een groente- en fruitbedrijf dat jaren geleden is komen overwaaien uit de Verenigde Staten. Het heeft zich in Nederland gevestigd onder de naam BUD-Holland. Dit BUD-Holland richtte in 1972 een BUD-Senegal op met een kapitaal van 43,5 miljoen gulden. Dit geld werd bijeengebracht door BUD-Holland, de regering van Senegal en de Wereldbank. Later zijn daar de Financieringsmaatschappij voor de Ontwikkelingslanden (FMO) en een Zwitserse financieringsmaatschappij bijgekomen. In 1974 heeft de Europese Gemeenschap 14 miljoen gulden verstrekt om het tuinbouwareaal uit te breiden tot 1425 ha. De bedoeling van het project was op grootschalige schaal groenten te gaan kweken voor export naar Europa. Het was immers gebleken dat de grond in Senegal daar best voor geschikt was als maar gezorgd werd voor water. Ook dit water was aanwezig maar het zat op grote diepte. Het was dus van belang om er mee zuinig om te springen. Elke druppel was kostbaar en de deskundigen ontwikkelden een eigen methode van bevoeding, die druppeltechniek genoemd wordt.

De resultaten lieten niet op zich wachten. Weldra konden tomaten, paprika's en andere groenten met vliegtuigen naar de Europese markt gevlogen worden. Er bleef echter één probleem. Voor de Senegalezen was deze landbouwtechniek zo vreemd dat ze er niet mee konden omgaan. Er was een groot tekort aan geschoolde krachten om leiding te geven aan het project. Daarom werd aan BUD-Senegal een vormingsproject gekoppeld dat Senegold heette. Het was een soort model-boerderij van 22 ha, waarop 22 gezinnen in kooperatie verband werkten en zich de nieuwe methoden eigen maakten.

Er is sinds de oprichting heel wat gebeurd bij BUD in Senegal. De Senegalese regering eiste dat kaderfuncties in handen van Senegalezen zouden komen. Vandaar heibel aan de top en geleidelijk vertrek van het Europees kader, ook al was hun aanwezigheid nog een zekere tijd nodig. Bovendien werd Senegold te duur voor BUD en werd de Nederlandse begeleider ontslagen.

Het voornaamste tastbare resultaat van het project is dat wij nu in de winter tomaten en paprika's kunnen eten, die goedkoper zijn dan de tomaten en paprika's van onze eigen tuinbouwers.... Wellicht zijn er ook enkele honderden Senegalese gezinnen die nu hun brood verdienen met het werk bij BUD.

Toch blijft de prangende vraag: is dit het soort ontwikkeling dat een land Senegal nodig heeft. Zou men niet betor rijst, gierst en sorgho verbouwen voor de bevolking van een land dat toch al te kampen heeft met voedseltekort? Is dit niet een ontwikkeling waarbij uiteindelijk alleen BUD-Holland baat heeft en waarvan de Nederlandse tuin-

bouwers de klappen moeten opvangen?

Over BUD is uiteraard nog veel meer te vertellen. Bovendien is het maar één voorbeeld. Om écht zicht te krijgen op de praktijk van de Europese Ontwikkelingssamenwerking zouden we nog andere projecten moeten bekijken. CEVNO (Centrum voor Europese Vorming in het Nederlands Onderwijs, Langestraat 55, Alkmaar) bestudeert deze zaak en heeft over dit onderwerp een paar aantrekkelijke boekjes uitgegeven voor het onderwijs. Vanuit de ervaringen van Toos Tomaat en Piet Paprika proberen de schrijvers (én tekenaars) duidelijk te maken hoe het zit met de samenwerking tussen Europa en de ontwikkelingslanden.

De lezing van deze boekjes doet vele vragen rijzen. Eén ding is intussen wel weer wat duidelijker geworden: de Europese gemeenschap is een economische belangengemeenschap of een gemeenschap van economies eigenbelang.

HET VERDRAG VAN LOME

Het Verdrag van Lomé is een zakelijke overeenkomst tussen de negen van de E.G. en 52 ontwikkelingslanden, afgesloten in februari 1975 en geldig voor vijf jaar. Het stelt een voorkeursbehandeling in van de E.G.-lidstaten tegenover deze 52 landen. Konkreet betekent het dat de toegang tot de Europese markt voor produkten uit die landen versoepeld wordt, dat er een poging wordt opgezet om al te erge schommelingen van de prijzen te voorkomen en dat Europa finances ter beschikking stelt voor de ontwikkeling van die landen.

Het Verdrag is voorgesteld als een grootmoedige daad van de E.G. tegenover de arme partners. In de praktijk is het een berekend spel. Er is veel te doen geweest over de lijst en de aard van de produkten die vrij konden ingevoerd worden, de stabiele prijzen betreffen slechts een twaalfstal produkten die helemaal niet konkurrentieel zijn voor de Europese producenten en de financiële middelen zullen de betrokken ontwikkelingslanden slechts toekomen volgens een gestroomlijnd investerings- en ontwikkelingsmodel dat goed aansluit bij de behoeften van Europa.

Met dit Verdrag zijn enorme sommen gemoeid. Het gaat (over vijf jaar gespreid) om meer dan 10 miljard gulden, waarvan men zich kan afvragen wie ze tenslotte ten goede komen. Minder dan 0,6% is bestemd voor "financiering van mikro-projekten voor konkrete behoeften van plaatselijke gemeenschappen", wat dit dan verder ook moge betekenen.

Sinds 1975 geldt het verdrag van Lomé als het paradepaard van de Europese technokraten. Telkens het gaat over de verhouding van Europa tot de Derde Wereld wordt het van stal gehaald en opgetuigd. Maar het blijft een paard. Het gewone volk gaat te voet.

Commerciële positie van Nederland in Afrika

Uit de onlangs gepubliceerde gegevens van het C.B.S. over de Nederlandse buitenlandse handel in 1977 (zie Wereldmarkt van 11 mei jl.) blijkt dat de commerciële betrekkingen van ons land met Afrika gedurende het afgelopen jaar wederom in belangrijke mate zijn geïntensiveerd. Onze uitvoer daarheen nam, naar waarde gemeten, met ruim 10,5% toe, hetgeen niet alleen aanzienlijk meer is dan de totale Nederlandse exportexpansie (circa 1,5%) maar ook een verheugende stijging betekent ten opzichte van het voorafgaande jaar (6,8%).

Hoewel de uitbreiding van onze invoer uit het Afrikaanse continent een zekere matiging vertoonde en de desbetreffende waardestijging terugliep van 33% in 1976 tot bijna 20% in 1977, overtrof deze toch ook nog altijd belangrijk de aanhoudende groei van de totale Nederlandse invoer (circa 8%). Om een juist beeld van het werkelijke handelsverloop te krijgen dienen in bovenstaande cijfers uiteraard nog de plaatsgevonden prijsstijgingen en de voortgaande internationale geldontwaarding te worden verdisconteerd.

Globale Afrikaanse bijdrage

Ondanks de na de politieke verzelfstandiging in de jaren zestig tot stand gekomen economische ontwikkeling van het Afrikaanse continent, is het aandeel van Afrika in de totale Nederlandse uitvoer tot aan het uitbreken van de internationale oliecrisis eind 1973 vrijwel voortdurend teruggegaan; in laatstgenoemd jaar bedroeg het nog maar nauwelijks 3%, vergeleken met 6% ongeveer 15 jaar geleden. In 1974 heeft zich voor het eerst weer een zeker herstel (tot 3,5%) gemanifesteerd, dat zich in 1975 (4,2%) continueerde en zich thans, na een terugval gedurende 1976 (3,8%) mede als gevolg van de aanhoudende wereldrecessie, in 1977 (4,1%) opnieuw blijkt te hebben ingezet.

In de ontwikkeling van de Afrikaanse bijdrage aan onze invoer (4,4%, 4,9% en 5,5% in de jaren 1975, 1976 en 1977) weerspiegelt zich voor een deel ongetwijfeld het nogal fluctuerende prijsverloop van grondstoffen op de wereldmarkt, al lijkt de conclusie van een verhoogde Afrikaanse deelname aan het internationale goederenverkeer evenzeer gewettigd.

Het behoud en zo mogelijk een verdere versteviging van de Nederlandse positie op de Afrikaanse markt moeten niet alleen voor ons land van essentiële betekenis worden geacht, maar verdienen ook in het licht van het commercieel ontwikkelingsproces van Afrika zelf alle aandacht.

Vanwege het bestaande tweerichtingsverkeer dat handel nu eenmaal is en de noodzakelijke import-export verhouding welke, alle ontwikkelingsamenwerking ten spijt, ook voor Afrikaanse landen geldt, valt een bepaalde kwetsbaarheid terzake moeilijk te ontkennen, evenals incidenteel terugkerende betalingsbalansproblemen in onderscheiden landen. Niettemin kan, globaal genomen, op grond van de versterkte Afrikaanse exportpositie ook van een voortgaande verruiming van de afzetmarkt in Afrika worden gesproken. Voor de Nederlandse rol in de Afrikaanse handel is bovendien de bijzondere relatie tussen Europa en Afrika van belang, welke zowel geografisch is bepaald als in zeker opzicht ook politiek en economisch is gefundeerd (EEG-associatie). Vastgesteld zij dat, voor zover bekend (periode 1970 t/m 1975) de desbetreffende Nederlandse bijdrage geen gelijke tred heeft gehouden met de totale commerciële expansie van Afrika. Voorts is met betrekking tot dit continent het dekingspercentage van onze uitvoer, na in 1974 de ongekende hoogte van 96,8 te hebben bereikt, naderhand weer gedaald tot 77,8 in 1976 en 71,8 in 1977.

Attractief Noord-Afrika

Ten behoeve van een nadere analyse van onze Afrika-handel is een regionale verdeling gemaakt tussen Noord-Afrika, Centraal-Afrika en Zuidelijk Afrika. Tot het

dichtst bij Europa gelegen eerste gebied, dat qua omvang en inwonertal ongeveer 1/5 deel van Afrika uitmaakt en, globaal genomen, al een redelijk peil van economische ontwikkeling heeft bereikt (zeker in vergelijking met Centraal-Afrika) zijn behalve de vier landen, die hetzij individueel (Egypte) hetzij collectief (Tunesië, Algerije, Marokko) over afzonderlijke handelverdragen met de EEG beschikken, ook gerekend Libië en de zogenaamde Spaanse gebieden (Canarische eilanden, Sahara).

Tot 1973 heeft de Nederlandse afzet in Noord-Afrika de relatief sterkste stijging vertoond. Na een duidelijke contractie in 1974 is vervolgens een zekere consolidatie opgetreden, die het afgelopen jaar weer heeft plaatsgemaakt voor een hernieuwde uitbreiding. Momenteel gaat wederom bijna 34% van onze Afrikaanse export naar dit deel van het continent, waartegenover slechts een verder verminderd aandeel in onze Afrika-import staat van nauwelijks 14%. Ondanks de verbeterde exportresultaten zal het toekomstige verloop van de Nederlandse afzet, afgezien van de toegenomen concurrentie, ongetwijfeld in sterke mate afhangen van de betalingspositie der betrokken staten, welke in het verleden bij herhaling een ernstig knelpunt is gebleken. In dit verband zij tevens gewezen op het feit dat in 1977 de waarde van onze export daarheen die der corresponderende import met ruim 70% heeft overtroffen.

Van het Noordafrikaanse gebied zijn al-

leen Egypte en Tunesië aangemerkt als Nederlands concentratieland; uit dien hoofde ontvingen zij respectievelijk ontwikkelingshulp tot bedragen van f 28 miljoen en f 15 miljoen in 1976 en van f 28 miljoen en f 15 miljoen in 1977, terwijl voor 1978 nog steun ter waarde van achtereenvolgens f 28 en f 13 miljoen is voorzien.

Teruglopend zuidelijk Afrika

In de regio zuidelijk Afrika, die in omvang circa 1/7 en naar inwonertal ongeveer 1/8 van het Afrikaanse continent beslaat en formeel geen binding met de EEG kent, domineert de (Republiek) Zuid-Afrika, met een ook naar Europese maatstaven hoog ontwikkelde economie. Tot aan 1975 is dit land steeds onze verreweg voornaamste afnemer in Afrika geweest; sindsdien is deze rol overgenomen door Nigeria. In totaal exporteerde Nederland gedurende 1977 nog slechts voor een waarde van f 479 miljoen naar zuidelijk Afrika (waarvan Zuid-Afrika alleen f 357 miljoen), hetgeen 10,9% van onze totale Afrika-export was, vergeleken met 18,4% in 1973 en 21,1% in 1963.

Eenzelfde beeld geven onze importen uit dit gebied te zien, welke geleidelijk zijn teruggelopen van 15,9% in 1963 en 8,5% in 1973 tot 6,2% van al onze aankopen in Afrika het afgelopen jaar; de handelsbalans is wel een actief saldo blijven vertonen.

De relatieve handelsteruggang ten aanzien van Zuid-Afrika en Rhodesië werd tot

datverre slechts voor een zeer klein gedeelte gecompenseerd door een herleefde handelsactiviteit met betrekking tot de enkele jaren geleden zelfstandig geworden voormalige Portugese gebiedsdelen in Afrika, Angola en Mozambique. Hoewel zij (vooralsnog) geen officieel concentratielanden zijn, hebben zij de afgelopen twee jaar wel enige financiële steun van Nederland ontvangen, o.a. in het kader van de zogenaamde nood (voedsel) hulp.

Dominerend West-Afrika

Het meest interessante Afrikaanse handelsgebied is op het ogenblik zonder twijfel Centraal-Afrika, dat voor een deel sedert 1963 (Yaoundé) en voor een ander deel sinds 1969 (Arusha) of 1975 (Lomé) collectief is geassocieerd met de EEG. Deze landen genieten niet alleen van bepaalde douaneprivileges op de Westeuropese markt, maar ook van het EEG-investeringsfonds en van het in 1975 speciaal gecreëerde prijsegalisatiefonds voor grondstoffen (Stabex), terwijl voorts een zekere industriële samenwerking wordt nagestreefd. Vanwege de omvang (43 landen) en nogal uiteenlopende economische ontwikkeling is een nadere opsplitsing van dit gebied gewenst.

De belangrijkste commerciële positie nemen voor ons land de 15 Westafrikaanse staten in, die zich in 1975 hebben verenigd in de Economic Community of West African States (ECOWAS, waar binnen circa 32% van de Afrikaanse bevolking is geconcentreerd op ruim 20% van het continen-

Actuele mogelijkheden in Tunesië

Voor wat betreft de actuele belangstelling en mogelijkheden voor Nederlandse produkten, diensten, kennis en kapitaal in Tunesië zou de navolgende indicatie kunnen worden gegeven.

Van de zijde van de Tunesische Overheid (het bedrijfsleven wordt voor een belangrijk gedeelte gemonopoliseerd) bestaat belangstelling voor een grote verscheidenheid van Nederlandse produkten:

- machines in het algemeen, landbouwmachines in het bijzonder;
- chemische produkten;
- meet-, precisie-, en controle-instrumenten;
- papier en papierwaren;
- metalen;
- koelinstallaties (o.a. voor opslag van groenten, fruit en vis);
- landbouwartikelen (zuivel, zaaizaad, aardappelen, pootaardappelen enz.);
- vee en pluimvee (eendagskuikens);
- kassen;
- veevoeder.

Op het gebied van kennis en diensten kunnen worden vermeld:

- engineering en engineering-studies

- (offshore werkzaamheden);
  - bagger- en havenuitbreidingswerkzaamheden;
  - coördinatiefuncties, in het bijzonder in de offshore (gas- en oliewinning).
- Voor Nederlands kapitaal bestaat weinig belangstelling.

Verder kan nog aanvullend worden vermeld, dat er van Tunesische zijde een groeiende belangstelling bestaat voor het vertegenwoordigen van Nederlandse firma's en ondernemingen daar te lande die in het bijzonder machines, werktuigen en andere uitrustingsstukken produceren.

Spreekdag voor de handel met Tunesië

Ten behoeve van het bedrijfsleven organiseert de Economische Voorlichtingsdienst (EVD) op dinsdag 23 mei a.s. een spreekdag tijdens welke onderwerpen betreffende de handel met Tunesië kunnen worden besproken met Mr. H. C. J. Everaars, handelssecretaris te Tunis.

Hierbij zullen tevens aanwezig zijn mevrouw F. Slaij, medewerkster van het Afrika Instituut van het Nederlands Centrum voor Handelsbevordering, en de heer J. P. Wesseling, landdeskundige van de EVD.

Voor deze spreekdag ten kantore van de Economische Voorlichtingsdienst, Bezuidenhoutseweg 151 in Den Haag kan telefonisch een afspraak worden gemaakt. (Telefoon 070-814111, toestel 3661).

Ook zullen spreekdagen worden gehouden ten kantore van de Kamers van Koophandel en Fabrieken te Zwolle en Eindhoven.

taal grondgebied). Bijna 40% van onze Afrikaanse export was in 1977 op deze regio gericht tegen 27% in 1973 en 32% in 1963; aan de importzijde was het desbetreffende aandeel respectievelijk 65%, 54% en 31%; zelfs minder dan de helft van de Nederlandse invoer werd het afgelopen jaar nog maar door uitvoer gedekt.

Naast Nigeria als duidelijke koploper (dat alleen meer dan de helft van onze ECOWAS-uitvoer en ¼ deel van onze ECOWAS-invoer voor zijn rekening nam) dienen als voornaamste handelspartners Liberia (waarheen onze afzet nog in hoge mate werd beïnvloed door een overigens afnemende, zeer omvangrijke overdracht van schepen in het kader van de zogenaamde goedkope vlag), Ivoorkust, Senegal, Ghana en in iets mindere mate Togo en Benin te worden genoemd. Voorlopig lijken voor onze export nog voldoende expansie-mogelijkheden aanwezig te zijn, al kunnen incidentele betalings-moeilijkheden ook hier het perspectief plotseling onzeker maken en tijdelijk doen versommen; onlangs nog is Nigeria, na een periode van ongekende commerciële wildgroei, overgegaan tot een zekere invoerbepaling. Boven-Volta is van de ECOWAS-staten nog het enige Nederlandse concentratieland, dat in 1976 en 1977 achtereenvolgens f 25 miljoen en f 35 miljoen aan officiële ontwikkelingshulp mocht ontvangen en ten behoeve waarvan voor 1978 opnieuw f 40 miljoen is uitgetrokken.

Achterblijvend Oost- en Midden-Afrika

Van de resterende EEG-geassocieerde landen in Afrika kunnen nog twee regionale samenwerkingsvormen afzonderlijk worden beschouwd, te weten de East African Community (EAC, 1967) en de Union Douanière et Economique de l'Afrique (UDEAC, 1966). De dit jaar overigens officieel in liquidatie gegane Oost-Afrikaanse Gemeenschap (Kenya, Tanzania en Oeganda; samen met bijna 6% van het Afrikaans oppervlak en ruim 10% van de Afrikaanse bevolking), heeft vanwege tal van interne problemen en verschillen en conjuncturele tegenslagen (droogte, repercussies internationale oliecrisis) niet aan de aanvankelijk hoog gespannen algemene verwachtingen beantwoord. De Nederlandse uitvoer daarheen is in de loop der jaren van relatief steeds minder betekenis geworden; pas het afgelopen jaar was weer sprake van een zeker herstel. Bovendien is onze handelsbalans met de EAC de laatste twee jaar negatief geweest.

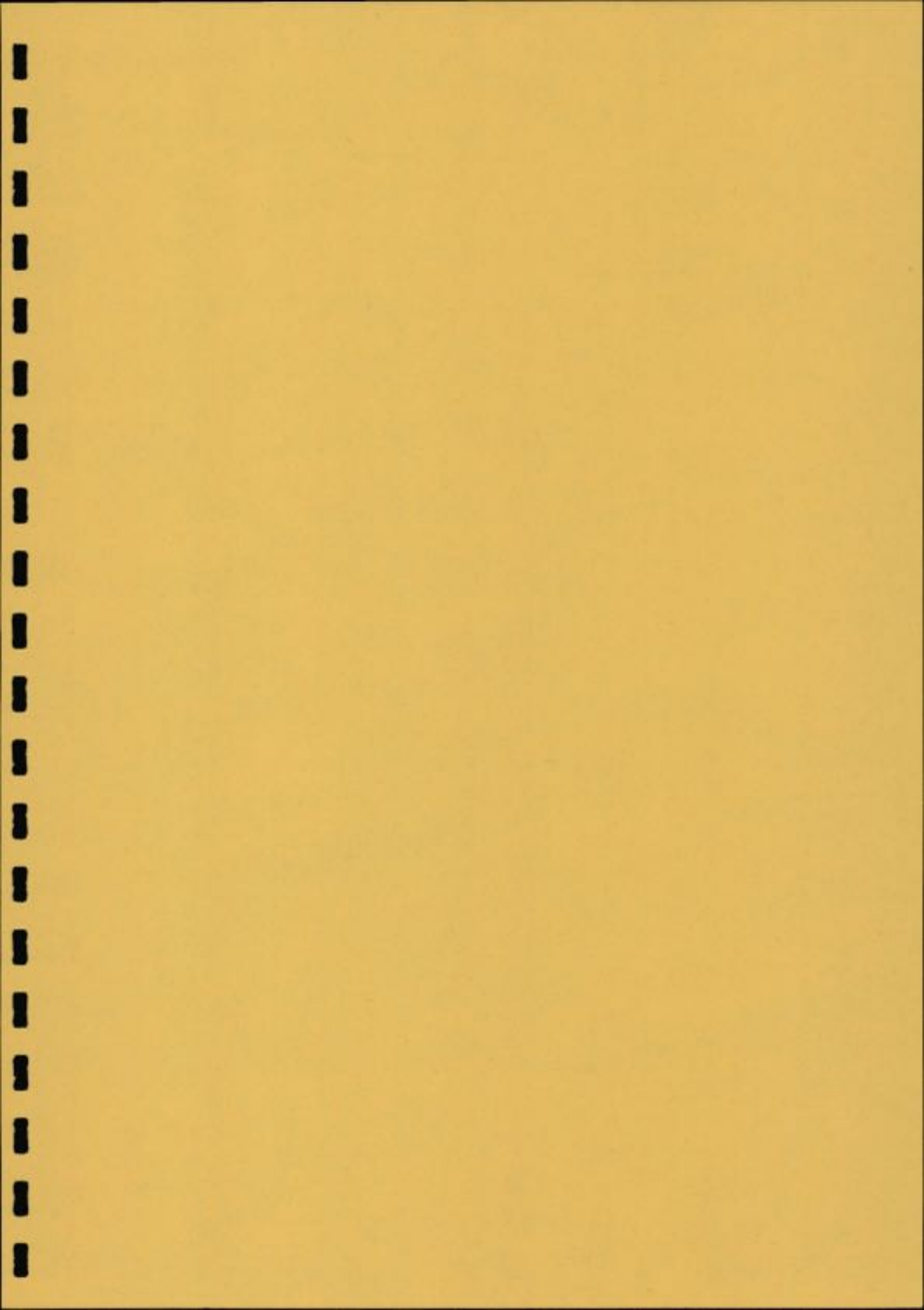
Zowel Kenya als Tanzania is Nederlands concentratieland en ontvangt ontwikkelingshulp (tot bedragen van respectievelijk f 45 miljoen en f 65 miljoen in 1976, f 50 miljoen en f 89 miljoen in 1977 en f 55

miljoen en f 102 miljoen in 1978). De vijf UDEAC-staten (Kameroen, Gabon, Congo, Centr. Afr. Keizerrijk en Tsjaad, wier gezamenlijk grondgebied bijna 10% van Afrika beslaat, terwijl het bevolkingsaandeel nauwelijks 4% is) hebben vooralsnog evenmin kans gezien zich tot belangrijke Nederlandse handelspartners te ontwikkelen. Hun participatie in onze totale Afrikaafzet, die in 1976 nog 4,4% bedroeg, daalde het afgelopen jaar zelfs tot 2,6%, met als gevolg een versterkt toegenomen passieve handelsbalans voor Nederland. De ontwikkelingsachterstand, die naast conjunctuurproblemen als de voornaamste oorzaak van het commercieel achterblijven van EAC en UDEAC moet worden aangemerkt, geldt, globaal genomen, ook voor de nog overgebleven geassocieerde gebieden die geen regionale economische samenwerking van betekenis kennen. Landen die momenteel in een moeilijke economische positie verkeren zijn o.a. Zaïre en Zambia. Iets minder ongunstig laat zich de situatie in Soedan aanzien, dat zich, evenals Zambia, nog tot de concentratielanden mag rekenen (Nederlandse ontwikkelingshulp ter waarde van respectievelijk f 31 miljoen en f 12 miljoen in 1976, 40 miljoen en f 12 miljoen in 1977 en f 42 miljoen en f 12 miljoen in 1978).

In totaal hebben Oost- en Midden-Afrika het afgelopen jaar ongeveer 15% van de Nederlandse leveranties aan het Afrikaans continent afgenomen en 13% van de Nederlandse aankopen aldaar verzorgd, vergeleken met achtereenvolgens 19% en 20% in 1973 en 20% en 24% in 1963. Tegenover West-Afrika dat meer dan de helft kleiner is en nauwelijks minder inwoners telt, is het achterblijven van onze handel terzake zeer spectaculair.

In hoeverre de recente verschuivingen in de commerciële betrekkingen van Nederland met Afrika zich zullen continueren of zich nieuwe ontwikkelingen kunnen voordoen valt moeilijk te voorspellen. In ieder geval blijft het Afrikaans continent in economisch en commercieel opzicht een boeiend schouwspel vertonen.

1. ACF Holding N.V.

Postbus 5, Maarssen

Productie en handel van chemiese produkten en grondstoffen. De afrikaanse dochterondernemingen vallen onder de in 1975 opgerichte Multiplant B.V. te Maarssen.

Het jaarverslag over 1977 vermeldt dat de landbouwsektor zeer bevredigende resultaten heeft opgeleverd en dat in verband met spreiding van risico's in 1977 begonnen is met landbouwprojecten in Burundi.

Het gaat vooral om de produktie van kinabast als grondstof voor geneesmiddelen. In Zaire wordt een terrein van 500 ha. voor kina in ontwikkeling gebracht teneinde het beplante areaal op peil te houden. De theeproduktie overtrof die van vorige jaren, de behaalde prijzen waren "bevredigend".

In Zaire is begonnen met de proefkultuur van sierplanten voor de Europese markt. Pogingen tot verdere diversifikatie worden voortgezet, evenals verdere geografiese spreiding.

1.1. ACF Rwanda S.A.R.L.RUANDA

In 1963 heeft ACF de kinaplantage in Cyangugu overgenomen.

Het volgens het jaarverslag van 1976 geïnvesteerde vermogen was eind 1975 f 483.000.- (In '78: f 424.000.-).

1.2. ACF Burundi S.A.R.L.BURUNDI

In 1977 is hiermee een begin gemaakt, maar de zaak draait nog nauwelijks. Ook hier gaat het om kina-produktie. Geïnvesteerd vermogen in 1978: f 143.000.-

1.3. Kinaplant S.Z.A.R.L.ZAIRE

In 1962 is een bestaande kultuuronderneming in Bukavu in Zaire overgenomen, met een areaal kina, thee en koffie. Daarna is de kinakultuur sterk uitgebreid. In 1969 zijn nog een aantal ondernemingen in Zaire overgenomen. Er zijn onder andere kina- en theeplantages in Kivu. Ook worden specerijen verbouwd. Het volgens het jaarverslag per eind 1975 geïnvesteerde vermogen was f 3.626.000.- De ACF spreekt dit jaar van ongunstige marktontwikkelingen in de kinasektor en van problemen vanwege de chaotiese situatie in Zaire. Op de kinaplantages en de andere bedrijven van ACF in Zaire, die zeer arbeidsintensief gehouden worden vanwege de lage lonen, werken duizenden mensen.

Het geïnvesteerd vermogen was in 1978 f 4.150.000.-

2. AKZO N.V.

IJsellaan 82, Arnhem

Een van de grootste nederlandse multi-nationale ondernemingen met een omzet van meer dan 10 miljard gulden. Onder andere chemie, vezels, verf.

Ongeveer 10 jaar geleden verkreeg AKZO een meerderheidsbelang in de franse verfonderneming Astral. Meerdere nederlandse bedrijven proberen via deelnemingen in franse bedrijven een ingang te krijgen in de vroegere franse koloniën. Astral had een aantal vestigingen in die landen. Die vestigingen heeft AKZO nog steeds als joint-venture met lokaal kapitaal. Verwacht wordt dat de deelnemingspercentages van AKZO zullen gaan afnemen vanwege de afrikaniseringspolitiek van de regeringen van betrokken landen. Het jaarverslag van 1977 meldt: "In een aantal Noord- en Westafrikaanse landen verzorgen onze coatingsbedrijven, waarin lokale partners deelnemen, een aantrekkelijk deel van de groeiende markt". Merknamen zijn in Afrika: Astral en Lefranc.

Organon Teknika (ziekenhuisprodukten) heeft haar internationale organisatie verder uitgebreid naar een aantal landen in Noord-Afrika.

AKZO Pharma heeft verkoop- of produktievestigingen in Marokko, Zaire en Zuid-Afrika.

- 2.1. Société Ivoirienne de Peintures et Colorants S.A. IVOORKUST
- 2.2. Société Civile Immobilière Les Alizées IVOORKUST
- 2.3. Société Abidjanaise d'Expansion Chimique S.A. (SAEC) IVOORKUST
De vestigingen in Ivoorkust zijn alle in Abidjan.
- 2.4. Société Africaine de Produits Chimiques, Agricoles et Ménagers S.A. (SAPCM) KAMEROEN
De vestiging is te Douala.
- 2.5. Socopeint S.A. MAROKKO
De vestiging is te Casablanca.
- 2.6. Organon Maroc S.A.R.L. MAROKKO
De vestiging is te Casablanca.
- 2.7. Laboratoires Organon S.A.R.L. MAROKKO
Mediese apparatuur, fabrikage onder licentie van AKZO-dochter Organon.
- 2.8. De Bres MAROKKO
Een belang in Van Waveren & De Bres, zaad- en graanhandel, in Casablanca.

- 2.9. S.A. Marocaine des Peintures Astral Celluco (SAMPAC)
MAROKKO

De vestiging is te Casablanca. Verffabrikage, verkoop van verf, vernissen, drukinkt, verfbenodigheden.

- 2.10. Nichentex Industries Ltd. NIGERIA

In deze vestiging te Lagos heeft AKZO een aandeel van 29%. Het is een textielspinnerij en -weverij sedert 1975. Een fabriek voor PES-stapelvezels met een capaciteit van 5.000 ton per jaar. Sinds 1977 draait een fabriek voor polyesterfilamentgarens.

Bij de PES-stapelvezelfabriek wordt samengewerkt met het ingenieursbedrijf Inventa. Eind 1978 werd een fabriek voor de produktie van polyestertextielgarens geopend.

- 2.11. Sénégalaise d'Industries des Peintures et Revêtements
SENEGAL

- 2.12. Société Africaine d'Expansion Chimique S.A. (SAEC)
SENEGAL

De vestigingen in Senegal staan in Dakar.

- 2.13. Société Tunésienne de Peintures Astral S.A.
TUNESIE

- 2.14. Manufacture de Produits Chimiques S.A. TUNESIE

De vestigingen in Tunesië staan in Tunis.

- 2.15. Organon Zaire S.P.R.L. ZAIRE

Deze vestiging van Organon Pharma staat in Kinshasa.

3. Alanheri N.V.

Van Cleefstraat 52, Venlo

Dit bedrijf produceert en verhandelt granen, zaden, peulvruchten, kleindier- en vogelvoerders.

- 3.1. Drente Trading Company Ltd. KENYA

Dit is een volledige dochteronderneming van Alanheri en valt onder de handelsdivisie. Het bedrijf staat in Nairobi. Het bedrijf is een stille dochter en momenteel niet actief. Blijft formeel gevestigd in afwachting van gunstiger omstandigheden.

4. Algemene Bank Nederland N.V.

Vijzelstraat 32, Amsterdam

De internationale bankwereld kent zeer veel vervlechtingen. We kunnen rustig aannemen dat de grote nederlandse banken op velerlei wijze direkt en indirekt betrokken zijn bij investeringen van nederlandse bedrijven in Afrika.

De ABN heeft onder andere kantoren in Kenya (Nairobi en Mombasa).

Via franse deelnemingen heeft de ABN kleine belangen in enige banken in Ivoorkust, zoals BICICI, de SIB en de BIAO.

- 4.1. Algemene Bank Marokko S.A. MAROKKO
Dit is een handelsbank, gesticht in 1948. De ABN heeft hierin een aandeel van 50%. Er zijn vestigingen in Casablanca, Agadir, Rabat, Tanger en Nador.
- 4.2. Netherlands Trading Society OEGANDA
Deze vestiging staat in Kampala.

5. Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.

Postbus 1220, Amsterdam

Zie onder ABN.

- 5.1. United Bank for Africa-Nigeria NIGERIA
- 5.2. Vertegenwoordiging van de European Arab Bank
EGYPTE
Naam onbekend. Vestiging te Kairo.

6. Rubber Cultuur Maatschappij "Amsterdam" N.V.

Rokin 34, Amsterdam

- 6.1. Handelsmaatschappij Gintzel & Schumacher B.V.
KENYA
Kantoren in Nairobi en Mombasa. Onder andere koffie-export en latexhandel. In 1978 verkocht aan derden.
- 6.2. Salala Rubber Corporation LIBERIA
Amsterdam Rubber heeft hierin een deelneming van 75%. In 1972 werd op de Gibi Estate 2300 ton rubber geproduceerd door 750 arbeiders. Vestiging te Monrovia. Bij de Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij N.V. (N.O.F.) werd met ingang van januari 1979 een lening opgenomen ter waarde van fl.800.000.- In 1978 werd een produktie van 3.487 ton gehaald. Het verbouwde areaal wordt langzaam uitgebreid.
- 6.3. Zembe Plantations Ltd. MOZAMBIQUE
Op deze volledige dochteronderneming is vezelproduktie en citrusverbouw voor de export. De onderneming is kennelijk genationaliseerd. Volgens het laatste jaarverslag zijn pogingen om het bedrijf terug te krijgen op niets uitgelopen.

6.4. Usambara Spinning Company Ltd. TANZANIA

Dit is een 50% deelneming. Productie van landbouw-garens en touw. Dit bedrijf bij Tanga is verder eigendom van N.V. Lankhorst Touwfabrieken. De productie bedroeg in 1978 2.830 ton tegen een ra-ming van 3.600 ton.

6.5. Lugongo Estate Ltd. TANZANIA

Deze volledige dochteronderneming bij Tanga is een sisalplantage. Het management is geïntegreerd met dat van de Usambara Spinning Co. De productie bedroeg in 1978 2.806 ton. Er waren proble-men door een gebrek aan snijders. Het bedrijf was in 1978 volgens officiële berichtgeving verliesgeving. Ook uit omliggende landen konden geen snijders aangetrokken worden.

7. Ancilla B.V.

Postbus 19, Gennep

Productie disposables artikelen voor eenmalig gebruik, onder-leggers, luiers e.d.

7.1. S.G.T. Plastics TUNESIE

Een textielfabriek onder nederlandse leiding te Cherguia.

8. Firma Gebroeders Bakker

Postbus 7, Noord Scharwoude

Dit bedrijf teelt en verhandelt groentezaden.

8.1. Manyara Estate Ltd.

TANZANIA

Op dit bedrijf te Amsha worden zaden geteeld.

9. Ballast Nedam

Laan van Kronenburg 2, Amstelveen

Bij dit grote bouwbedrijf is de netto-winst in 1978 met 37% gestegen. De omzet steeg in 1978 van 1213 miljoen tot 1750 miljoen gulden.

Het bedrijf is, soms samen met andere bouwondernemingen, actief (geweest) met meerdere projecten in Afrika. Onder andere met havenuitbreidingen in Dar es Salaam (Tanzania).

Uit Algerije werd in 1978 een opdracht verkregen voor de bouw van een aardappelkoelhuis. In Tanzania werd in een joint-venture deelgenomen aan de bouw van twee cementfabrieken.

9.1. Ballast Foundation Engineering

EGYPTE

Amsterdam Ballast Beton en Waterbouw B.V. hebben een joint-venture met Egyptian Foundation Engineering Co. voor uitvoering van funderingswerken.

10. A.L. van Beek N.V.

Eendrachtsweg 71, Rotterdam

Import en export van tabak.

10.1 Tobacco Suppliers (Malawi Ltd.)

MALAWI

11. Berenschot-Moret-Bosboom

Dit is een organisatie-adviesburo. Het heeft na overname van het belgische buro Sorca 7 deskundigen in Zaire werkzaam. Verder is het onder andere actief in Lagos, Nigeria. Indirekt heeft het bedrijf ongetwijfeld met nederlandse vestigingen in Afrika te maken.

12. Koninklijke Distilleerderijen Erven Lucas Bols N.V.

Lucas Bolsstraat 7, Nieuw-Vennep

12.1. Nigerian Fermentation Ltd. NIGERIA

Dit is een distilleerderij, die gestart is in 1971. Bols brengt vooral technische kennis in. Het is een joint-venture met de nigeriaanse staat.

12.2. Nigerian Yeast and Alcohol Manufacturing Company Ltd.

NIGERIA

Deze distilleerderij is gevestigd te Febba in het Bacitha Estate. De fabriek is gestart in 1974. Bols brengt vooral technische kennis in. Door zich daar goed voor te laten betalen kan een deel van de winst geëxporteerd worden, zonder dat als winst te hoeven boeken. Dit is zeker niet specifiek voor Bols. Het bedrijf is een joint-venture met de nigeriaanse staat.

12.3. Compagnie Africaine de Boissons ZAIRE

Fabriek van spirituelen en frisdranken. Bols heeft een samenwerkingsovereenkomst met dit bedrijf.

13. Borsumij Wehry N.V.

Carnegielaan 1, Den Haag

Deze handelsmaatschappij heeft een betrekkelijk klein deel van haar investeringen in Afrika, voornamelijk in Kenya. Het jaarverslag van 1976 meldt daarover: "Zowel import- als exportzaken ontwikkelden zich gunstig en wij zijn tevreden over de behaalde resultaten. Over dit jaar verwachten wij eveneens een goed resultaat." In 1976 is het 50% belang van Booth in Tombooth Ltd. overgenomen. In Nederland wordt Adidas vertegenwoordigd.

13.1. Tombooth Ltd. KENYA

Dit bedrijf houdt zich bezig met huiden- en leerhandel. Vestigingen in Mombasa en Thika.

13.2. Rentals & Equipment (Kenya) Ltd. KENYA

Vestigingen in Nairobi en Mombasa. Röntgen- en andere medische apparatuur, radio, t.v. en andere elektrische apparaten.

13.3. Bulleys Tanneries Ltd. KENYA

Vestigingen te Thika en Kahava. Het zijn leerlooierijen. Borsumij heeft hierin een 50% belang.

13.4. African Retail Traders (Kenya) Ltd. KENYA

Een van de belangrijkste handelshuizen in Oost-Afrika. Verkoop van radio, t.v., geluidsapparatuur, koelkasten, fornuizen, meubilair etc. Vestigingen o.a. in Nairobi, Mombasa, Thika, Eldoret,

Kisumu, Naifasha, Kiambu, Kisii.

Het jaarverslag van Borsumij van 1976 spreekt van een belang van 28%. Volgens het jaarverslag van 1978 zou Borsumij een aandeel van 14,9 % hebben in dit bedrijf.

- 13.5. Borsumij Africa Ltd. KENYA
Vestigingen te Nairobi en Mombasa. Produktenhandel.
- 13.6. T.O.M. Management Ltd. KENYA
Nairobi.
- 13.7. T.V. Rentals Ltd. KENYA
- 13.8. Twentsche Overseas Trading Co. (East Africa) Ltd. KENYA
Dit is een grote import- exportfirma. Vestigingen o.a. te Kisumu en Karatina. Het bedrijf is weer onderverdeeld in de divisies 'technical', 'mercantile' en 'electronics'.
- 13.9. Twentsche Overseas Trading Co. (Uganda) Ltd. UGANDA
Vestiging te Kampala. Algemene importzaken, mediese apparatuur.
- 13.10. African Retail Traders (Uganda) Ltd. UGANDA
Handelsmaatschappij.
- 13.11. Jukebox Enterprise Ltd. UGANDA
- 13.12. Timbooth (Uganda) Ltd. UGANDA
- 13.13. Timbooth Ltd. TANZANIA
Handelsmaatschappij.
- 13.14. Borsumij Africa Ltd. TANZANIA
Dar es Salaam. Handelsmaatschappij.
- 13.15. Twentsche Overseas Trading Co. (Export) Ltd. TANZANIA
Dit bedrijf valt evenals 13.8. en 13.9. onder de houdstermaatschappij Twentse Overzee Handel Maatschappij te Den Haag.
- 13.16. Athi Leather Works KENYA
In dit bedrijf te Athi River heeft Borsumij in 1978 een 50% belang verworven.

14. Bos Kalis Westminster Group N.V.

Rosmolenweg 20, Papendrecht

Grote bagger- en bouwmaatschappij. Omzet in 1976: 1,25 miljard gulden. Veel nederlandse bagger- en bouwondernemingen zijn actief in Afrika. Vooral het rijke en relatief dichtbevolkte Nigeria heeft veel projekten aan te bieden. Op die projekten werken meestal een aantal maatschappijen in een consortium samen.

Bos Kalis heeft onder andere samengewerkt met Nedeco, Nederhorst en de Hollandse Beton Groep. Het belang van de afrikaanse projekten kan afgelezen worden aan het feit dat Bos Kalis in 1976 zo'n 20% van de omzet in Afrika realiseerde.

Het gaat om de exploitatie en onderhoud van olieterminals in zee, om het baggeren van boorlokaties, om havenuitbreidingen, om het leggen van pijpleidingen, het aanleggen van wegen, het opspuiten van grond, de aanleg van vliegvelden etc.

Nacap, een dochter van Bos Kalis legt pijpleidingen aan voor Sonatrach, de algerijnse staatsoliemaatschappij. Met die opdracht is 435 miljoen gulden gemoeid.

Bos Kalis had in 1976 zo'n kleine 8.000 mensen in dienst.

- 14.1. ESOC EGYPTE
Dit is een joint-venture van Bos Kalis met de aannemersmaatschappij EGYCO voor uitvoering van openbare werken in Egypte en in de Arabiese landen.
- 14.2. "K" Dredging Contractors Suez EGYPTE
Het gaat hier om baggerwerken. Bos Kalis neemt voor een wisselend percentage in dit consortium deel.
- 14.3. Bos & Kalis Cameroun "Bokacam" S.A.R.L. KAMEROEN
Deze volledige dochteronderneming verricht baggerwerken. Vestiging te Douala.
- 14.4. Gulf Offshore (Chateres) Ltd. LIBERIA
Hierin neemt Bos Kalis voor 50% deel. Het bedrijf valt onder Bos Kalis Westminster International Ltd. Jersey, C.I.
- 14.5. Netherlands Shipping & Engineering Group Ltd. NIGERIA
Bos Kalis neemt hier voor 25% aan deel.
- 14.6. Nigerian Maintenance Dredging NIGERIA
Lagos. Bos Kalis neemt deel voor 25%.
- 14.7. Westminster Dredging (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Baggerwerken, onder andere in opdracht van de grote oliemaatschappijen. Te Lagos (Apapa). Het is een volledige dochteronderneming van Bos Kalis.
- 14.8. Victoria Beach Consortium NIGERIA
Dit is een baggerbedrijf. Bos Kalis heeft een aandeel van 25%.
- 14.9. International Dredging Consortium NIGERIA
Dit bedrijf valt, evenals het vorige, onder Bos Kalis Westminster Intergroup B.V. Het is een baggeronderneming te Port Harcourt. Bos Kalis heeft een aandeel van 25%. Het is een samenwerkingsverband met H.A.M., Adriaan Volker en Nigerian Dredging.

- 14.10. Land & Marine (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Het is een olieterminal-exploitatie te Warri. Het aandeel van Bos Kalis is 60%.
- 14.11. Bos Kalis Nigeria Ltd. NIGERIA
Het gaat hier om de aanleg van civiele en waterbouwkundige werken. Bos Kalis heeft een aandeel van 40%. De andere 60% is waarschijnlijk in handen van de nigeriaanse staat, die het aandeel van alle buitenlandse bedrijven wil terugdringen tot beneden de 50%.
- 14.12. Dolphin Development Scheme NIGERIA
Dit is een baggermaatschappij, waarin Bos Kalis een aandeel van 50% heeft. Het bedrijf valt onder Westminster Dredging.
- 14.13. River Niger Transport Consortium NIGERIA
Baggermaatschappij. Bos Kalis heeft hierin een variabel percentage.
- 14.14. Boka Togo S.A.R.L. TOGO
Deze baggermaatschappij is een volledige dochteronderneming. Gevestigd te Lomé.
- 14.15. Arge Hafenerweiterung TOGO
Togo is een vroegere duitse kolonie. Bos Kalis heeft in deze baggermaatschappij een aandeel van 17%. Het bedrijf valt onder Baggermaatschappij Bos & Kalis B.V.
- 14.16. Société Camerounaise de Construction et de Dragage S.A.R.L. KAMEROEN
Volledige dochteronderneming, te Douala.
- 14.17. Société Cameroon Gravel Company S.A.R.L. KAMEROEN
Bedrijf voor scheepvaartbenodigdheden. In deze onderneming te Douala heeft Bos Kalis een belang van 51%.
- 14.18. Masoon (Kenya) Ltd. KENYA
Maatschappij voor civiele- en waterbouw. Bos Kalis heeft hierin een 30% belang.

15. Verenigde Bedrijven Bredero N.V.

Postbus 74, Utrecht

Bredero is een groot bouwbedrijf en een ontwikkelingsmaatschappij. Steeds meer wordt de omzet in buitenlandse projecten gerealiseerd. De totale omzet belooft meer dan 700 miljoen gulden.

15.1. Bredero Nigeria Ltd.NIGERIA

Dit bedrijf is in 1977 opgezet vanwege de grote bouwopdracht die Bredero in Lagos had gekregen. Het was een projekt van scholenbouw, wegen, winkels, rioolwaterzuiveringsinstallaties e.d. Bredero heeft hierin een aandeel van 40%. Het bedrijf valt onder de divisie uitvoering. Medio 1979 moet de opdracht, die onder meer de bouw van 100 appartementen en van een krachtcentrale voor het hele kompleks omvat, voltooid zijn.

15.2. Eurafricaine Bredero S.A.R.L.TUNESIE

Ook dit bedrijf valt onder de divisie uitvoering. Het bedrijf staat onder tunesiese leiding en Bredero heeft een aandeel van 40%. Aannemingsmaatschappij. Het bedrijf had een volle orderportefeuille in 1978. In de tweede helft van 1978 werd in Le Kef een cementfabriek opgeleverd. In Gabes is het bedrijf betrokken bij de bouw van een fabriekskomplex voor de fosfaatindustrie.

16. Bruynzeel B.V.

Pieter Ghijsenlaan 20, Zaandam

16.1. Forestière du Gabon

GABON

17. Bühmann-Tetterode N.V.

Paalbergweg 2, Amsterdam

Produktie en handel van papier, machines voor de grafiese industrie en aanverwante. Omzet in 1978: f 1.766 miljoen.

17.1. Etablissements 'Plantin' s.a.

ZAIRE

Dit bedrijf valt onder de divisie machines. Het staat te Kinshasa. Het is een handelsfirma voor machines en materialen voor de grafiese en aanverwante industrieën.

18. Coöperatieve Condensfabriek "Friesland" (CCF)

Pieter Stuyvesantweg 1, Leeuwarden

Dit zuivelbedrijf heeft een groot aantal buitenlandse vestigingen, vooral in Azië. In 1975 hield 56% van de omzet verband met haar activiteiten (vestigingen en exporten) in Azië en Afrika. In 1978 was dat 60%, waarvan 32% in Afrika. De export van poedermelk naar ontwikkelingslanden leidt daar dikwijls tot ziektes en kindersterfte, omdat er niet voldoende hygiënies water is om de poeder aan te maken en de flessen te spoelen.

18.1. West Africa Milk Company (Nigeria) Ltd. NIGERIA

Dit is een 55% deelneming van de CCF. De CCF heeft deze vestiging te Lagos sinds 1975.

In 1979 zal dat aandeel teruglopen tot 36,6%, vanwege de gedwongen nigerianisatie.

De fabriek produceert 'recombined milk': magere melkpoeder wordt uit Nederland ingevoerd en ter plekke door toevoeging van vetten weer omgezet in melk voor de lokale markt. Het bedrijf is opgezet onder druk van de dreigende importverboden op gecondenseerde melk.

De andere 45% van de deelneming in de fabriek is niet in handen van particulieren, dus waarschijnlijk in handen van de nigeriaanse staat.

Het jaarverslag over 1976 vermeldt: "De behaalde financiële resultaten waren redelijk. Aan de vraag naar onze produkten kon ondanks de lokale produktie en de import vanuit Nederland niet voldaan worden. Een verdere uitbreiding van het bedrijf wordt op het ogenblik met onze partners overwogen.

De nederlandse FMO (Financieringsmaatschappij Ont-

wikkelingslanden) kan voor buitenlandse vestigingen ondersteunende subsidies verlenen. Ook de CCF kon voor haar vestiging te Lagos goedkoop geld lenen bij de FMO. Dit was een "zachte" lening van 5,2 miljoen gulden. Ook de Nigeria Industrial Development Bank deelt in de financiering, ten dele door een langlopende lening.

19. Handel- en Industriemaatschappij "Ceteco" N.V.

Prinses Irenestraat 59, Amsterdam

Ceteco heeft zo'n 10% van z'n vermogen in Afrika geïnvesteerd. Ongeveer 15% van het personeel van Ceteco werkt in Afrika. Ceteco heeft produktie- en handelsvestigingen in Angola en Mozambique. Het jaarverslag over 1977 vermeldt: "De produktie van koelkasten en naaimasjienes werd bijna verdubbeld. Deze grotere produktie maakte het mogelijk onze handelsafdelingen beter van duurzame gebruiksgoederen te voorzien; waardoor zij - ondanks importbeperkingen - toch bevredigende omzetten konden behalen. Wij slaagden erin koelkasten naar omliggende landen te exporteren. Vorderingen werden gemaakt met de opleiding vna lokale krachten die nu de opengevallen plaatsen van het vertrokken portugese middenkader moeten opvullen. De resultaten waren bevredigend". Dit stuk slaat op Mozambique.

Over Angola: "De overheid heeft de groothandelsfunctie thans aan zich getrokken. Ons handelsoptreden is nu verlegd naar de detailhandel in duurzame gebruiksgoederen; daarnaast spelen we een belangrijke rol bij de import. Het zwaartepunt bij onze activiteiten ligt thans bij de groeiende industrieën. Wij slaagden erin onze bedrijven beter te bemannen. We moesten daarvoor wel onze toevlucht nemen tot de uitzending van meer nederlandse krachten. De produktie van koelkasten en aluminium keukengerei kon worden opgevoerd en die van suikerwerken, kauwgom, vruchtensappen, conserven etc. kon op peil worden gehouden. Met de assemblage van radio's is een begin gemaakt. Opnieuw werden positieve resultaten behaald."

19.1. Kurika, Sociedade de Conservas de Frutas Lda.

ANGOLA

Deze vestiging staat te Lubango. Het gaat om export en groothandel van jam en fruitconserven en ook om de produktie hiervan. Het bedrijf valt onder Jomba.

19.2. Confeitaria Beliza Lda.

ANGOLA

Het bedrijf staat in Caala. Produktie, export en groothandel van snoep en gesuikerde vruchten. Ook hierin heeft Jomba een meerderheidsaandeel.

19.3. Jomba Industrial S.A.R.L.

ANGOLA

In Lobito. Industrie, export, groothandel van snoep, fruit in blik, jam, kauwgom, mineraalwater. Het heeft de leiding over de verschillende frisdrankfabrieken.

19.4. Indústrias Electrónicas (Artelec) Lda.

ANGOLA

Deze fabriek in Lobito maakt radio's.

- 19.5. Zuid Industrial (Angola) Lda. ANGOLA
Deze fabriek te Luanda maakt ijskasten en las-
elektroden.
- 19.6. Zuid-Afrikaansch Handelshuis B.V. ANGOLA
Ook wel geheten Casa Holandesa, Angola. Het is al
opgericht in 1903. Het hoofdkantoor staat in Luanda
en er zijn kantoren in Lobito en Huambo. Naast uit-
gebreide handelskontakten (o.a. dranken, elektrische
apparaten, duurzame gebruiksvoorwerpen) zit het be-
drijf ook in de industriële produktie. Het bezit ge-
heel of gedeeltelijk 8 fabrieken, verspreid over het
hele land, die verschillende soorten produkten fabri-
ceren. Er wordt o.a. gewerkt met de merken Toshiba en
Cetron. Het bedrijf levert ook farmaceutiese en veter-
inaire produkten en mediese instrumenten. Ook worden
in toenemende mate grondstoffen verkocht aan lokale
ondernemingen en aan de overheid. Ook wordt opgetreden
als vertegenwoordiging van andere bedrijven.
- 19.7. Vitória Industrial Lda. ANGOLA
Deze vestiging staat in Huambo. Het bedrijf produ-
ceert, bottelt en verhandelt frisdranken. Ceteco
heeft in deze onderneming een aandeel van 33%.
De produktie is voor de lokale markt.
- 19.8. Sefa Lda. ANGOLA
Hiervoor geldt hetzelfde als voor Vitória.
- 19.9. A Metalúrgica do Lobito Lda. ANGOLA
Dit bedrijf in Lobito maakt aluminiumprodukten.
Merkmamen: Leão en Kissonde.
- 19.10. Indústrias de Aplicações Técnico-Domésticas (Mocam-
bique) Lda. MOZAMBIQUE
Deze vestiging te Maputo maakt ijskasten, radio's en
benodigdheden voor naaimasjienes. Ook voor de export.
- 19.11. Zuid (Mocambique) Lda. MOZAMBIQUE
Bekend onder de naam "Casa Zuid". Het heeft een groot-
handelsorganisatie en vijf winkels in Maputo, Beira,
Nampula en Quelimane, die elektrische apparatuur en
andere huishoudelijke artikelen verkopen. Het bedrijf
is de enige vertegenwoordiger van Philips, Sony, Eumig,
Carrier en Electrolux en voor Cetron-ijskasten. Het
vertegenwoordigt ook de KLM en een aantal andere bedrij-
ven, (Fokker, Stork Brabant, Philips Telekommunikatie).

20. Continaf B.V.

Prinsengracht 917, Amsterdam

Deze handelsonderneming is een afsplitsing van de CCHA (zie onder Hollando Africaine) en is nu een zelfstandig bedrijf. De B.V. met één aandeelhouder stelt zich gesloten op. De onderneming heeft vestigingen in IVOORKUST en KAMEROEN. De vestiging in Ivoorkust betreft handel in cacao en koffie o.a. en die in Ivoorkust verhandelt o.a. medicinale kruiden.

21. Van Doorne's Bedrijfswagenfabriek DAF B.V.

Geldropseweg 303, Eindhoven

21.1. Farhat Frères Côte d'Ivoire

IVOORKUST

Dit is een vertegenwoordiging van DAF.

22. Delimaatschappij N.V.

Westerlaan 10, Rotterdam

Alleen onderstaande vestiging in Liberia is bekend. Volgens een kaartje in de jaarverslagen is er sprake van personeelsbestand in meerdere plaatsen in Oost-Afrika, maar het is onduidelijk wat dat precies betreft. Deli had in 1976 ruim 300 mensen in Afrika in dienst. Eind 1978 waren dat er nog 248.

22.1. Alan Grant Company (Liberia) Inc.

LIBERIA

Het gaat hier om de verwerking van lokaal gewonnen rubber. Dat rubber is bedoeld voor de export naar de Verenigde Staten. Het is een volledige dochteronderneming te Wealah.

23. Dico B.V.

Postbus 5, Uden

23.1. Home Steel Products

EGYPTE

Dit is een joint-venture van Dico met een aantal particulieren voor de produktie van stalen meubelen.

24. D.S.M. B.V.

Van der Maessenstraat 2, Heerlen

24.1. Albatros East Africa Ltd. KENYA

Dit bedrijf valt onder de DSM-dochter Unie van Kunst-
mestfabrieken B.V. (UKF)

24.2. Macmenzel S.A. TUNESIE

Dit textielbedrijf valt onder de DSM-dochter Mac-
intosh Confectie N.V. Het is met steun van de FMO
in 1973 opgericht en had in 1976 ongeveer 600 men-
sen in dienst. Er is een Tunesiese participatie in
het bedrijf van 20%.

25. Ennia N.V.

Churchillplein 1, Den Haag

25.1. Arabia Insurance Company (Morocco) Ltd. MAROKKO

Dit bedrijf is gelieerd aan de verzekeringsmaatschap-
pij Ennia en is gevestigd in Casablanca.

26. Estel N.V. Hoesch-Hoogovens

Barbarossastraat 35, Nijmegen

26.1. Bomi Mining Company Inc. LIBERIA

Dit is een ijzerertsmin in Monrovia, waarin Estel
een belang van 16% heeft. Vanwege de spreiding van
risiko's en om de financiering rond te kunnen krijgen
wordt geen volledige dochter opgezet.

26.2. Hoesch Pipe Mills Ltd. NIGERIA

In dit bedrijf, dat gevestigd is te Ikeja, heeft
Estel een belang van 97%.

26.3. Nigeria Commercial & Industrial Enterprises Ltd.

NIGERIA

27. Fetim/Bekol B.V.

Rigakade 1, Amsterdam

Dit bedrijf is een importeur en groothandel in hout en houtpro-
dukten. Fetim en Bekol zijn dochters van de holdingmaatschappij
FEBECO. Fetim heeft drie vestigingen in Kameroen, respectievelijk
een opkoopkantoor van rondhout en gezaagd hout, een plantage voor
de exploitatie van bos (ongeveer 200.000 ha.) en een zagerij.
Het opkoopkantoor exporteert het hout naar verscheidene landen.
De afnemers zijn de houtverwerkende industrie en timmerfabrieken.
Fetim is een B.V. en is in handen van de familie Beerkel.

27.1. Franco Wood Processing Complex Ltd. GHANA

Dit houtverwerkingsbedrijf te Kumasi is opgericht met steun van de FMO (15% van het aandelenkapitaal, concessionele lening f 700.000 en een kommerciële lening van f 2 miljoen). Bekol heeft een 10% kapitaal-inbreng. Het Ghanese bedrijf Franco Timbers Ltd. neemt deel voor 55%.

27.2. Bois Hydrauliques du Cameroun (BHC) KAMEROEN

Ook dit bedrijf is opgericht met steun van de FMO.

28. Fijnhout - Mij. De Fijnhouthandel N.V.

Nieuwe Hemweg 1-6, Amsterdam

28.1. Item Gabon S.A. GABON

Valt onder de dochtermaatschappij van Fijnhout: Item B.V.

28.2. Agret et Cie. S.A. GABON

28.3. Fijnhout Forest Management Co. Ltd. GHANA

28.4. Fijnhout Productions Ltd. GHANA

28.5. Item Côte d'Ivoire S.A. IVOORKUST

Valt onder Item B.V.

28.6. Export Bois Africaines S.A.R.L. IVOORKUST

Dit bedrijf valt onder de dochtermaatschappij van Fijnhout: Lignum B.V.

28.7. Fijnhout Africaine S.A. KAMEROEN

28.8. Item Africaine S.A. KONGO/BRAZZAVILLE

Valt onder Item B.V.

28.9. Timber Export Agencies Inc. LIBERIA

28.10. Fijnhout Nigeria Ltd. NIGERIA

28.11. Item Nigeria Ltd. NIGERIA

Valt onder Item B.V.

29. Gamma Holding N.V.

Postbus 21, Helmond

Minderheidsbelangen in deze holding hebben onder andere Unilever en Koninklijke Textielfabrieken Nijverdal Ten Cate N.V. Het concern heeft ongeveer 4500 mensen in dienst en heeft onder meer de volgende werkmaatschappijen: Vlisco B.V., Hatéma B.V., Texoprint B.V.

De inkomsten uit de participaties in de afrikaanse bedrijven komen vooral uit vergoedingen voor beschikbaar gestelde know-how en het verlenen van diensten op technies gebied. In de bedrijven in Ghana en Ivoorkust verzorgt Gamma de leiding van de produktie.

- 29.1. Ghana Textile Printing Company Ltd. GHANA
In dit bedrijf te Tema heeft Gamma via de werkmaatschappij Vlisco een belang van 7-9%.
Het jaarverslag spreekt positief over de resultaten.
- 29.2. Uniwax S.A. IVOORKUST
In 1970 werd in de buurt van Abidjan een grote en als modelbedrijf gehandhaafde textielfabriek 'Uniwax', een belangengemeenschap van Unilever, Gamma, Hatéma-Texoprint en de Ivoriaanse regering, in werking gesteld. In 1977 werd begonnen met een belangrijke uitbreiding van de fabriek. Gamma heeft hierin een aandeel van 17%.
- 29.3. Textile Printers of Nigeria NIGERIA
- 29.4. Texoprint Zaire S.P.A.R.L. ZAIRE
- 29.5. C.P.A. Zaire S.A.R.L. ZAIRE
Dit bedrijf te Kinshasa produceert bedrukt katoen. Via de werkmaatschappij Vlisco heeft Gamma een aandeel van 20%. Verder is de onderneming hoofdzakelijk in britse handen (Calicot-Printers Association). Het jaarverslag over 1977 maakt melding van winst, maar van lagere omzetten door tekorten aan grondstoffen.
- 29.6. Zaireprint S.A.R.L. ZAIRE
Dit bedrijf in Kinshasa maakt bedrukt katoen. Gamma heeft hierin een deelname van 14%.
- 29.7. Utexco ZAIRE
Dit is een spinnerij en weverij.

30. Gist-Brocades N.V.

Wateringseweg 1, Delft

- 30.1. Fermentos Holandeses de Angola ANGOLA
Dit is een gistfabriek in Luanda, die valt onder de portugese vestiging van Gist. Gist-Brocades heeft een aandeel van meer dan 50% hierin. Het is de bedoeling dat de angolese staat een meerderheidsbelang krijgt (en het grootste deel van de verliezen zal moeten dragen). Er is al een angolese directeur. Gist-Brocades levert technische kennis, onder meer door het sturen van portugese technici. Alle bakkerijen zijn afhankelijk van deze gistfabriek waar een kleine 60 mensen in drieploegendienst werken. De produktie is nog laag door allerlei technies-organisatoriese problemen.

30.2. Royal Netherlands Fermentation Industries Ltd.

EGYPTE

In deze onderneming in Caïro heeft Gist-Brocades een meerderheidsbelang. Het is een joint-venture met Misr Company for Pharmaceutical Products, welke een aantal geneesmiddelen op de markt brengt onder de merknaam Mycrofarm.

30.3. Internationale de Composants Alimentaires S.A. SICAL

MAROKKO

In deze onderneming te Casablanca heeft Gist-Brocades een meerderheidsbelang.

31. Grontmij. N.V.

De Holle Bilt 22, De Bilt

Dit bedrijf met ruim 1100 mensen in dienst houdt zich bezig met de inrichting van stedelijke en landelijke gebieden en met advies- en ontwerpactiviteiten daarvoor. Ook met beheer en exploitatie van roerend en onroerend goed.

Het bedrijf heeft onder meer een samenwerkingsverband met de Heidemaatschappij in Euroconsult.

Het bedrijf heeft een vestiging in TUNESIE (adviesburo).

De Grontmij. heeft een aandeel van 48% in Belgroma N.V. Dit bedrijf is actief op het gebied van waterzuiveringsinstallaties, recreatieprojekten, ruilverkaveling, riolering, stedenbouw, ontwatering. Belgroma is actief in MADAGASKAR, NIGER, OPPERVOLTA, SENEGAL, NIGERIA. Het bedrijf boekt goede resultaten.

De activiteiten in Senegal zijn in 1978 afgesloten, die in Opper-Volta en Niger zijn uitgebreid.

32. NV Houthandel v/h T.C. Groot

Postbus 1, Lemmer

De houthandel Groot heeft een zagerij nabij Kribi en een concessie voor de exploitatie van overheidsbossen (ongeveer 130.000 ha.). Het bedrijf is vooral geïnteresseerd in de houtsoort azobé. Bij dit bedrijf in KAMEROEN werken zo'n 150 mensen. De totale produktie (zo'n 10.000 m³ per jaar) wordt naar Nederland geëxporteerd.

33. Hagemeyer N.V.

Postbus 5111, Naarden

Dit concern heeft een omzet van zo'n anderhalf miljard gulden. Ruim 10% van het personeel van Hagemeyer werkt in Afrika, maar dat percentage neemt snel af.

Hagemeyer heeft ook een aantal vestigingen in Zuid-Afrika.

- 33.1. Ghana Electric Fan Factory (Sick-Hagemeyer) Ltd. GHANA
Deze vestiging in Accra fabriceert en verkoopt ventilatoren.
- 33.2. Sick-Hagemeyer (Ghana) Ltd. GHANA
De ghanese deelneming in dit bedrijf is 40%. Het bedrijf te Accra en Kumasi houdt zich bezig met de import en distributie van fotografiese artikelen, kralen, horloges, aanstekers etc; en met de fabricage en verkoop van stalen en aluminium raamframes. De zeer hoge inflatie in Ghana scheidt problemen.
- 33.3. Haco Industries (Kenya) Ltd. KENYA
De fabriek te Nairobi en Mombasa produceert plastic produkten, ballpoints en toelevering aan de industrie. Problemen door de gestegen olieprijs (Kenya heeft zelf geen olie). Omzetvergroting was niet mogelijk door importbeperkingen. Wel een hogere omzet bij de fabriek voor de produktie van o.a. ball-points. (BIC). Hagemeyer heeft hierin een belang van 70%.
- 33.4. Hagemeyer Trading Co. (E.A.) Ltd. KENYA
Vestigingen in Nairobi en Mombasa. Import en distributie van fotografiese artikelen, elektrische apparatuur etc.
- 33.5. Hagemeyer Industries (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Deze vestiging staat te Lagos.
- 33.6. Colourprint Lab. Ltd. NIGERIA
Te Lagos. De deelname van Hagemeyer is 40%.
- 33.7. Regency (Overseas) Co. Ltd. NIGERIA
Behalve Hagemeyer neemt hierin ook deel Pieter Schoen. Vestiging te Lagos (Iganmu).
- 33.8. Hagemeyer (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Vestigingen te Lagos, Kano, Port Harcourt, Aba, Ibadan, Kaduna, Onitsha, Warri, Calabar, Maiduguri; import en distributie van fotografiese artikelen, horloges, aanstekers en verfprodukten. Het jaarverslag over 1976 meldt: "Ons zakenvolume nam in dit ekonomies sterke land wederom belangrijk toe. De naam van onze onderneming werd gewijzigd in Hagemeyer(Nigeria) Ltd. Zij participeert in een verffabriek welke in Lagos is gevestigd. De fabriek produceert verf onder het bekende merk "Sigma", welk merk is ingebracht door onze partners Sigma Coatings B.V. in Holland. Met sukses vertegenwoordigen wij onder meer Océ van der Grinten voor fotokopieerapparatuur en toebehoren. Het meerderheidsbelang van 60% is vanwege de overheidsmaatregelen teruggebracht tot 40%. Hagemeyer schat hierdoor een vermogensverlies van f 1 miljoen te lijden.
- 33.9. Hagemeyer Trading Co. (Uganda) Ltd. UGANDA
Vestiging te Kampala.

33.10. Hagemeyer Trading Co. (Tanzania) Ltd. TANZANIA

Vestiging te Dar es Salaam.

34. Heidemaatschappij Beheer N.V.

Postbus 33, Arnhem

De Heidemaatschappij is in verscheidene afrikaanse landen actief bij advisering en uitvoering van ontwikkelingsprojecten. Via haar dochteronderneming Ilaco is ze onder meer actief geweest bij adviezen voor een woestijnstad in EGYPTE voor een half miljoen inwoners en bij de opzet van een groentenbedrijf in SENEGAL. Voor de export van know-how is Euroconsult opgezet, waarbinnen de buitenlandse adviesactiviteiten van de Heidemij en Grontmij (zie ook onder Grontmij.) worden gebundeld en waarin ook de werkzaamheden van Bish & Partners zullen worden ondergebracht. Het adviesburo Bish & Partners heeft een paar ongunstige jaren achter de rug door onderbezetting.

34.1. Bish & Partners Ltd. KENYA

34.2. Bish & Partners Ltd. TANZANIA

34.3. French & Hastings TANZANIA

Dit is een volledige dochteronderneming van de Heidemaatschappij, met een vestiging te Dar es Salaam. In Afrika werkt deze onderneming samen met Bish & Partners Ltd.

35. Heineken Holding N.V.

Weteringplatsoen 5, Amsterdam

Jaarverslag 1975: "De verkopen van Heineken bier en Amstel bier in Afrika vertoonden een stijgende lijn (van 4 miljoen hectoliters in 70-71 tot 6 miljoen in 74-75). In het bijzonder de export naar Nigeria ontwikkelde zich zeer gunstig. In de overige afrikaanse gebieden richt zich de groeiende vraag vooral op lokaal gebrouwen bier. Aangezien in vrijwel alle landen in de verslagperiode prijsverhogingen werden toegestaan, zulks in tegenstelling met voorgaande jaren, kon ertoe worden overgegaan bij een aantal brouwerijen uitbreiding van produktiecapaciteit in voorbereiding te nemen."

35.1. Nocal ANGOLA

Heineken heeft een belang in deze brouwerij en heeft er ook know-how kontrakten mee gesloten. De volle naam van deze vestiging te Luanda is Nova Empresa de Cervejas de Angola 'Nocal' S.A.R.L. Volgens het jaarverslag over 1976-77 konden produktie en afzet worden opgevoerd. "De verkopen alsmede de resultaten waren iets hoger dan die van vorig jaar. Echter ten aanzien van het bezit van de deelneming dienen verdere ontwikkelingen te worden afgewacht." Gezien de politiek van de huidige Angolese regering lijkt dat voor Heineken niet ongunstig. Een rapport van de nederlandse ambassade noemt ook nog het bedrijf Eka, maar dat is waarschijnlijk hetzelfde bedrijf als bovenvernoemd. In het verslagjaar 1977-78 stagneerde de produktie door gebrek aan personeel.

- 35.2. Brasseries et Limonaderies du Burundi S.A.R.L.
(BRARUDI) BURUNDI
- Deze vestiging valt evenals een aantal van de onderstaande bedrijven onder de dochteronderneming Alsacienne de Brasserie S.A. (ALBRA) uit Frankrijk. Aandelen in franse bedrijven worden vaak door buitenlandse firma's gebruikt om de franse ex-kolonies binnen te komen. Heineken heeft in dit bedrijf (Brarudi) een aandeel van 37,5%. Het bedrijf staat te Bujumbura. De afgelopen jaren is de produktiekapaciteit en de omzet van de fabriek vergroot.
- 35.3. Kumasi Brewery Ltd. GHANA
- In deze bierbrouwerij heeft Heineken een aandeel van 28,8%. Ook de technische leiding berust bij Heineken. Unilever heeft ook een participatie in het bedrijf. Deze fabriek valt ook onder ALBRA. Jaarverslag 1974-75: "Kumasi Brewery Ltd. werkte ook dit jaar op volle capaciteit. Gezien de zwakke economische situatie van dit land bestaan voor deze brouwerij geen uitbreidingsplannen." Jaarverslag 1976-77: "De vraag naar bier in Ghana overtrof het aanbod aanmerkelijk. Aan Kumasi Brewery Ltd. werden slechts in beperkte mate deviezen toebedeeld voor de noodzakelijke investeringen."
- 35.4. Brasserie de Brazzaville S.A. KONGO/BRAZZAVILLE
- Hierin heeft Heineken een aandeel van 50%. De laatste jaren is de capaciteit van de fabriek vergroot. Omzetten en resultaten zijn gunstig.
- 35.5. Brasserie Lorraine S.A. MARTINIQUE
- Heineken heeft in dit bedrijf een deelname van 40%.
- 35.6. Nigerian Breweries Ltd. NIGERIA
- Deze fabriek valt ook onder ALBRA. In dit bedrijf te Lagos heeft Heineken een aandeel van 20%. Unilever heeft hierin een aandeel van 22%. Het bedrijf heeft ook vestigingsplaatsen in Aba, Ibadan, Abeokuta en Kaduna. Het is al in 1949 begonnen. Reeds in 1973 zette het bedrijf meer dan 1 miljoen hectoliter bier om. Er worden ook frisdranken geproduceerd. De grondstoffen worden geïmporteerd, omdat de lokale produktie van grondstoffen mislukt schijnt te zijn. De produktie is vooral voor de lokale markt, voornamelijk voor de steden. Sinds 1949 werkt Heineken met de UAC Nigeria (Unilever) samen. Sedert 1975 werkt ze ook samen in de vorm van een minderheidsbelang met de distillateurs Duncan, Gilbey and Matheson Group of Companies. In Aba en Kaduna zijn recent uitbreidingen tot stand gekomen, noodzakelijk vanwege de toegenomen vraag. Soms zijn er stagnaties in de produktie vanwege externe factoren als gebrekkige energievoorziening of problemen met het transport. Eind 1977 werd de import van bier en malta verboden.
- 35.7. Brasseries et Limonaderies du Rwanda S.A.R.L.
(BRALIRWA) RUANDA

Deze vestiging valt eveneens onder ALBRA. In dit bedrijf te Gisenyi heeft Heineken een aandeel van 37,9%. Het jaarverslag over 1976-77 vermeldt: "Zowel in de afzet van bier als in die van limonade wist Bralirwa een belangrijke toename te bewerkstelligen. De winst vertoonde een stijging.

35.8. Sierra Leone Brewery Ltd. SIERRA LEONE

De brouwerij valt onder ALBRA. In dit bedrijf te Freetown heeft Heineken een aandeel van 20%. In 1975 werd nog melding gemaakt van geplande uitbreiding. In het jaarverslag over 1976-77 staat: "De rentabiliteit van Sierra Leone Brewery Ltd. werd ernstig aangetast, aangezien het niet toegestaan was de gestegen produktiekosten in de konsumentenprijs door te berekenen. Indien de overheidsgoedkeuring tot adequate aanpassing van de verkoopprijzen zou uitblijven, is het niet uitgesloten dat de produktie zal moeten worden ingekrompen." In 1978 zijn de verkoopprijzen verhoogd en is de omzet toegenomen.

35.9. Brasseries du Loxone S.A. TSJAAD

De fabriek had in 1975 de bouw van een tweede brouwerij in voorbereiding in de hoofdstad Ndjamena. De omzetten waren gestegen. Ook in 1977 zijn omzetten en winst flink gestegen.

35.10. Bouteillerie de Kinshasa S.A.R.L. (BOUKIN)
ZAIRE

In dit bedrijf te Kinshasa heeft Heineken een aandeel van 40%. Nadat de zaïrese staat enkele jaren voordien het bedrijf (evenals Bralima) had overgenomen, werd in 1976 het beheer aan "de oorspronkelijke aandeelhouders" teruggegeven. Het jaarverslag over 1976-77 vermeldt: "Het gebrek aan deviezen was oorzaak van een onregelmatige en onvoldoende aanvoer van grond- en hulpstoffen alsmede van reserveonderdelen, waardoor een optimaal gebruik van de beschikbare produktiekapaciteit niet mogelijk was. De bedrijfsuitkomsten waren dientengevolge teleurstellend. Zolang deze ongunstige factoren blijven voortbestaan, is de continuïteit van de onderneming niet verzekerd."

35.11. Brasseries, Limonaderies et Malteries du Zaire S.A.R.L.
(BRALIMA) ZAIRE

Ook deze vestiging valt onder ALBRA. Heineken heeft in deze onderneming een aandeel van 48,7%. De Bralima-groep exploiteert vijf brouwerijen en drie limonade-fabrieken. Vestigingen zijn er in Kinshasa, Boma, Kisangani, Bukavu en Mbandaka. De Banque Lambert heeft een aandeel van 50%.

Heineken heeft ook in Zuid-Afrika een brouwerij, de South African Breweries Ltd. (Amstel Bier).

36. Hofnar Sigarenfabrieken B.V.

Postbus 15, Valkenswaard

36.1. Hofnar

TUNESIE

37. Hollandse Beton Groep N.V.

Postbus 81, Rijswijk

De HBG is op meerdere plaatsen in Afrika actief (geweest) met bouwprojecten. In samenwerking met een consortium is in GABON een spoorwegproject uitgevoerd. In NIGERIA is HBG op verschillende projecten actief, via haar werkmaatschappijen, al dan niet in samenwerking met andere bouw- of baggermaatschappijen. Bijvoorbeeld via Asco Ltd. (Lagos), Interbeton B.V. (Lagos, Apapa), Intervam N.V., Volker Bouwmaatschappij.

HBG had in 1974 ruim 12.000 mensen in dienst. De concernomzet beliep in 1977 2,7 miljard gulden.

37.1. African Concrete Products Ltd.

GHANA

Dit bedrijf valt onder de dochtermaatschappij van HBG: Interbeton B.V. Het is een betonfabriek, waarin ook de N.V. Schokbeton een aandeel heeft. De Ghanese particuliere participatie in het bedrijf is 45%.

37.2. International Dredging Consortium

NIGERIA

Dit is een samenwerking tussen Bos Kalis en Volker Bouwmaatschappij. Zie verder onder Bos Kalis Westminster.

37.3. H.A.M. (Nigeria) Ltd.

NIGERIA

Bedrijf voor natte waterbouw. De HBG heeft hierin een aandeel van meer dan 50%.

37.4. Interbeton (Nigeria) Ltd.

NIGERIA

Alle civiele bouw. HBG heeft hierin een aandeel van 50% of minder. Het bedrijf heeft onder andere gewerkt aan het vliegveld van Port Harcourt.

38. B.V. Compagnie Commerciale Hollando Africaine (CCHA)

Postbus 5090, Amsterdam

Zie ook onder Continaf.

Deze import- exportgroothandel verhandelt onder andere: cacao, koffie, palmpitten, grondnoten, arabiese gom, grondstoffen voor farmaceutische produkten, hardhoutsoorten.

Haar dochteronderneming Hollando Hardhout B.V. heeft vestigingen in LIBERIA.

De CCHA heeft dochterondernemingen in: GABON, KAMEROEN, IVOORKUST, SENEGAL, BENIN en TOGO.

- 38.1. Compagnie Commerciale Hollando Africaine, KAMEROEN
Deze handelonderneming heeft winkels in Douala en Yaoundé en een participatie in een emaillefabriek.
- 38.2. Société Industrielle Textile de Côte d'Ivoire (SOTEXI)
IVOORKUST
Deze textielonderneming te Vridi is een weverij en drukkerij. Het is een joint-venture tussen Hollando Côte d'Ivoire, het japanse bedrijf Unitaka en de staat Ivoorkust. De CCHA neemt deel voor 30%.
- 38.3. Union Textile de Côte d'Ivoire (UTEXI) IVOORKUST
Dit textielbedrijf in Dimbohro is spinnerij-weverij en werd in 1975 door het Ivoriaanse staatshoofd geopend. Het bedrijf verwerkt lokale katoen en geïmporteerde kunstvezels. Het is een joint-venture van dezelfde partners als in de SOTEXI, met dien verstande dat de FMO namens de CCHA voor ongeveer 4 miljoen in het aandelenkapitaal deelneemt. De leiding van dit bedrijf is in japanse en franse handen.
- 38.4. Sotega GABON
Dit is een textielbedrijf.
- 38.5. Era KAMEROEN
Dit is een emaillefabriek.
- 38.6. Sipac KAMEROEN
Dit is een visbedrijf.
- 38.7. Soseci SENEGAL
Dit is een emaillefabriek.
39. Hulswit & Co B.V.
Postbus 50655, Amsterdam
Deze exportonderneming verhandelt textiel, plastic artikelen, speelgoed e.d.
- 39.1. Hulswit & Co GHANA
Agenturen. Er is een 50% ghanese deelname in deze onderneming.
40. Verenigde H.V.A.-Maatschappijen N.V.
N.Z.Voorburgwal 162-170, Amsterdam
Deze oud-koloniale onderneming in landbouwprodukten is groot geworden in "ons Indië". Het grootste deel van het kapitaal was daarna in ETHIOPIE geïnvesteerd in suikerplantages en -fabrieken.

In 1975 zijn daar de HVA-ondernemingen genationaliseerd. Onderhandelingen tussen HVA en het nieuwe ethiopische regiem over teruggave van de bedrijven of vergoedingen zijn nog steeds niet afgerond. HVA zit ook in de handel en de chemie, maar dat loopt niet best. De belangrijkste activiteit is nu de landbouw-industriële sektor. Dat betekent zowel het adviseren bij projecten als het zelf opzetten van landbouwprojecten of het bouwen van fabrieken die landbouwprodukten verwerken. Afrika is daarbij een belangrijk afzetgebied voor de HVA. (HVA-Holland Agro Industries).

Vaak wordt er gewerkt in de vorm van 'turn-key-projecten', d.w.z. dat een projekt direkt bij de oplevering in z'n geheel gebruiksklaar wordt opgeleverd (b.v. een fabriek of een ingericht ziekenhuis).

Veel van de zogenaamde kleinschalige technologie die HVA aan ontwikkelingslanden verkoopt in de vorm van suikerfabrieken, fruitverwerkende industrie e.d. wordt betaald met ontwikkelingshulp. HVA onderhoudt dan ook goede relaties met het ministerie van ontwikkelingssamenwerking. Maar ook met vele agribusinessbedrijven, met de F.A.O. en de Wereldbank. De landbouwindustriële tak van HVA schept weer mogelijkheden voor de handelstak van het bedrijf. HVA werkt samen met meerdere ingenieursburo's (Euroconsult, Nedeco, Beerenschot Bosboom). Ook is er samenwerking met VMF-Stork, die complete suikerfabrieken levert. Dit is b.v. gebeurd bij de bouw van suikerfabrieken voor de Kilombero Sugar Company Ltd. in TANZANIA. VMF bouwde de fabrieken en HVA trad op als consultant voor Tanzania en voert tevens de bedrijfsleiding. Het projekt is voornamelijk met nederlandse en deense ontwikkelingsgelden gefinancierd. De belgische SOCFIN-groep heeft 25% van het kapitaal van HVA in handen. Via SOCFIN heeft HVA een aantal goede ingangen in Afrika. Een aantal projecten in Afrika die door HVA zijn uitgevoerd: een suikerprojekt in OEGANDA; suikerplantages en een suikerfabriek in IVOORKUST, met medefinanciering van Socfin en de ABN, dit was een turn-key-projekt waarin HVA voor zo'n 250 miljoen aan deelnam; een suikerprojekt in NIGERIA; een theefabriek en plantages in KENYA; een suikerprojekt met een trainingscentrum in SOEDAN; een fruitverwerkend bedrijf in GUINEE-BISSAU. Onder meer bij dat laatste projekt wordt de afnemer door HVA een zeer fraai perspektief voorgeschoteld, dat in de praktijk vaak niet werkt, omdat met allerlei lokale factoren geen rekening gehouden wordt. HVA blijft dikwijls bij de projecten betrokken door de levering van verpakkingsmaterialen, chemicaliën, reserveonderdelen, aanvullende adviezen e.d. Te noemen zijn nog een theefabriek in RUANDA; de aanleg en exploitatie van een tabaksprojekt in SIERRA LEONE; levering en management van vruchtenverwerkingsfabrieken in OPPER-VOLTA en SIERRA LEONE.

40.1. Agro-Industrial Consultants Egypt EGYPT

Dit is een joint-venture van HVA met Sugar and Distillery Co. voor consultancy op het gebied van suikerprojecten.

40.2. HVA-Ethiopië S.C. ETHIOPIE

Ondanks de (voorlopige) nationalisaties van de HVA-bedrijven in Ethiopië, lopen er nog wel kontakten en kontrakten met de HVA. Er werken onder andere nog HVA-technici op de bedrijven. Het bedrijf is volgens het jaarverslag van 1978 nu omgedoopt in: Wonji/Shoa Sugar Company.

- 40.3. HVA-Metahara S.C. ETHIOPIE
Naast de grote suikerplantages en -fabrieken zijn er ook proefnemingen met groente en fruit en veemesterij. De naam is inmiddels veranderd in: Metahara Sugar Company.
- 40.4. Ghana Sugar Estates Ltd. GHANA
HVA heeft hier de technische leiding en heeft een aandeel van 5% in deze suikerfabriek met plantages. Financiering door de Wereldbank.
- 40.5. Cultures Equatoriales S.Z.A.R.L. ZAIRE
Het gaat hier waarschijnlijk om de verbouw en verwerking van palmpitten. Het bedrijf heeft een vestiging in Kinshasa. HVA neemt deel voor 7%.
- 40.6. Mabole Fruit Company SIERRA LEONE
Vestiging te Maheni. HVA heeft hierin een belang van 10%.
- 40.7. Kapchorua Tea Company Ltd. KENYA
In dit bedrijf te Nairobi neemt de HVA deel voor 15%.
- 40.8. HVA-Côte d'Ivoire S.A. IVOORKUST
Volledige dochteronderneming te Abidjan.

41. I.C.N. Ingenieursburo Dwars, Hederik en Verhey

Amersfoort

Dit bedrijf is betrokken (geweest) bij de sanering van het rio-
leringssysteem van Tunis in TUNESIE.

Veel bouwondernemingen krijgen opdrachten via ingenieursburo's,
die studies hebben verricht in ontwikkelingslanden.

42. Iduna N.V.

Postbus 13, Uden

Deze firma maakt b.h.'s, badkleding etc.

42.1. Iduna Tunisie S.A.

TUNESIE

Textielbedrijf te Akouda. Het bedrijf draait vanaf 1973,
onder nederlandse leiding. De tunesiese participatie is
20%. De fabriek is opgezet met steun van de FMO en zou
aan 200 mensen werk moeten bieden.

43. IHC Holland N.V.

Marconistraat 2, Rotterdam

Dit is een scheepsbouwbedrijf.

43.1. Terminal Installations Inc.

LIBERIA

43.2. S.E.P. International Co. Ltd.

LIBERIA

Een lege vennootschap, gevestigd te Monrovia.

44. Koninklijke Textiel Fabrieken M.Jansen de Wit B.V.

Hoofdstraat 183, Schijndel

44.1. Bondia Tunisie S.A.

TUNESIE

Dit textielbedrijf te Moknine staat onder nederlandse
management. Het is in 1969 gestart als joint-venture
van een aantal nederlandse bedrijven. De tunesiese
participatie is 3%. In 1976 werkten er 420 mensen.
Veel nederlandse textielbedrijven zijn de afgelopen
jaren naar Tunesië vertrokken vanwege het "uitste-
kende investeringsklimaat" (zeer lage lonen, allerlei
belastingfaciliteiten, geen invoerbepalingen naar de
E.E.G. toe, zware repressie tegen de vakbeweging en
andere arbeidersorganisaties etc.).

45. KLM

De KLM heeft een groot aantal kantoren in Afrikaanse landen,
waarop ze lijn- en vrachtdiensten uitvoert. Ook voert haar

dochteronderneming KLM/Aerocar to opdrachten uit voor het in kaart brengen van grote gebieden, b.v. in LIBIE.

46. K.N.S.M.Koninklijke Nederlandse Scheepvaartmaatschappij

Postbus 209, Amsterdam

46.1. Société Marocaine d'Affrètement, de Consignation et de
Tourisme (S.M.A.C.T.) MAROKKO

Valt onder N.V. Scheepvaartbedrijf Kroonburgh uit Rotterdam dat tot de KNSM-groep behoort. Het is gevestigd te Casablanca.

46.2. Société Senegalaise de Navigation Maritime (S.E.N.A.M.)

SENEGAL

47. Royal Packaging Industries Van Leer B.V.

Postbus 25, Amstelveen

Dit grote bedrijf dat vaten en verpakkingen produceert is uitgebreid in opspraak gersakt door haar investeringen in Zuidelijk Afrika. We verwijzen hiervoor naar het OSACI-rapport "Leren van van Leer". Van Leer heeft meer dan 100 vestigingen in meer dan 35 landen.

47.1. Embalagens Van Leer (Angola) Lda. ANGOLA

Deze fabriek van olievaten in Luanda bestrijkt prakties de gehele markt van Angola.

47.2. Van Leer East Africa Ltd. KENYA

Vestigingen in Mombasa en Nairobi.

47.3. Marocaine des Fûts Van Leer S.A. (SOMAFU)

MAROKKO

Dit bedrijf te Ain Sebaa (Casablanca) maakt blikverpakkingen en repareert gasflessen. Deelname 60%.

47.4. Embalagens Van Leer Mozambique Lda. MOZAMBIQUE

De fabriek staat in Maputo.

47.5. Industrial Gases Ltd. NIGERIA

Dit bedrijf is gevestigd te Lagos (Apapa).

47.6. Van Leer Containers (Nigeria) Ltd. NIGERIA

Van Leer heeft hierin een aandeel van 40%. Nigeria wil in alle vestigingen van buitenlandse bedrijven een nigeriaans meerderheidsaandeel. Dit stelt in de praktijk minder voor dan het lijkt, omdat de buitenlandse bedrij-

ven een veelheid aan mogelijkheden hebben om centrale invloed op de bedrijfsbeslissingen te behouden en om de rentabiliteit van hun kapitaal te garanderen.

Gevestigd te Lagos (Apapa), Port Harcourt en Koko.

- 47.7. Van Leer (Rhodesia) (Pvt) Ltd. RHODESIE

48. Marathon Kledingfabrieken B.V.

Postbus 250, Enschede

- 48.1. Société Marathon Olfa TUNESIE

Textielfabriek onder nederlands management te Jemel. In 1971 van start gegaan als Tunesies bedrijf. De tunesiese participatie is nu 25%, sinds 1974. Er werken zo'n 160 mensen.

49. Marint B.V. (Rens B.V.)

- 49.1. Marint S.A. MAROKKO

Dit is een leerverwerkende industrie (leren kleding).

50. Mesterom Nederland B.V.

Potgieterstraat 2, Beek

Engineering, contracting, pijpleidingen, apparatenbouw, staal- en betonkonstrukties, bedrijfsmechanisaties e.d.

- 50.1. Mesterom Nigeria Ltd. NIGERIA

Vestiging te Lagos (Ikeja).

51. Handelmaatschappij "Metallurgica" B.V.

Postbus 2226, Rotterdam

Dit is een import- exporthandel in ijzer- en staalprodukten.

- 51.1. Memphis Steel Products EGYPTIE

Een joint-venture met een partikulier Egypties bedrijf voor de opslag en verwerking van staalprodukten.

52. Naarden International N.V.

Huizerstraatweg 28, Naarden

Naarden is een groot internationaal bedrijf, dat voornamelijk reuk- en smaakstoffen produceert. In 1976 werd de fragrance-(reukstoffen-) divisie van het Amerikaanse bedrijf UOP Inc. overgenomen.

52.1. Naarden International Egypt EGYPT
Dit is een sinds kort bestaande joint-venture. Kaïro.

52.2. Naarden International Maroc. S.A. MAROKKO
De oude naam van het bedrijf was Naarden-UOP Fragrances. Het bedrijf te El Kelaa valt onder Naarden International France. De reuk- en smaakstoffenbedrijven maken composities uit grondstoffen, die weer als basis dienen. In dit bedrijf gaat het om de destillatie van rozenolie uit rozenbloesbladeren.

Naarden International heeft ook een vestiging in Zuid-Afrika.

53. Netherlands Engineering Consultants (NEDECO)

Javastraat 48, Den Haag

Dit is een overkoepelende organisatie van ingenieursburo's, deels zelfstandige buro's, deels dochterondernemingen van grote bedrijven. Nedeco werkt bijna geheel in de Derde Wereld. Veel opdrachten krijgt het bedrijf van internationale instellingen en banken. Er is o.a. gewerkt aan vliegvelden in TANZANIA en aan een vliegveld en wegen in GAMBIA.

53.1. Nedeco MAROKKO
Vestiging te Rabat.

53.2. Naco B.V. NIGERIA
Vestiging te Lagos (Ikeja). Nedeco begon al in 1953 met projekten in Nigeria. In 1964 werd het eerste ontwikkelingshulpprojekt uitgevoerd. Het bedrijf werkt natuurlijk vaak samen met de in Nigeria werkende nederlandse bouw- en baggermaatschappijen, onder meer met de Westminster Group.

53.3. DHV Consultants Nigeria Ltd. NIGERIA
Zie ook onder 41. I.C.N.

54. Koninklijke Nedlloyd Groep N.V. (vh. K.N.S.U.)

Houtlaan 21, Rotterdam

Scheepvaart, havens, vervoer, handel, industriële dienstverlening, beheer van onroerend goed, hotelexploitatie en velerlei joint-ventures.

54.1. Holland West Africa Line KENYA
Vertegenwoordiging van Royal Interocean Lines.

54.2. Nedlloyd (FA) Ltd. KENYA
Dit is een rederijvertegenwoordiging te Mombasa. Het is een volledige dochteronderneming. De oude naam

van de vestiging is Holland Africa Line Agency Ltd.

54.3. Royal Nedlloyd NIGERIA

Vestiging te Lagos.

54.4. Holland Africa Agency Ltd. TANZANIA

Te Dar es Salaam.

55. Nederlandse Reassurantie Groep N.V.

55.1. Hollandia Reinsurance Company of South Africa Ltd.

RHODESIE

Dit is een bijkantoor van de firma uit Zuid-Afrika.

56. Koninklijke Textielfabrieken Nijverdal - Ten Cate N.V.

Postbus 58, Almelo

Zie ook onder Gamma Holding.

56.1. Tasini Textiles Co. Ltd. TANZANIA

Fabriek voor textielprodukten te Wageni. Nijverdal-Ten Cate heeft hierin een aandeel van 25%.

57. Océ - van der Grinten N.V.

Postbus 101, Venlo

Fabrikage en verkoop van kopieerapparaten, kopieermaterialen en fijn-chemicaliën. Het bedrijf heeft o.a. een vestiging in Zuid-Afrika. In 1977 is de Ozalid Group Holdings Ltd. na lange voorbereidingen tot de Océ-groep toegetreden.

57.1. Ozalid Zambia Ltd. ZAMBIA

Dit is een onderneming met een eigen produktiebedrijf, te Ndola.

58. Ogem B.V.

Mathenesserlaan 321, Rotterdam

Van de vroegere Overzeese Gas- en Elektriciteits Maatschappij zijn hier vooral de handels- en de bouwdivisie van belang. Ogem zit pas vanaf 1972 in de bouw en dat heeft naast een aantal grote orders (vooral in het Midden-Oosten) voornamelijk veel problemen opgeleverd. Zie de affaire Nederhorst en het recente debacle in Duitsland. Nederhorstbedrijven nemen we hier onder Ogem op, omdat Ogem van 1975-78 hierover het beheer voerde. Hoe het precies met de Neder-

horstbedrijven gaat aflopen is op dit moment onbekend. In 1979 is de handelsdivisie OTRA gesplitst in OTRA, waarin Ogem een 56% belang houdt (o.a. Stokvis, THV en Lindeteves Jacoberg) en in OTI (Ogem Trade International), een 100%-belang waarin waarschijnlijk alle internationale takken zijn opgenomen. Waarschijnlijk wil Ogem van OPTORG en BALTON af. Van deze maatschappijen staan een aantal dochters in deze lijst. Het jaarverslag over 1977 zegt over de handelsdivisie: "De activiteiten in de Afrikaanse landen hebben wederom volledig aan de verwachtingen beantwoord."

58.1. Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap (NAHV)

BURUNDI

Vestiging te Bujumbura. Veel van de afrikaanse vestigingen vielen onder de OTRA-dochter Balton Handels-onderneming B.V. Zij importeren voornamelijk technische goederen, chemicaliën, kunstmeststoffen en motorvoertuigen.

58.2. Amiran Ltd.

ETHIOPIE

Vestiging te Addis Abeba.

58.3. Dizengoff West Africa Ltd.

GHANA

Vestiging te Accra. Waarschijnlijk dezelfde onderneming als Dizengoff Ghana Ltd. (irrigatie, elektrische apparatuur. Er is een ghanese participatie van 40%.

58.4. Alda S.A.

IVOORKUST

Handelsvestiging te Cocody-Abidjan.

58.5. Société Peyressac

IVOORKUST

Door een 30% kapitaaldeelname in het grote franse handelshuis OPTORG (zie boven) kreeg Ogem enige jaren geleden een belang in deze onderneming, die in Ivoorkust een belangrijke plaats in de groot- en kleinhandel inneemt. Peyressac en de vestiging van R.S. Stokvis & Zn. zijn gefuseerd. OPTORG heeft een veertigtal bedrijven in frans-talig Afrika.

58.6. Amiran Ltd.

KENYA

Vestiging te Nairobi. Handel.

58.7. Oost-Afrikaansche Compagnie (O.A.C.)

LIBERIA

Handelsvestiging te Monrovia.

58.8. Dizengoff West Africa (Nigeria) Ltd.

NIGERIA

Handelsvestiging te Apapa (Lagos).

58.9. Stokvis (Nigeria) Ltd.

NIGERIA

Vestiging te Lagos (Ebute Metta).

58.10. Overseas Construction Company Ltd. (O.C.C.)

NIGERIA

De Nederhostbedrijven hadden in 1977 zo'n 140 buitenlanders en ongeveer 3.000 Nigerianen in dienst. O.C.C. doet weg- en waterbouw, konstruktie van havens en tunnels, viadukten, havenhoofden en bruggen. De omzet van O.C.C. in 1977 was ongeveer 50 miljoen. Vestigingen te Lagos en Ikeja. Een aandeel van 40% van het bedrijf is in nigeriaanse handen.

58.11. Foundation Construction Lagos Ltd. NIGERIA

Aktiviteiten van dit bedrijf zijn o.a. het heien met schokbeton, aanleg van beschoeiingen, zandopspuiten. Omzet van het bedrijf in 1977 ongeveer 50 miljoen. 30% deelname.

58.12. African Construction Company (Nigeria) NIGERIA

Dit bedrijf te Lagos is een volledige dochteronderneming.

58.13. NAHV Rwanda RUNDA

Handelsvestiging te Kigali. Zie onder 58.1.

58.14. Tanzania Transcontinental Trading Co. Ltd.

TANZANIA

Dar es Salaam.

58.15. Manachi Engineering and Contracting Co. Ltd.

TANZANIA

Dar es Salaam. Dit is een joint-venture van de O.C.C. (zie onder 58.10.) voor 40% en van de National Development Corp. voor 60%.

58.16. Ballast - OCC Kurasini TANZANIA

Een joint-venture van Ballast Nedam en de O.C.C.

58.17. NAHV Zaire S.A.R.L. ZAIRE

Zie ook onder 58.1. Vestigingen te Kinshasa, Kisanjani, Lubumbashi. Importen van technische goederen en duurzame konsumptiegoederen.

58.18. Dioni Import ZAIRE

58.19. Amiran Ltd. ZAMBIA

Lusaka. Zie ook onder 58.6.

59. Gemeenschappelijk Bezit van Aandelen en Philips' Gloeilampenfabrieken N.V.

Boschdijk, Eindhoven

Philips heeft vestigingen in meer dan 80 landen.

Philips beschikte tot 1976 over een vertegenwoordiging in Angola (Luanda), doch doordat de angolese staat alle import van elektrodomestica in 1977 aan zich heeft getrokken, heeft Philips afdeling Direkt Export thans rechtstreekse kontakten met de staatsinvoermaatschappij Importang.

Het merendeel der hier genoemde vestigingen van Philips komt uit het rapport "Philips Wereldwijd, een overzicht van de internationale produktiestructuur van de N.V. Philips", dat gemaakt is door Sobe (Stichting onderzoek bedrijfstatk electrotechniek). We zullen niet alle in dat rapport genoemde gegevens dupliceren en slechts een beperkt aantal gegevens per vestiging opnemen. Verder zij verwezen naar het rapport of naar Sobe.

Voor zover bekend wordt genoemd of de vestiging algemeen (hoofdvestiging van een land of een dochteronderneming die op haar beurt weer holding is van een aantal andere ondernemingen), kommercieel (verkoop, marketing, reclame, service e.d.) of technies is (fabrikage). Ontbreekt één van deze aanduidingen, dan is die of niet bekend of er is sprake van research of andere diensten.

- 59.1. S.A. Massiot Philips Algérie ALGERIJE
Kommercieel. (De plaats van vestiging nemen we niet op).
- 59.2. Philips Nord Africaine ALGERIJE
- 59.3. Office Général de Recouvrements Afrique S.A.R.L. (OGRA) ALGERIJE
- 59.4. Société Algérienne de Industrie Electronique et de Télévision (SAIET) ALGERIJE
Kommercieel en technies. In 1970 werkten er bij elkaar zo'n 200 mensen.
- 59.5. Société Algérienne de Diffusion de Matériel Electronique et de Télévision (SADIMET) ALGERIJE
Kommercieel.
- 59.6. Société Algérienne d'Electronique et de Telecommunications (SADETEL) ALGERIJE
Kommercieel.
- 59.7. Philips S.A.R.L. BURUNDI
Algemeen, kommercieel.
- 59.8. El Nasr Electric and Electronic Apparatus Company S.A.A. EGYPTE
Dit is een genationaliseerde vestiging, waarin het nederlandse bedrijf nu een 50% belang heeft. Technies.

- 59.9. Resident Delegate Office of Philips Industries
EGYPTIE
Algemeen. De resident delegate fungeert als een soort agent van het moederbedrijf en pleegt aquisitie voor grotere projekten, terwijl hij tevens als liaison optreedt tussen El Nasr en Philips Eindhoven.
- 59.10. Scientific Bureau of Philips Muller (Incl. Scient. Bureau of Philips Durrhar)
EGYPTIE
Kommercieel.
- 59.11. N.E.E.A. - S.A.A. (ex Philips-Oriënt)
EGYPTIE
Zie ook onder 59.8.
- 59.12. Philips Ethiopia (Priv. Ltd Co.)
ETHIOPIE
Algemeen, kommercieel.
- 59.13. Société Philips
ETHIOPIE
- 59.14. Ethiopian Electrical (Priv. Ltd. Co. (ETHELCO))
ETHIOPIE
Kommercieel, detailhandel.
- 59.15. Philips (Ghana) Ltd.
GHANA
Kommercieel.
- 59.16. Phonogram Ltd.
GHANA
50% ghanese deelname.
- 59.17. Record Manufacturers (Ghana) Ltd.
GHANA
Technies. 50% ghanese participatie.
- 59.18. Philips Telekommunikatie Industrie
GHANA
Kommercieel.
- 59.19. Société Africaine de Electronique et de Télécommunication (SAFTEL)
IVOORKUST
Kommercieel.
- 59.20. N.V. Philips Ontwikkelingsmaatschappij (East African Power and Light Building)
KENYA
Algemeen.
- 59.21. Philips Kenya Ltd.
KENYA
Kommercieel.
- 59.22. Phonogram Ltd.
KENYA
Kommercieel.
- 59.23. Philips Electric Lamps (E.A.) Ltd.
KENYA
Technies.

59.24.	<u>East African Records Ltd.</u> Technies.	<u>KENYA</u>
59.25.	<u>Massiot Philips Afrique Equatoriale</u>	<u>KONGO/BRAZZAVILLE</u>
59.26.	<u>Philips Industries Holland</u> Kommercieel.	<u>LIBIE</u>
59.27.	<u>Sheibany</u> Kommercieel.	<u>LIBIE</u>
59.28.	<u>Philips Electrical Ltd.</u> Kommercieel.	<u>MALAWI</u>
59.29.	<u>Philips Maroc S.A.</u> Algemeen.	<u>MAROKKO</u>
59.30.	<u>Société Marocaine de Commerce et Industrie Electro- nique (SOMACIEL)</u> Kommercieel.	<u>MAROKKO</u>
59.31.	<u>S.A. Marocaine de Telecommunications SAMTEL</u> Kommercieel.	<u>MAROKKO</u>
59.32.	<u>Société Marocaine Massiot Philips (MARIX)</u> Kommercieel.	<u>MAROKKO</u>
59.33.	<u>Marocaine Philips</u>	<u>MAROKKO</u>
59.34.	<u>Manufacture Nationale pour la Radio et la Télévision (MANAR)</u> Technies.	<u>MAROKKO</u>
59.35.	<u>Philips Industries (SOMACIEL)</u> Technies.	<u>MAROKKO</u>
59.36.	<u>Marolux S.A.</u>	<u>MAROKKO</u>
59.37.	<u>Publicem S.A. (Agence de Publicité et Promotion)</u> Kommercieel.	<u>MAROKKO</u>
59.38.	<u>Pye Nigeria Ltd.</u>	<u>NIGERIA</u>
59.39.	<u>Philips (Nigeria) Ltd.</u> Technies. Participatie van Philips is 60%.	<u>NIGERIA</u>
59.40.	<u>Nigerian Electromedical Ltd.</u>	<u>NIGERIA</u>
59.41.	<u>Phonogram Ltd.</u>	<u>NIGERIA</u>

- Kommercieel.
- 59.42. Nigeria Records Ltd. NIGERIA
- 59.43. Philips Uganda Ltd. UGANDA
Kommercieel.
- 59.44. Philips Rhodesian (Pvt.) Ltd. RHODESIE
Algemeen, kommercieel.
- 59.45. Rhodesian Electronics Ltd. RHODESIE
Kommercieel.
- 59.46. Electronic Equipment Ltd. RHODESIE
Kommercieel.
- 59.47. Electronic Services (Pvt.) Ltd. RHODESIE
Kommercieel.
- 59.48. Aberdare (Rhodesia) Ltd. RHODESIE
Kommercieel.
- 59.49. Central African Radio & Electrical (Southern Rhodesia) (Pvt) RHODESIE
- 59.50. Aycliffe Cables (Rhodesia) (Pvt) Ltd. RHODESIE
- 59.50. Telerentals (Pvt) Ltd. RHODESIE
Kommercieel.
- 59.51. Telesurance (Pvt) Ltd. RHODESIE
Kommercieel.
- 59.52. Philips (Rwanda) S.A.R.L. RUNDA
Algemeen.
- 59.53. Philips Tanzania Ltd. TANZANIA
Algemeen.
- 59.54. Philips Electronics (E.A.) Ltd. TANZANIA

Technies. Dit is een radioassemblagefabriek te Arusha. Hoewel er een tendens zit in de internationale herstrukturering van relatief kleine moederfabrieken en de bestuurs- en ontwikkelingscentra in Europa tegenover relatief grote dochterondernemingen met slechts beperkte ontwikkelingscapaciteit in de zogenaamde derde-wereld-landen, heeft Philips in een aantal van die landen ook een speciaal soort bedrijven. Het gaat om landen met een beperkte produktie voor de lokale of regionale markt, zoals bijvoorbeeld Tanzania. Daar worden dan fabrieken gezet, die vrij zelfstandig kunnen functioneren en kleine series bouwen. Deze fabrieken hebben vooral een indirecte economiese functie, namelijk om de markt te be-

houden in het land van vestiging, met het oog op de toekomst, in de hoop dat die markt zich zal uitbreiden en dat de toegang tot die markt dan verzekerd is. In Utrecht heeft Philips een proeffabriek opgezet (de Philips Pilot Plant), die de technologie en de organisatie voor de kleinschalige produktiemethodes ontwikkelt en daarbij zoveel mogelijk de situatie in de neokoloniale landen nabootst (er mag b.v. niet naar Eindhoven gebeld worden).

- 59.55. Société Tunisienne d'Industrie Electronique et de Télévision (SUIET) TUNESIE
Algemeen en kommercieel. Deelname van Philips is 96%.
- 59.56. S.A.R.L. Massiot-Philips TUNESIE
Kommercieel.
- 59.57. Electronique Industrielle de Tunisie TUNESIE
Technies.
- 59.58. Philips S.Z.A.R.O. ZAIRE
- 59.59. Société Africaine de Matériel Electronique S.Z.R.L. (SME) ZAIRE
- 59.60. Industries Electriques au Zaire S.P.R.L. (J.E.Z.) ZAIRE
Technies.
- 59.61. Phonogram S.P.R.L. ZAIRE
Kommercieel.
- 59.62. Philips S.Z.R.L. ZAIRE
Algemeen, kommercieel.
- 59.63. Sophinza S.Z.R.L. ZAIRE
Technies.
- 59.64. Philips L'Shi ZAIRE
- 59.65. Philips Electrical Ltd. ZAMBIA
Algemeen, kommercieel.
- 59.66. Philips Electrical Ltd. ZAMBIA
Kommercieel. Deze vestiging staat te Kitwe. 56.65. staat in Lusaka.
- 59.67. Zambia Electronic Services Ltd. ZAMBIA
- 59.68. P.L.S. Ltd. ZAMBIA
Technies.

Philips heeft ook nog een groot aantal vestigingen in Zuid-Afrika en levert dat land veel strategiese militaire goederen.

60. D. van der Ploeg's Elite Zaden B.V.

Postbus 19, Barendrecht

60.1. Van der Ploeg (T) Ltd.

TANZANIA

Dit is een zadenteeltbedrijf te Arusha.

61. Proost en Brandt N.V.

Rusland 26, Amsterdam

Papiergroothandel.

61.1. Proost Paper (East Africa) Ltd.

KENYA

In dit bedrijf te Nairobi heeft Proost een aandeel van 48%. Volgens het jaarverslag van 1977 "leverde het een goed resultaat".

61.2. Proost Paper (Uganda) Ltd.

UGANDA

Dit bedrijf te Kampala is een volledige dochteronderneming. Papierproductie.

62. Van Puyenbroek Textielfabrieken B.V.

Postbus 11, Goirle.

62.1. Keftex

TUNESIË

Textielfabriek onder nederlandse leiding te Le Kef. Vanaf 1974. Aantal mensen in dienst in 1976: 72.

63. N.V. Handelsvereniging v/h Reiss & Co.

Postbus 3921, Amsterdam

Reiss heeft een vertegenwoordiging te Tripoli (Libië). Het electrotechniese concern Holec (Hazemeijer, Heemaf, Smit) heeft de bedoeling Reiss over te nemen. Begin 1979 verwierf Holec al 45% van de aandelen van Reiss, waar 450 mensen werken en dat vorig jaar verlies leed.

63.1. ECIRA

EGYPTE

Deze firma fungeert als lokaal kantoor van Reiss.

63.2. Reiss & Co. (Ghana) Ltd.

GHANA

In deze onderneming te Accra heeft Reiss een aandeel van 60%. De andere 40% is ghanees. Import, export, agenturen.

63.3. S.A. Sehorna

MALI

Vestiging te Bamako, waarin Reiss een deelname van

45% heeft. Het is een joint-venture met de R.T.C. (B.V. de Handelsmaatschappij Rohde Terpstra Combinatie) te Amstelveen (textiel).

63.4. Reiss & Co. (Nigeria) Ltd. NIGERIA

In deze vestiging te Lagos heeft Reiss een deelname van 40%.

63.5. Reiss & Co. (Sierra Leone) Ltd. SIERRA LEONE

Vestiging te Freetown. Reiss heeft hierin een participatie van 50%.

64. Rijn-Schelde-Verolme Machinefabriek en Scheepswerven N.V.

Postbus 913, Rotterdam

Volgens het jaarverslag over 1977 zijn onder meer 22 stoomketels geleverd aan ALGERIJE voor een LNG-fabriek, alsmede een turnkey waterinjectieproject.

64.1. Atlantic Bulkoil Corp. LIBERIA

Dit is een volledige dochteronderneming te Monrovia.

64.2. Rijn Schelde Verolme NIGERIA

Lagos.

65. Confectie-Atelier Saskia-Nederland B.V.

Postbus 1121, Tilburg

Dameskonfektie.

65.1. Saskia Tunesië S.A. TUNESIE

Textielfabriek onder nederlandse leiding te Nabeul. Werkt vanaf 1975, ongeveer 50 mensen in dienst.

66. Schokbeton N.V.

Lindtsedijk 14, Zwijndrecht

66.1. African Concrete Products Ltd. GHANA

Deze betonfabriek is een dochteronderneming van Schokbeton en de Hollandse Betongroep N.V. Er is een particuliere ghanese participatie van 45%. Zie ook onder HBG.

67. Schreiner Aviation Group

Keizerstaat 2, Den Haag

67.1. Aero Contractors Company of Nigeria Ltd. NIGERIA

Vestiging te Lagos.

67.2. Schreiner Aviation and Training (Nigeria) Ltd.

NIGERIA

Vestiging te Lagos.

68. Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij N.V.
"Shell"

Carel van Bylandtlaan 30, Den Haag

68.1. Algérienne du Méthane Liquide, Cie. ALGERIJE

In dit gasbedrijf heeft Shell een deelname van 16%.

68.2. The Shell Company of West-Africa Ltd. ANGOLA

Naast de fabricage van insecticiden strekten zich tot en met 1977 de activiteiten uit over de invoer en distributie van olieprodukten (benzine, olie, smeermiddelen) en kunstmest. Het is een volledige dochteronderneming, met ook een vestiging te GAMBIA.

68.3. Dahoméenne d'Entreposage de Produits Pétroliers, Sté.

BENIN

68.4. Shell Dahoméenne de Recherches et d'Exploitation, Soc.

BENIN

Volledige dochteronderneming. Exploratie.

68.5. Shell Coal Botswana (Pty.) Ltd. BOTSWANA

Volledige dochteronderneming. Kolenwinning.

68.6. Shell Botswana (Pty.) Ltd. BOTSWANA

Shell heeft hierin een participatie van 50%. Marketing.

68.7. Shell Oil Botswana BOTSWANA

68.8. Shell Centrafrique, Soc. CENTRAAL AFRIKAANSE
REPUBLIEK

68.9. Shell Centrafricaine de Recherche et d'Exploitation, Sté.

CENTRAAL AFRIKAANSE
REPUBLIEK

68.10. Shell de Comores COMOREN

Shell heeft hierin een 50% participatie. Verkoopmaatschappij.

- 68.11. Shell-BP d'Exploitation de Djibouti, Soc. DJIBOUTI
- 68.12. Pétroles de Djibouti S.A. DJIBOUTI
Shell heeft hierin een 50%-participatie. Verkoop-
maatschappij.
- 68.13. Dabaq Rohoel EGYPTE
- 68.14. Shell Agro-Chemical EGYPTE
Cairo.
- 68.15. Shell Wirming EGYPTE
Dit kantoor is in 1974 opgezet in verband met explo-
ratiewerkzaamheden in het kader van drie aan de Shell
verleende konsessies.
- 68.16. Shell Sidi Barrani Rohoel EGYPTE
- 68.17. Shell Ethiopia Ltd. ETHIOPIE
Dit is een 50%-participatie. Verkoopmaatschappij.
- 68.18. Ethiopia Shell Development Co. ETHIOPIE
- 68.19. Shell Gabon GABON
Shell heeft hierin een deelname van 75%. Productie
en verkoop.
- 68.20. Equatoriale de Raffinage, Sté. GABON
- 68.21. Gabonaise des Pétroles Shell, Sté. GABON
Shell heeft hierin een participatie van 11%. Verwerking.
- 68.22. Gambia Shell GAMBIA
Volledige dochteronderneming te Banjul. Exploratie.
- 68.23. Shell Ghana Ltd. GHANA
60% participatie van Shell. Verkoopmaatschappij.
- 68.24. Shell Aviation Guinée GUINEE
Verkoopmaatschappij. Volledige dochteronderneming.
- 68.25. Ivoirienne de Raffinage, Sté. IVOORKUST
Verwerking. Shell heeft hierin een 5%-participatie.
- 68.26. Africaine de Produits Chimiques Shell, Sté. IVOORKUST
- 68.27. Ivoirienne de Fabrication de Lubrifiants, Sté. IVOORKUST

- 68.28. Shell Ivoirienne de Recherches et Exploitation, Soc.
IVOORKUST
Volledige dochteronderneming. Exploratie.
- 68.29. Shell Côte d'Ivoire IVOORKUST
Verkoopmaatschappij. 50% participatie van Shell.
- 68.30. Shell Cabo Verde S.A.R.L. KAAP VERDE
Verkoopmaatschappij.
- 68.31. Shell Camerounaise de Recherches et d'Exploitation Soc.
KAMEROEN
Volledige dochteronderneming. Exploratie.
- 68.32. Camerounaise d'Entreposage, Sté. KAMEROEN
- 68.33. Shell du Cameroun, Sté. KAMEROEN
Verkoopmaatschappij. Volledige dochteronderneming.
- 68.34. Camerounaise des Produits Shell KAMEROEN
Exploratie en distributie.
- 68.35. The BP-Shell Petroleum Development Company of Kenya Ltd.
KENYA
Nairobi. Exploratie. Participatie van Shell is 50%.
- 68.36. Shell Chemical Co. of Eastern Africa Ltd. KENYA
Volledige dochteronderneming.
- 68.37. Colas East Africa Ltd. KENYA
Volledige dochteronderneming. Verwerking en verkoop van olie.
- 68.38. East African Oil Refineries Ltd. KENYA
Verwerking. Shell heeft een participatie van 12,75%.
- 68.39. Kenya Shell Ltd. KENYA
Distributie. Shell heeft een 50%-participatie.
- 68.40. Shell Company of the Islands KENYA
- 68.41. Shell and BP serv. Ltd. KENYA
- 68.42. Shell Aviation Services KENYA
- 68.43. Africas KENYA
Gasflessen. Dochter van Kenya Shell. (68.39.).
- 68.44. Consolidated Petroleum Company KENYA
- 68.45. Kenya Molasses Cattle Feed Ltd. KENYA
- 68.46. Cow & Gate (East Africa) Ltd. KENYA

- 68.47. Shell du Congo Brazzaville, Sté. KONGO BRAZZAVILLE
- 68.48. Shell Lesotho (Pty.) Ltd. LESOTHO
Hierin heeft Shell een 50%-deelname. Verkoopmaatschappij.
- 68.49. Shell Oil Lesotho LESOTHO
Verkoopmaatschappij. Volledige dochteronderneming.
- 68.50. Shell Chimie de l'Océan Indien MALAGASIE
Dit is een volledige dochteronderneming.
- 68.51. Maritime de Madagascar, Sté. MALAGASIE
- 68.52. Shell de Madagascar et des Comores, Sté. MALAGASIE
Hierin heeft Shell een 50%-deelname. Verkoop- en distributie.
- 68.53. Produits Lubrifiants de Madagascar, Sté. MALAGASIE
- 68.54. Malgache de Raffinage, Sté. MALAGASIE
Hierin heeft Shell een deelname van 6,5%. Verwerking.
- 68.55. Shell BP & Oilcompany Ltd. MALAWI
- 68.56. Shell Chemicals (Malawi) Ltd. MALAWI
Volledige dochteronderneming. Chemie.
- 68.57. Shell (Malawi) Ltd. MALAWI
Shell heeft hierin een 50%-participatie. Verkoop- en distributiemaatschappij.
- 68.58. Shell Mali, Sté. MALI
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.59. Shell Marocaine de Recherches et d'Exploitation, Sté. MAROKKO
Exploratie. Volledige dochteronderneming.
- 68.60. Shell du Maroc MAROKKO
Distributie van olieprodukten en derivaten. Casablanca. Shell heeft hierin een 50%-participatie.
- 68.61. Shell Mauritanienne de Recherches et de l'Exploitation, Sté. MAURETANIE
Volledige dochteronderneming. Exploratie.
- 68.62. The Shell Company of the Islands Ltd. MAURITIUS/SEYCHELLEN
Verkoop en distributie. Shell heeft een 50%-deelname in dit bedrijf.
- 68.63. BP and Shell Mozambique Ltd. MOZAMBIQUE
Verkoopmaatschappij. 50%-deelname van Shell.

- 68.64. Shell South West Africa NAMIBIE
50% participatie van Shell. Verkoopmaatschappij.
- 68.65. Shell-BP Petroleum Development Co. of Nigeria Ltd.
NIGERIA
Productiebedrijf, gas. 50%-participatie van Shell.
- 68.66. Nigerian Petroleum Refining Co. Ltd. NIGERIA
Verwerkingsbedrijf. 20% participatie van Shell.
- 68.67. National Oil and Chemical Marketing NIGERIA
Verkoopmaatschappij. 40%-belang van Shell.
- 68.68. Bonny LNG Ltd. NIGERIA
Aardgas. 10%-belang van Shell in dit bedrijf.
- 68.69. Anglo-Dutch Shell Ltd. NIGERIA
- 68.70. Shell Nigeria Ltd. NIGERIA
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.71. Shell Niger, Sté. NIGER
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.72. Shell Nigérienne NIGERIA
Volledige dochteronderneming. Exploratie.
- 68.73. Shell and BP Uganda Ltd. UGANDA
Verkoopmaatschappij. 25% participatie van Shell.
- 68.74. Pétrovolta et Shell OPPERVOLTA
Verkoopmaatschappij. 49% participatie van Shell.
- 68.75. Shell Haute-Volta OPPERVOLTA
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.76. Shell de la Réunion RÉUNION
Verkoopmaatschappij. 50% participatie van Shell.
- 68.77. Central African Petroleum Refineries (Pte) Ltd.
RHODESIE
- 68.78. Shell Rhodesia (Pvt.) Ltd. RHODESIE
- 68.79. Iransen et Shell SENEGAL
Verkoopmaatschappij. 50%-belang van Shell.
- 68.80. Africaine de Raffinage, Sté. SENEGAL
Verwerking. 12% participatie van Shell. Olie.
- 68.81. Shell Sénégalaise de Recherches et d'Exploitation Soc.
SENEGAL
Volledige dochteronderneming. Exploratie.

- 68.82. Shell Sénégal SENEGAL
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.83. The Shell Company of Sierra Leone Ltd. SIERRA LEONE
- 68.84. Shell Sierra Leone Ltd. SIERRA LEONE
Verkoopmaatschappij. Shell heeft een belang van 60%.
- 68.85. Sierra Leone Petroleum Refining Ltd. SIERRA LEONE
Verwerking. 18% participatie van Shell. Olie.
- 68.86. Port Sudan Refinery Ltd. SOEDAN
Verwerking van olie. 25% participatie van Shell.
- 68.87. Shell and BP (Sudan) Ltd. SOEDAN
Verwerking. 50% participatie van Shell.
- 68.88. The Shell Company of The Sudan Ltd. SOEDAN
50% participatie van Shell. Verkoopmaatschappij.
- 68.89. Shell Coal Swaziland (Pty.) Ltd. SWAZILAND
Volledige dochteronderneming.
- 68.90. Shell Swaziland (Pty.) Ltd. SWAZILAND
50% participatie van Shell. Verkoopmaatschappij.
- 68.91. Shell Oil Swaziland SWAZILAND
- 68.92. Shell and BP Tanzania Ltd. TANZANIA
Dar es Salaam. Verkoopmaatschappij. 25% participatie van Shell.
- 68.93. BP-Shell Petroleum Development Co. of Zanzibar TANZANIA
- 68.94. Shell Togolaise de Recherches et d'Exploitation Soc. TOGO
- 68.95. Shell Togo. Sté. TOGO
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.96. Shell Tchad Soc. TSJAD
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.97. Shell Tchadienne TSJAD
Exploratie. Volledige dochteronderneming. Olie en aardgas.
- 68.98. Shell de Tunisie. Sté. TUNESIE
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.

- 68.99. Butagaz-Tunisie TUNESIE
- 68.100. Cie. des transports par pipelines au Sahara
TUNESIE
- 68.101. Tunisienne de Développement TUNESIE
Volledige dochteronderneming. Exploratie van olie en aardgas.
- 68.102. Shell Tunisienne de Recherches et d'Exploitation Soc.
TUNESIE
Exploratie. Volledige dochteronderneming.
- 68.103. Shell Littoral Zaïrois ZAIRE
- 68.104. Shell Développement Zaïre Central ZAIRE
Exploratie. Volledige dochteronderneming.
- 68.105. Shell du Zaïre ZAIRE
- 68.106. Shell Zaïroise de Recherches et d'Exploitation Soc.
ZAIRE
Exploratie. Shell heeft een 85%-participatie.
- 68.107. Shell Chemicals (Zambia) ZAMBIA
Volledige dochteronderneming.
- 68.108. Shell and BP Zambia ZAMBIA
Verkoopmaatschappij. 25% participatie van Shell.
- 68.109. Shell Chemical Eastern Africa ETHIOPIE
Verwerking en verkoop van olie.
- 68.110. Gabonaise de Raffinage GABON
Verwerking van olie. Shell participeert hierin voor 9%.
- 68.111. Shell West Africa GAMBIA
Dit is een volledige dochteronderneming. Het is een verkoopmaatschappij.
- 68.112. Shell Ivoirienne IVOORKUST
Volledige dochteronderneming. Exploratie van olie en aardgas.
- 68.113. Shell Chimie Afrique IVOORKUST
Volledige dochteronderneming. Chemie.
- 68.114. Crop Protection Chemicals KENYA
Produktie van landbouwchemicaliën. Shell heeft hierin een 50%-belang.

- 68.115. Oil Company of Malawi MALAWI
Shell heeft hierin een participatie van 10%. Het is een verkoopmaatschappij.
- 68.116. Pétromali-Shell MALI
Verkoopmaatschappij. Shell neemt deel voor 50%.
- 68.117. Réunionnaire de Produits Pétroliers REUNION
Verkoopmaatschappij. 50% participatie van Shell.
- 68.118. Shell West Africa SAO TOME
Volledige dochteronderneming. Verkoopmaatschappij.
- 68.119. Shell Company of the Islands SEYCHELLEN
50% participatie van Shell. Verkoopmaatschappij.
- 68.120. Shell Chemical Eastern Africa SOEDAN
Volledige dochteronderneming. Chemie.
- 68.121. Shell Chemical Eastern Africa TANZANIA
Volledige dochteronderneming. Chemie.
- 68.122. Togo et Shell TOGO
Verkoopmaatschappij. 50% participatie van Shell.
- 68.123. Raffinerie du Tchad TSJAAD
Verwerking van olie. 40%-belang van Shell.
- 68.124. Shell Tunisienne TUNESIE
Exploratie van olie en aardgas. Volledige dochteronderneming van Shell.
- 68.125. Zaire-Shell ZAIRE
Verkoopmaatschappij. 40%-belang van Shell.
69. SHV Holdings B.V. (v/h Steenkolenhandelsvereniging)
Postbus 2065, Utrecht
- 69.1. Les Cargos Eurafriaines MAROKKO
Casablanca. Onder Van Nievelt Goudriaan Co., die deel uitmaakt van de SHV-groep.
- 69.2. Macotra N.V. MAROKKO
In de vrijhaven Tanger. Textielbedrijf, konfektie.
- 69.3. Anglo-Algerian Coalinq Cie. TUNESIE
- 69.4. Agence Africaine de Consignation et de Commerce S.A.R.L.
TUNESIE
Staat onder tunesiese leiding. Onder andere vertegenwoordiging van de K.N.S.M.

70. Skol Brouwerijen N.V.

Postbus 5088, Rotterdam

Skol is zelf een dochter van het grote engelse concern Allied Breweries Ltd.

Er is een brouwerij van Skol lagerbier in NIGERIA.

70.1. Union Camerounaise des Brasseries KAMEROEN

Fabriek van bier en frisdranken.

71. Royal Sluis, Koninklijke Zaaizaadbedrijven Gebroeders Sluis B.V.

Postbus 22, Enkhuizen

Bestaat al ruim honderd jaar. Produktie van handelszaad, voornamelijk in het buitenland. Groente- en bloemzaden.

71.1. Sluis Brothers (E.A.) Ltd. TANZANIA

71.2. The Holland-Africa Seed Co. TANZANIA

Vestiging te Arusha.

72. Koninklijke Zaadteelt en Zaadhandel Sluis & Groot B.V.

Postbus 13, Enkhuizen

72.1. Safi Seed Ltd. TANZANIA

Vestiging te Arusha.

73. Stella B.V.

Postbus 1072, Maastricht

Fabriek van onbreekbare horlogeglazen.

73.1. Stella Tunisie TUNESIE

Vestiging te Kalaa Kebira. Produktie van horlogeglazen. Nederlandse leiding.

74. Stevin Groep N.V.

Kaap Hoorndreef 66, Utrecht

Bouw- en baggermaatschappij. Stevin is betrokken (geweest) bij een aantal projekten in Afrika. Onder meer bij de bouw van aanlegstei-

gers en havendammen in ALGERIJE. Volgens het jaarverslag over 1977 werd in Nigeria ongeveer 13% van de totale omzet behaald. In Nigeria werken ruim 5.000 van de 16.000 arbeiders van Stevin. Het is de bedoeling dat door de "nigerianisatiepolitiek" van de nigeriaanse staat de dochterondernemingen een 60% nigeriaanse participatie krijgen. Dit geldt ook voor dochterondernemingen van andere buitenlandse bedrijven. In 1977 waren Stevin Dredging en Stevin Construction werkzaam bij de aanleg van een LNG-haven te Arzew in ALGERIJE. In Monrovia (LIBERIA) werden in charter hopperwerkzaamheden in de haven uitgevoerd.

74.1. Van Splunder Gabon S.A.R.L. GABON

Valt onder de divisie Beton- en Waterbouw. Vestiging te Libreville. Bouwt in Gabon onder meer een aantal bruggen.

74.2. Roads Nigeria Ltd. NIGERIA

Wegenbouw, stadswerken, vliegvelden. Valt onder de divisie Wegen en Asfalt. Gevestigd sedert 1960, te Kano en Apapa. 40% participatie van Stevin; de rest is in handen van de North West State en enkele partikulieren.

74.3. Nigerian Dredging Roads and General Works Ltd.

NIGERIA

Er zijn ook kortere namen in omloop. Aannemingsmaatschappij, baggeren, civiele werken, aanleg van leidingen. Vestiging te Apapa. Valt onder de divisie Bagger- en Grondwerken. Vestiging vanaf 1960. Het was een volledige dochteronderneming, per begin 1979 heeft Stevin een 40% participatie. Volgens het jaarverslag over 1977 had de onderneming veel opdrachten.

74.4. International Dredging Contractors NIGERIA

Samenwerking met de Hollandse Betongroep. Zie ook onder 37.2.

75. Coöperatieve Vereniging Suiker Unie U.A.

Zuilenstraat 100, Breda

75.1. Agrex Maroc S.A. MAROKKO

Participatie in deze kweek- en zaadfirma te Fez.

76. Timpa Beheer- en Beleggingsmaatschappij

Postbus 12, Tholen

76.1. Casampa S.A. TUNESIE

Valt onder Timpa Foundations N.V. Textielfabriek in Bizerte, onder nederlandse leiding. Opgezet met steun van FMO, vanaf 1973. In 1976 werkten er 165 mensen.

77. Trenco B.V.

Postbus 3255, Breda

77.1. Trenco-design

TUNESIE

Textielfabriek. Vanaf 1975. Gevestigd te La Goulette.
Opgezet met steun van FMO. De tunesiese participatie is
34% en er werken ongeveer 75 mensen.

78. Tweka Tricotfabrieken B.V.

Postbus 1, Geldrop

Fabrikage van bad-, strand- en sportkleding.

78.1. Tweka Tunisie S.A.

TUNESIE

Tekstielfabriek onder nederlandse leiding te Sousse.
Vanaf 1973. Er werken ongeveer 150 mensen.

79. Unilever N.V.

Postbus 760, Rotterdam

Formeel bestaat het Unileverconcern uit Unilever N.V. en uit Uni-
lever Ltd. Wij maken bij de lijst van dochterondernemingen hierin
uiteraard geen verschil.

Volgens een ambassaderapport uit 1977 heeft Unilever een belang in
een margarinefabriek in ANGOLA (Lobito). De status van de fabriek
was destijds onzeker, omdat de portugese direktie het bedrijf in
1975 verlaten had.

79.1. John Walkden et Cie. S.A.

BENIN

79.2. Sogerco-Dahomey S.A.

BENIN

79.3. Palmiers et Heveas du Gabon S.A.

GABON

Vestiging te Amanengme. Palmplantages, gevestigd vanaf
1956. Unilever heeft hierin een 79% participatie.

79.4. Hatton & Cookson S.A.

GABON

Vestiging te Libreville. Unilever heeft hierin een
99% participatie.

79.5. UAC of Ghana Ltd.

GHANA

Vestiging te Accra. Het is een handelsfirma. Unilever
heeft hierin een participatie van 60%.

79.6. G.B. Ollivant (Ghana) Ltd.

GHANA

- 79.7. Lever Brothers Ghana Ltd. GHANA
Vestiging te Accra. Unilever heeft hierin een participatie van 45%. Fabriek van zeep en synthetische wasmiddelen.
- 79.8. Kingsway Stores of Ghana Ltd. GHANA
Dit is een handelsonderneming.
- 79.9. Juapong Textiles Ltd. GHANA
- 79.10. Ghana Consolidated Machinery and Trading Co. Ltd. GHANA
- 79.11. Uniwax S.A. IVOORKUST
Dit is een gezamenlijke onderneming met Gamma Holding. Zie ook onder 29.2.
- 79.12. Compagnie Française de Côte d'Ivoire IVOORKUST
Vestiging te Abidjan. Unilever heeft hierin een participatie van 99%. Dit is de belangrijkste commerciële vestiging van Unilever in Ivoorkust (via de United Africa Company Ltd en de Compagnie Française Niger).
- 79.13. Unilever Export France KAMEROEN
Vestiging te Douala.
- 79.14. Compagnie Industrielle d'Automobile du Cameroun (CIACAM) KAMEROEN
Het gaat hier om de verkoop van landbouwmachines. Vestiging te Douala.
- 79.15. Richard & William King Ltd. KAMEROEN
Dit is een handelsfirma met een stuk of 10 vestigingen in Kameroen. Textiel en andere handelsprodukten.
- 79.16. Plantations Palmol du Cameroun Ltd. KAMEROEN
Volledige dochteronderneming van Unilever. Het gaat om palmolie- en rubberplantages van respectievelijk ongeveer 8.000 en 1.800 ha. Gevestigd in 1928 te Kumba. Van den Bergh zat al 20 jaar eerder in Kameroen. Er werken zo'n 3.300 mensen. De rubber en de palmpitten worden geëxporteerd; de palmolie wordt volledig afgezet op de lokale markt. Unilever koopt ook veel palmpitten op van particuliere boeren, geen rubber.
- 79.17. Gailey & Roberts Insurances Ltd. KENYA
Verzekeringen. Dochter van Gailey & Roberts.
- 79.18. Vono (EA) Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts. Fabriek van bedden en stalen meubelen.

- 79.19. Mowlens KENYA
Dochter van Gailey & Roberts. Konstruktiebedrijf.
- 79.20. Raleigh Industries (EA) Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts.
- 79.21. Plan Electric Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts.
- 79.22. Machinery Services Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts. Vestigingen te Kisumu, Mombasa, Eldoret, Nairobi, Nahuru, Kitale.
- 79.23. Gailey & Roberts Motors Ltd. KENYA
- 79.24. Constructions Equipment Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts. Vestigingen te Kisumu, Mombasa, Eldoret, Nairobi, Nahuru.
- 79.25. United Africa Company of Kenya KENYA
- 79.26. Unilever Export Ltd. KENYA
- 79.27. Avery Sales and Services Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts.
- 79.28. Business Equipment and Methods Ltd. KENYA
Dochter van Gailey & Roberts.
- 79.29. Research Bureau (East Africa) Ltd. KENYA
- 79.30. Gailey & Roberts Ltd. KENYA
Dit is een volledige dochteronderneming van Unilever. Productie en importen, o.a. auto's en geneesmiddelen.
- 79.31. East Africa Industries Ltd. KENYA
Vestiging te Nairobi. Unilever heeft hierin een participatie van 54%. Het is een groot bedrijf dat consumptiegoederen produceert en verhandelt (o.a. margarine, synthetische wasmiddelen en toiletartikelen).
- 79.32. Commerciale du Kouilou Niara-Congo S.A., Sté. KONGO/BRAZZAVILLE
Vestiging te Brazzaville. Unilever heeft hierin een 99% participatie.
- 79.33. Lever Brothers (Malawi) Ltd. MALAWI
Vestiging te Limbe. Unilever heeft hierin een participatie van 80%. Margarine, wasmiddelen en toiletartikelen.
- 79.34. Orcanon S.A. MAROKKO
Verkooporganisatie te Casablanca.

- 79.35. Aetco Lever Maroc MAROKKO
Vestiging te Casablanca. Wasmiddelen, assemblage van Landrovers, export van sardines.
- 79.36. Textile Printers of Nigeria NIGERIA
Zie voor deze fabriek voor bedrukt textiel ook onder Gamma Holding.
- 79.37. U.A.C. (Technical) Ltd. NIGERIA
- 79.38. U.A.C. of Nigeria Ltd. NIGERIA
Sinds de nigerianisatie heeft Unilever hierin een participatie van 40%. Zie verder hoofdstuk II.
- 79.39. Research Bureau (Nigeria) Ltd. NIGERIA
- 79.40. Pamol (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Vestiging te Lagos. Sinds 1978 is er een nigeriase participatie van 40%. Palmolie- en rubberplantages sinds 1936.
- 79.41. G.B. Ollivant (Nigeria) Ltd. NIGERIA
- 79.42. Norspin Ltd. NIGERIA
- 79.43. Nigerian Breweries Ltd. NIGERIA
Zie ook onder Heineken.
Bier, stout. Unilever heeft hierin een participatie van 14%.
- 79.44. Niger Motors Ltd. NIGERIA
- 79.45. Lever Brothers (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Vestiging te Apapa. Unilever heeft hierin een participatie van 40%. Vanaf 1923. Margarine, zeep, synthetische wasmiddelen, toiletartikelen.
- 79.46. Kingsway Stores of Nigeria Ltd. NIGERIA
Handelsfirma.
- 79.47. Guinness (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Zie ook onder Nigerian Breweries. Unilever heeft hierin een participatie van 14%.
- 79.48. G. Gottschalck and Co. (West Africa) Ltd. NIGERIA
- 79.49. Bordpak Ltd. NIGERIA
- 79.50. African Timber & Plywood (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Volledige dochteronderneming, vanaf 1925. Productie en verwerking van hout.

- 79.51. Lipton of Nigeria Ltd. NIGERIA
- 79.52. East African Industries (Uganda) Ltd. UGANDA
- 79.53. Galley & Roberts (Uganda) Ltd. UGANDA
Vestiging te Kampala. Volledige dochteronderneming.
- 79.54. Planters & Importers (Rhodesia) (Pvt.) Ltd. RHODESIE
- 79.55. Lever Brothers (Pvt.) Ltd. RHODESIE
Volledige dochteronderneming. Vestiging te Salisbury. Oppericht in 1963. Margarine, zeep, zuivel.
- 79.56. United Africa Co. of Sierra Leone Ltd. SIERRA LEONE
Vestiging te Freetown. Unilever heeft hierin een participatie van 87%. Het is een handelsbedrijf.
- 79.57. United Africa Co. of Tanzania Ltd. TANZANIA
Vestiging te Dar es Salaam. Volledige dochteronderneming.
- 79.58. Brasseries du Loxone S.A. TUNESIË
Vestiging te Moundou. Unilever participeert hierin voor 78%.
- 79.59. Unilex TUNESIË
Dit is een wasmiddelenfabriek onder franse leiding.
- 79.60. Plantations Lever au Zaïre S.A.R.L. ZAIRE
Unilever participeert hierin voor 58%. Plantages voor palmolie, thee, rubber, cacao. Vanaf 1911. Hieronder vallen ook verwerkingsbedrijven van de plantageproducten en haveninstallaties. De plantages strekken zich over meer dan tien distrikten uit. Zaïre heeft sinds 1978 een 40% belang.
- 79.61. Lipton Zaïre S.A.R.L. ZAIRE
- 79.62. SEDEC S.A.R.L. ZAIRE
Deze groot- en kleinhandelsfirma is opgericht in 1917. Het is een 99%-belang van Unilever. Het verhandelt een groot aantal produkten over zeven van de acht administratieve regio's van het land.
- 79.63. United Agencies (UNAG) ZAIRE
Deze handelsfirma is een dochter van de UAC en bestrijkt de provincie Shaba.
- 79.64. Commercial Automobile Agency (ACA) ZAIRE
De motorendivisie van SEDEC. Vertegenwoordiging van General Motors, Lester Motors, Electro-Lux ventilatoren en ijskasten.

- 79.65. The African Pharmacies (PHARMAF) ZAIRE
Opgericht in 1955. Gespecialiseerd in chemiese en farmaceutiese produkten en chirurgiese apparatuur.
- 79.66. G.B. Ollivant Co. ZAIRE
Textiel, dranken en ijzerwaren. Heeft ook een kleding-atelier met een capaciteit van meer dan 12.000 shirts per maand.
- 79.67. Chanimetal ZAIRE
In de industriële sfeer heeft SEDEC een aantal participaties, o.a. in dit bedrijf. Het is een metaalwarenfabriek en konstruktiebedrijf.
- 79.68. Zaire-Print ZAIRE
Hierin heeft SEDEC een participatie. Dit bedrijf is in 1969 gesticht. Produktie en verkoop van bedrukt textiel.
- 79.69. Cyclor ZAIRE
Participatie van SEDEC. Fabriek van fietsen en motorfietsen.
- 79.70. Margarines Savons et Cosmétiques au Zaïre, Compagnie des S.A.R.L. (MARSAVCO)
ZAIRE
Produktie van zeep en margarine. Het bedrijf is als volledige dochteronderneming opgericht in 1960. Vestiging te Kinshasa. Sinds 1978 neemt Zaire deel voor 42%.
- 79.71. K.B. Davies & Co. (Zambia) Ltd. ZAMBIA
Volledige dochteronderneming van Unilever. Vestiging te Chingola.
- 79.72. Lever Brothers (Zambia) Ltd. ZAMBIA
Volledige dochteronderneming van Unilever. Produktie van margarine, synthetiese wasmiddelen en toiletartikelen.
- 79.73. R. Bienvenue et Togue
Land van vestiging niet bekend. Een bron geeft aan: Frans Afrika.
80. H. Vaessen B.V.
Postbus 50, Deventer
Fabriek voor geplakte en gedroogde natuurdarmen en vetdarmen.
- 80.1. Vasco Tunisie S.A.R.L. TUNESIË
Vestiging in Tazerka. In 1976 werkten er 30 mensen.

81. Vege-Motoren B.V.

Postbus 28, Spijkenisse

81.1. Vege Moteurs S.A.

TUNESIE

Opgezet met steun van de FMO. De tunesiese participatie in het bedrijf is 17,5%. In 1976 werkten er ongeveer 30 mensen. De vestiging te Kalaa Kebira is een motorenrevisiebedrijf met een nederlandse leiding.

82. Houthandel "De Veluwe" B.V.

Postbus 3, Nunspeet

82.1. Ets. Ben Hadj Frères

MAROKKO

Casablanca.

83. Verto N.V. (Verenigde Touwfabrieken)

's Gravenweg 264, Rotterdam

83.1. Tanganyika Sisal Spinning Company Ltd. (TASCO)

TANZANIA

Dar es Salaam.

84. Vilenco B.V.

Postbus 716, Tilburg

Textielbedrijf, fabrikage van kinderkleding.

84.1. Kavira S.A.

TUNESIE

Textielbedrijf te Kalaa Kebira, onder nederlandse leiding. In 1973 opgezet met steun van de FMO. In 1976 werkten er ongeveer 300 mensen.

85. Verenigde Machinefabrieken Stork N.V.

Vlaardingenvaan 11, Amsterdam

Stork-Werkspoor Sugar in Hengelo bouwt complete suikerfabrieken. Het heeft onder meer de tweede suikerfabriek van Kilombero in TANZANIA gebouwd. Deze fabriek van zo'n 80 miljoen is gefinancierd met ontwikkelingsgelden uit Nederland en Denemarken. Zie verder onder HVA.

De VMF-dochter Wescon International B.V. fungeert als onderaannemer van de japanse Gazoline Company, als constructeur bij een project in het gaswinningsgebied Hassi R'Mel in ALGERIJE.

85.1. Pompes Stork MAROKKO

Casablanca. Dit bedrijf werd in 1967 door Stork Pompen opgericht samen met Stokvis Nord-Africe (meerderheidsbelang van Stokvis Rotterdam, nu Ogem). Pompes Stork produceert een aantal typen Stork-pompen die hun toepassing vinden bij irrigatiewerken, de watervoorziening en de industrie. Het is de eerste pompenfabriek in Marokko.

86. VRG-Papier B.V. (Gemeenschappelijk Bezit VRG N.V.)

Postbus 220, Amsterdam

Het jaarverslag over 1977 maakt melding van een kantoor in Lagos, NIGERIA, Votra Representative Office (masjienedivisie) en VRG Representative Office (papierdivisie). VRG heeft ook een aantal vestigingen in Zuid-Afrika.

86.1. Papyrus (Africa) Ltd. KENYA

Vestiging te Nairobi, waarin VRG een participatie heeft van 40%. Het bedrijf is in 1978 verkocht.

87. Wassing B.V.

Siriusstraat 80, Tilburg

87.1. Wassing S.A. TUNESIE

Transportonderneming. Nederlandse leiding.

88. Koninklijke Wessanen N.V.

Postbus 410, Amstelveen

88.1. Wessanen (Ghana) Ltd. GHANA

Dit is een verkooporganisatie van diervoeders. De vestiging te Accra is een volledige dochteronderneming van Wessanen. Het bedrijf valt onder de Wessanen Animal Feeds Division B.V.

Wessanen exporteert naar veel afrikaanse landen.

89. Windmill Holland B.V.

Maassluisdijk 103, Vlaardingen

Dit bedrijf valt onder het Amerikaanse bedrijf Central Resources Corporation.

89.1. Windmill Fertilizers East Africa Ltd. KENYA

Te Nakuru.

89.2. CRC

TUNESIË

Dit is een fosfaatfabriek te Gabès. In 1973 opgezet, samen met Industries Chimiques Maghrébines. In 1976 werkten er ongeveer 30 mensen.

90. Houthandel G.Wijma & Zn. B.V.

Haatlandhaven 3, Kampen

Dit is oorspronkelijk een houtbewerkingsbedrijf. Het levert vooral hout voor de waterbouw. Daarvoor is hout nodig dat goed bestand is tegen rotting. Daarvoor wordt o.a. Azobé gebruikt en om aan dat hout te komen vestigde Wijma zich een jaar of tien geleden in Kameroen.

90.1. Wirafrique S.A.R.L.

IVOORKUST

Inkoopkantoor in Abidjan en San Pedro.

90.2. Wijma Douala S.A.R.L.

KAMEROEN

Hier heeft Wijma een stuk land van de staat in concessie, van zo'n 30.000 ha. Samen met een andere onderneming exploiteert het bedrijf nog eens zo'n areaal. Het bezit zagerijen te Edea en Kribi. Bij de vestigingen in Kameroen werken ongeveer 300 mensen. De produktie wordt over de hele wereld geëxporteerd.

91. Zanen Verstoep N.V. Hollands Aannemersbedrijf

Surinamestraat 29, Den Haag

Grond- en baggerwerken; weganaanleg.

91.1. Enterprise Zanen

MAROKKO

92. Nederlandse Financierings Maatschappij voor Ontwikkelingslanden N.V. (FMO)

Postbus 96909, Den Haag

De FMO is, evenals de Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelingslanden N.V. (NIO) van belang bij het uitvoeren van projekten door het bedrijfsleven met ontwikkelingshulpgelden. De NIO is een 100% dochter van de Nationale Investeringsbank, waarvan de nederlandse staat de grootste aandeelhouder is met 50,3%. Andere aandeelhouders van de ze bank zijn vermoedelijk de grote nederlandse banken; in ieder geval de RABO-bank. De Nationale Investeringsbank neemt steeds meer voor rekening van de staat deel in bedrijven, die niet geheel toevallig zelf weer veel geprofiteerd hebben van ontwikkelingshulpprojekten.

De FMO is in geldstroom gemeten veel minder belangrijk dan de NIO. Maar de FMO is in het bijzonder gericht op het nederlandse bedrijfsleven.

De FMO is opgericht in 1970, in de eerste plaats als voortzetting van de Nederlandse Overzeese Financieringsmaatschappij (NOF). Het gehele aandelenkapitaal van de NOF werd in 1972 door de staat overgedragen aan de FMO, die als trustee van de staat optreedt en de directie voert. Nog in 1977 omvatten de NOF-financieringen onder andere een rubberbedrijf in Liberia (zie onder 6.2. in de lijst).

In de tweede plaats verzorgt de FMO de voortzetting van het vroegere "drempelprojektenprogramma" van de nederlandse regering. Het officiële doel daarvan was bij te dragen aan de industrialisering in de zogenaamde onderontwikkelde landen, door middel van vergroting van de nederlandse kapitaalexport naar die landen. De nederlandse staat zou bestaande drempels in die kapitaalexport weg moeten nemen. De drempelprojekten richtten zich vooral op de middelgrote nederlandse ondernemingen.

In 1977 heeft er een omvorming van de FMO plaatsgevonden in de zin van een explicietere koppeling aan het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid van de nederlandse regering. Dit had tevens konsekventies voor de samenstelling van het aandelenkapitaal, de betrokkenheid van het nederlandse bedrijfsleven, de werkwijze en de financiering. Bij de omvorming steeg het aandelenpercentage van de staat van 50% tot 51%. De andere aandelen zijn in handen van het bedrijfsleven (o.a. Fokker, AMRO, van Lansschot, Slavenburg Bank en de ABN) en van de vakbeweging.

Ook bedrijven uit ontwikkelingslanden of uit andere industrielanden kunnen nu bij de FMO aankloppen. De FMO benadert dan nederlandse bedrijven om als technische, commerciële of financiële partner in die bedrijven op te treden. Dat heeft de mogelijkheden voor het nederlandse bedrijfsleven voor gunstige investeringen met weinig risico's en veel invloed in de ontwikkelingslanden vergroot. De FMO presenteert dit natuurlijk met een flinke scheut ontwikkelingssamenwerkingsideologie.

De FMO heeft een zogenaamde projektenkommissie die aanvragen van het bedrijfsleven beoordeelt. Deze kommissie is tripartair samengesteld. De partijen in de kommissie hebben vetorecht, maar sinds 1977 kan de minister van ontwikkelingssamenwerking zo'n veto ongedaan maken.

Bij de meeste investeringsprojekten heeft de FMO een zetel in het bestuursorgaan van de onderneming door een deelname in het aandelenkapitaal. De voorkeur wordt gegeven aan joint-ventures en er bestaat een gerichtheid op projekten in de agrarische sektor en de textiel- en konfektieindustrie.

De FMO kent verscheidene vormen van passieve en actieve financiering. De FMO heeft samenwerkingsverbanden met andere nationale en met internationale ontwikkelingsfinancieringsmaatschappijen. Ook participeert de FMO in een aantal afrikaanse ontwikkelingsbanken, zoals de Tanganyika Development Finance Company, de Development Finance Company of Kenya en de Investment and Development Bank of Malawi. Het zal niet verbazen dat ongeveer eenderde van de investeringen van de FMO uitstaan in Indonesië. Verder nemen met name een aantal afrikaanse landen een belangrijk deel voor hun rekening. Dat zijn vooral: Tunesië, Nigeria, Liberia, Kongo/Brazzaville, Kameroen en Senegal.

De onderstaande lijst van vestigingen, waarin de FMO medefinanciert, is grotendeels samengesteld door Frans Koelemeijer.

Een deel van de vestigingen zijn al eerder in de lijst vermeld.

- 92.1. Franco Wood Processing Complex GHANA
De firma BEKOL B.V. uit Amsterdam heeft in deze zagerij een participatie van 15%.
Het jaar van aanvang is 1977. Er is een FMO-lening van 2,7 miljoen gulden, waarvan f700.000.- tegen zachte voorwaarden.
- 92.2. African Concrete Products GHANA
Zie ook onder 37.1. Het bedrijf vervaardigt betonprodukten voor de Ghanese markt. Het is in 1956 begonnen en de FMO heeft in 1974 een lening van f880.000.- gegeven. Het bedrijf was aanvankelijk voor 50% van Schokbeton (OGEM) en voor 50% van Interbeton (HBG). Hun respektievelijke aandeel is nu 25,3% en 25,3%.
- 92.3. Utexi IVOORKUST
Hierin heeft de CCHA een participatie van 23,6%. Zie ook onder 38.3. De FMO verstrekte een lening van 2,6 miljoen gulden, waarvan 1,3 miljoen tegen zachte voorwaarden. In 1977 werkten er 1550 mensen. De FMO heeft een aandelenparticipatie van 15%.
- 92.4. Bois Hydrauliques du Cameroun S.A. KAMEROEN
Zie ook onder 32. B.V. Houthandel v/h T.C. Groot en BEKOL B.V. participeren hierin voor respektievelijk 50% en 17%. De FMO participeert voor de resterende 33%. In 1967 als drempelproject begonnen. In 1972 en in 1977 werden leningen van de FMO ontvangen van f720.000.- en f2.000.000.-. De participaties van BEKOL en FMO dateren van 1977. Daarvoor was alleen T.C. Groot eigenaar.
- 92.5. Société Industrielle des Peches du Cameroun (SIPEC) KAMEROEN
Participatie van de CCHA van 32,5%. Verder participeren Pescanova voor 32,5% en nog een Kameroense aandeelhouder voor 35%. Begonnen in 1968 als drempelproject. Zeevisserij voor de lokale markt. De FMO verleende in 1972 een lening van f650.000.- tegen zachte voorwaarden, maar het project schijnt nu opgeheven te worden.
- 92.6. Placongo S.A. KONGO/BRAZZAVILLE
Participatie van BRUYNZEEL B.V. te Zaandam. Gestart in 1976. De FMO heeft een lening verschaft van f5,5 miljoen, waarvan f2 miljoen tegen zachte voorwaarden. De participatie van Bruynzeel is 41%. Verdere deelnemingen zijn van de FMO (24%), de kongolese staat (25%) en van het duitse bedrijf August Moralt (10%). Het gaat om finer- en later triplexproduktie. De oude bijna failliete onderneming Placongo leverde al finer aan Bruynzeel, dat door de deelneming in het bedrijf de aanvoer veilig stelde en koncessies kreeg voor de houtkap. Bovendien was Bruynzeels finerfabriek in Zaandam onrendabel geworden. Er werken ongeveer 750 mensen.

- 92.7. Maryland Wood Processing Industries LIBERIA
Begonnen in 1974. FMO heeft een lening verschaft van f2 miljoen, waarvan f1 miljoen tegen zachte voorwaarden. CCHA heeft hierin een participatie van 51%. Verdere participaties van Houthandel WICHERSON uit Steenwijk (9%), de FMO (20%) en nog een Liberiaanse bank (20%).
Het is een houtzagerij. Er werken 138 mensen.
- 92.8. Maryland Veneer Industries LIBERIA
Begonnen in 1977. FMO-lening van f5 miljoen, waarvan f1.750.000.- tegen zachte voorwaarden. CCHA heeft een participatie van ruim 40%, de FMO van 20%.
Produktie van multiplex en snijfineer. De toeleveringen worden verzorgd door 92.7., die op zich weer de enige afnemer is van Maryland Logging Corporation (o.a. ook een CCHA-belang).
- 92.9. Vitalink Pharmaceutical Industries NIGERIA
Aandeelhouders zijn het nigeriaanse bedrijf Link-Up Investments en de FMO, met respectievelijk 55% en 45%. Er schijnt aanvankelijk ook nog een nederlands bedrijf bij betrokken te zijn geweest, dat zich heeft teruggetrokken. Begonnen in 1973. Leningen van f2 miljoen van de FMO plus een schenking van f187.500.- in de vorm van technische assistentie. Bij het bedrijf werken zo'n 65 mensen.
- 92.10. West-Africa Milk Company (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Zie ook onder 18.1. De fabriek wordt uitgebreid vanwege de grote vraag naar recombined milk. FMO-lening van f5,2 miljoen, waarvan f1,2 miljoen tegen zachte voorwaarden.
- 92.11. Bud Senegal S.A. SENEGAL
Begonnen in 1972. Export van groente en fruit. FMO-leningen van f1,6 miljoen tegen zachte voorwaarden en f150.000.- tegen kommerciële rente.
Participaties: de staat Senegal (67%), IFC (International Finance Company, dochter van de Wereldbank) (11%), FMO (11%), House of Bud (9%), Sifida (2%).
Via House of Bud (Bud California) is de HEIDEMAATSCHAPPIJ bij het projekt betrokken.
- 92.12. Moyamba Agricultural Development Company SIERRA LEONE
Zie ook onder 40. Gestart in 1977.
Aandeelhouders: National Development Bank (48,4%), de FMO (48,4%), HVA (0,6%) en Mabile Fruit Co. (2,6%).
FMO-lening van 2 ton tegen zachte voorwaarden.
Tabak en mais. Produktie, verwerking, handel.
- 92.13. Mabile Fruit Company SIERRA LEONE
Zie ook onder 40. en 92.12. Aanvang projekt in 1977.
Het gaat om een fabriek voor de verwerking van vruchten tot vruchtensap en jam. Met een dergelijk HVA-projekt heeft Guinee-Bissau negatieve ervaringen opgedaan.

FMO-lening van f1.250.000.- en een schenking van een half miljoen ongeveer voor technische assistentie en management.

Aandeelhouders: HVA (9,2%), de FMO (18,5%) en de rest is in handen van de National Development Bank.

92.14. Kwantili Estate Ltd.

TANZANIA

Jaar van aanvang 1961. Het kreeg later een drempelling van f400.000.- en in 1973 een schenking van de FMO van f65.000.- en een lening van f530.000.- tegen zachte voorwaarden.

Aandeelhouders: NAFCO (Tanzaniaans) (38,7%), ZWARTSENBURG N.V. uit Groningen (29,7%), de FMO (20,2%), andere nederlandse partikulieren (9,7%) en tanzaniaans partikulier kapitaal (1,5%).

Op deze edelcacaoplantage werken ongeveer 60 mensen.

92.15. Les Refractaires de Tunisie S.A.

TUNESIE

Produktie van vuurvaste stenen. Aanvang 1972. Er werken ongeveer 110 mensen.

Aandeelhouders: tunesiese aandeelhouders (voornamelijk Sotimaco) (76%), FMO (12%), N.V. GOUDA VUURVAST uit Gouda (12%).

92.16. Macmenzel S.A.

TUNESIE

Zie ook onder 24.2. FMO-leningen van f1.250.000.-, waarvan f450.000.- tegen zachte voorwaarden. De tunesiese participant is Sofiger (30%).

92.17. Industries Chimiques Maghrebines S.A. (IGM)

TUNESIE

Zie ook onder 89. Tunesiese, franse en italiaanse aandeelhouders hebben respektievelijk 65,44%, 19,06% en 10,5%. WINDMILL HOLLAND N.V. heeft een participatie van 2,5%, de FMO evenveel.

Fosfaatproduktie voor kunstmest.

92.18. Kavira S.A.

TUNESIE

Zie ook onder 84.1. FMO-lening van f1.750.000.-, waarvan f500.000.- tegen zachte voorwaarden. 100%-dochter van VILENZO B.V. Tilburg.

92.19. Casappa S.A.

TUNESIE

Zie ook onder 76.1. Volledige dochteronderneming van Timpa Foundations B.V. Lening van FMO van f700.000, waarvan f200.000.- tegen zachte voorwaarden. Atelier voor de produktie van damesbovenkleding.

92.20. Carvois de Nassen S.A.

TUNESIE

Een broederij van slachtkuikens en mengvoederfabriek. Dochter van HENDRIX' VOEDERS B.V. te Boxmeer. Gestart in 1974. FMO-lening van f1,1 miljoen, waarvan een gedeelte tegen zachte voorwaarden. Verder heeft de FMO nog een participatie in het bedrijf van 14%. Er werken zo'n 35 mensen.

- 92.21. Iduna Tunisie S.A. TUNESIE
Jaar van aanvang 1974. FMO-leningen van f1 miljoen, waarvan f300.000.- tegen zachte voorwaarden. Het is een konfektiebedrijf voor foundation. Zie ook 42.1. Iduna heeft een participatie van 65%. De rest is in handen van Sofiges (20%) en de FMO (15%).
- 92.22. Trenco Design S.A. TUNESIE
Zie ook 77.1. FMO-lening van f650.000.-, waarvan f150.000.- tegen zachte voorwaarden. Atelier voor produktie van overhemden. Tunesiese participatie van 34% (F.B. Design). Verdere deelnames: Trenco B.V. (25%), Van Geffen (de directeur van Trenco (25%) en de FMO (16%).
- 92.23. La Marsa Confection S.A. TUNESIE
Konfektiebedrijf voor damesmantels. Dochter van Gebr. Abeling Beleggingsmaatschappij B.V./ GAMS Holding, Amsterdam. Jaar van aanvang 1975. Lening van FMO van f1 miljoen, waarvan f300.00.- tegen zachte voorwaarden. Participaties: GAMS Holding (65%), de FMO (18,3%), BDET (16,7%). GAMS Holding is voor 7/9 eigendom van de Gebr. Abeling. Eind 1977 werkten er bij het konfektiebedrijf 220 mensen.
- 92.24. Grafoupast S.A. TUNESIE
Jaar van aanvang 1976. FMO-lening van f950.000.- en een gift van f120.000.- Het is een bedrijf voor de produktie van groenvoerzaad, met ongeveer 20 mensen in dienst. Participaties: Mommersteeg International B.V. te Vlijmen (dochter van de Suiker Unie Holding B.V.) (15%). De rest is tunesies.
- 92.25. Société Tunisienne des Etablissements Hagem S.A. TUNESIE
Hagem v/h Het Gouden Muiltje te Moergestel heeft hierin een participatie van 50%, de FMO 15%. Jaar van aanvang 1973. Lening van FMO van f700.000.-, waarvan f250.000.- tegen zachte voorwaarden. Produktie van babyschoentjes en -jasjes. Het bedrijf wordt afgebouwd.
- 92.26. Végé Moteurs S.A. TUNESIE
Zie ook 81.1. Jaar van goedkeuring door de FMO: 1974. FMO-lening van f1 miljoen, waarvan f350.000.- tegen zachte voorwaarden.

Verder zijn er nog een aantal vestigingen van nederlandse bedrijven in Afrika, waarvan mij de nederlandse moedermaatschappij niet bekend is. Deze zijn in onderstaande lijst opgenomen (alfabeties naar land). Ook een aantal vestigingen met wel bekende nederlandse moedermaatschappijen die nog niet in de bedrijvenlijst staan, zijn opgenomen.

- A.1. Era Traders (Africa) Ltd. KENYA
Vestiging te Nairobi. Importbedrijf.
- A.2. Holland Overseas Trading Co. (E.A.) Ltd. KENYA
Vestiging te Nairobi.
- A.3. Kleerway Chemicals Ltd. KENYA
Vestiging te Nairobi.
- A.4. J.H. Zimmerman KENYA
Import-exportfirma te Nairobi.
- A.5. United Dairymen MAROKKO
Vestiging te Casablanca.
- A.6. Maison Joseph Hassan MAROKKO
Handelsagenturen. Vestiging te Casablanca.
- A.7. HABEG - Maroc S.A. MAROKKO
Ingenieursburo. Dochter van HABEG - Van Hasselt B.V.
(Haskoning) Nijmegen.
- A.8. SAFIEM MAROKKO
Meubelfabriek en import. Participatie van dhr. Prins.
Vestiging te Casablanca.
- A.9. SEDEM Electrophonique MAROKKO
Participatie van dhr. Prins. Vestiging te Casablanca. As-
semblage en import van elektrische apparatuur.
- A.10. International Packaging Industry of Nigeria Ltd. NIGERIA
Vestiging te Lagos (Ikeja).
- A.11. International Waterwell Drilling (Nigeria) Ltd. NIGERIA
Vestiging te Sokoto.
- A.12. Asco Ltd. NIGERIA
Bouwbedrijf te Lagos (Surulere).
- A.13. French & Hastings, Chartered Architects TANZANIA
Vestiging te Dar es Salaam. 50% nederlands kapitaal.
- A.14. Maramba Tea Estate TANZANIA
Vestiging bij Tanga.
- A.15. Molenveld Travel Agent TANZANIA
Vestiging te Dar es Salaam.

- A.16. Van Melick Associates - Registered Architects TANZANIA
Vestiging te Dar es Salaam. Dochter van Van Melick/Barrus B.V. te Amsterdam.
- A.17. Pop Vriend Ltd. TANZANIA
Zaadbedrijf te Arusha. Dochter van Pop Vriend Zaadteelt en zaadhandel B.V. te Andijk.
- A.18. Gada Electr. TUNESIE
De eigenaar is waarschijnlijk DACO B.V. te Papendrecht, een bedrijf voor dieselelektrische- en pompaggregaten. In 1976 werkten er zo'n 25 mensen.
- A.19. E.T.E.P. S.A. TUNESIE
Het gaat hier om de produktie van plastic artikelen. Het bedrijf staat onder nederlandse leiding en is gevestigd te Djemmel.
- A.20. Mahdia International TUNESIE
- A.21. Sahlira TUNESIE
Textielbedrijf met een belgies/nederlandse leiding. Gevestigd te Monastir. In 1976 werkten er zo'n 40 mensen.
- A.22. Stella TUNESIE
Hier werkten in 1976 ongeveer 20 mensen.

Landen-index op de bedrijvenlijst; alfabeties.

ALGERIJE

9.
59.1.
59.2.
59.3.
59.4.
59.5.
59.6.
64.
68.1.
74.
85.

ANGOLA

19.1.
19.2.
19.3.
19.4.
19.5.
19.6.
19.7.
19.8.
19.9.
30.1.
35.1.
47.1.
68.2.
79.

BENIN

38.
68.3.
68.4.
79.1.
79.2.

BOTSWANA

68.5.
68.6.
68.7.

BURUNDI

1.2.
35.2.
58.1.
59.7.

CENTRAAL AFRIKA

68.8.
68.9.

COMOREN ARCHIPEL

68.10.

DJIBOUTI

68.11.
68.12.

EGYPTE

5.2.
9.1.
14.1.
14.2.
23.1.
30.2.
34.
40.1.
51.1.
52.1.
59.8.
59.9.
59.10.
59.11.
63.1.
68.13.
68.14.
68.15.
68.16.

ETHIOPIE

40.2.
40.3.
58.2.
59.12.
59.13.
59.14.
68.17.
68.18.
68.109.

GABON

16.1.
28.1.
28.2.
37.
38.4.
68.19.
68.20.
68.21.
68.110.
74.1.
79.3.
79.4.

GAMBIA

53.
68.2.
68.22.
68.111.

GHANA

27.1.
28.3.
28.4.
29.1.
33.1.
33.2.
35.3.
37.1.
39.1.
40.4.
54.1.
58.3.
59.15.
59.16.
59.17.
59.18.
63.2.
66.1.
68.23.
79.5.
79.6.
79.7.
79.8.
79.9.
79.10.
88.1.
92.1.
92.2.

<u>GUINEE</u>	<u>KAMEROEN (vervolg)</u>	<u>KENYA (vervolg)</u>
68.24.	38.6.	68.45.
	68.31.	68.46.
	68.32.	68.114.
<u>GUINEE BISSAU</u>	68.33.	79.17.
	68.34.	79.18.
40.	70.1.	79.19.
	79.13.	79.20.
	79.14.	79.21.
<u>IVOORKUST</u>	79.15.	79.22.
	79.16.	79.23.
2.1.	90.2.	79.24.
2.2.	92.4.	79.25.
2.3.	92.5.	79.26.
20.		79.27.
21.1.		79.28.
28.5.	<u>KENYA</u>	79.29.
28.6.		79.30.
29.2.	3.1.	79.31.
38.2.	4.	86.1.
38.3.	6.1.	89.1.
40.	13.1.	A.1.
40.8.	13.2.	A.2.
58.4.	13.3.	A.3.
58.5.	13.4.	A.4.
59.19.	13.5.	
68.25.	13.6.	
68.26.	13.7.	<u>KONGO BRAZZAVILLE/ VOLKSREPUBLIC KONGO</u>
68.27.	13.8.	
68.28.	13.16.	
68.29.	14.18.	28.8.
68.112.	24.1.	35.4.
68.113.	33.3.	59.25.
79.11.	33.4.	68.47.
79.12.	34.1.	79.32.
90.1.	40.	92.6.
92.3.	40.7.	
	47.2.	
	54.2.	<u>LESOTHO</u>
<u>KAAP VERDE</u>	58.6.	
	59.20.	68.48.
68.30.	59.21.	68.49.
	59.22.	
	59.23.	
<u>KAMEROEN</u>	59.24.	<u>LIBERIA</u>
	61.1.	
2.4.	68.35.	6.2.
14.3.	68.36.	14.4.
14.16.	68.37.	22.1.
14.17.	68.38.	26.1.
20.	68.39.	28.9.
27.2.	68.40.	38.
28.7.	68.41.	43.1.
32.	68.42.	43.2.
38.1.	68.43.	58.7.
38.5.	68.44.	64.1.

LIBERIA (vervolg) MAROKKO (vervolg) NIGER

74. 59.29. 31.
92.7. 59.30. 68.71.
92.8. 59.31.

LIBIE

45. 59.32.
59.26. 59.33.
59.27. 59.34.
68.59. 59.35.
68.60. 59.36.

MALAGASIE/
MADAGASKAR

31. 69.1. 14.5.
68.50. 69.2. 14.6.
68.51. 75.1. 14.7.
68.52. 79.34. 14.8.
68.53. 79.35. 14.9.
68.54. 82.1. 14.10.
85.1. 14.11.
91.1. 14.12.
A.5. 14.13.
A.6. 15.1.
A.7. 18.1.
A.8. 26.2
A.9. 26.3.

MALAWI

10.1. 28.10.
59.28. 28.11.
68.55. 29.3.
68.56. 35.5. 31.
68.57. 33.5.
68.115. 33.6.
79.33. 33.7.
33.8.

MARTINIQUE

MAURETANIE

MALI

63.3. 37.2.
68.58. 37.3.
68.116. 37.4.

MAURITIUS

68.62. 40.
47.5.
47.6.
50.1.
53.2.
53.3.
54.3.
58.8.
58.9.
58.10.
58.11.
58.12.
59.38.
59.39.
59.40.
59.41.
59.42.
63.4.
64.2.

MAROKKO

2.5. 6.3.
2.6. 19.10.
2.7. 19.11.
2.8. 47.4.
2.9. 68.63.
4.1. 59.38.
25.1. 59.39.
30.3. 59.40.
46.1. 59.41.
47.3. 59.42.
49.1. 63.4.
52.2. 64.2.
53.1.

MOZAMBIQUE

NAMIBIE

68.64.

NIGERIA

<u>NIGERIA</u> (vervolg)	<u>OPPER VOLTA</u>	<u>SENEGAL</u> (vervolg)
67.1.	31.	38.7.
67.2.	40.	46.2.
68.65.	68.74.	68.79.
68.66.	68.75.	68.80.
68.67.		68.81.
68.68.		68.82.
68.69.	<u>RHODESIE</u>	92.11.
68.70.		
68.72.	47.7.	
70.	55.1.	<u>SEYCHELLEN</u>
74.2.	59.44.	
74.3.	59.45.	68.119.
74.4.	59.46.	
79.36.	59.47.	
79.37.	59.48.	<u>SIERRA LEONE</u>
79.38.	59.49.	
79.39.	59.50.	35.8.
79.40.	59.51.	40.
79.41.	68.77.	40.6.
79.42.	68.78.	63.5.
79.43.	79.54.	68.83.
79.44.	79.55.	68.84.
79.45.		68.85.
79.46.		79.56.
79.47.	<u>REUNION</u>	92.12.
79.48.		92.13.
79.49.	68.76.	
79.50.	68.117.	
79.51.		<u>SOEDAN</u>
86.		
92.9.	<u>RUANDA</u>	40.
92.10.		68.86.
A.10.	1.1.	68.87.
A.11.	35.7.	68.88.
A.12.	40.	68.120.
	58.13.	
	59.52.	
<u>OEGANDA</u>		<u>SWAZILAND</u>
4.2.	<u>SAO TOMÉ</u>	68.89.
13.9.	<u>EN PRINCIPE</u>	68.90.
13.10.		68.91.
13.11.	68.118.	
13.12.		
33.9.		<u>TANZANIA</u>
40.	<u>SENEGAL</u>	6.4.
59.43.		6.5.
61.2.	2.11.	8.1.
68.73.	2.12.	9.
79.52.	31.	13.13.
79.53.	34.	

<u>TANZANIA</u> (vervolg)	<u>TUNESIE</u>	<u>ZAIRE</u>
13.14.	2.13.	1.3.
13.15.	2.14.	2.15.
33.10.	7.1.	11.
34.2.	15.2.	12.3.
34.3.	24.2.	17.1.
40.	31.	29.4.
53.	36.1.	29.5.
54.4.	41.	29.6.
56.1.	42.1.	29.7.
58.14.	44.1.	35.10.
58.15.	48.1.	35.11.
58.16.	59.55.	40.5.
59.53.	59.56.	58.17.
59.54.	59.57.	58.18.
60.1.	62.1.	59.58.
68.92.	65.1.	59.59.
68.93.	68.98.	59.60.
68.121.	68.99.	59.61.
71.1.	68.100.	59.62.
71.2.	68.101.	59.63.
72.1.	68.102.	59.64.
79.57.	68.124.	68.103.
83.1.	69.3.	68.104.
85.	69.4.	68.105.
92.14.	73.1.	68.106.
A.13.	76.1.	68.125.
A.14.	77.1.	79.60.
A.15.	78.1.	79.61.
A.16.	79.59.	79.62.
A.17.	80.1.	79.63.
	81.1.	79.64.
	84.1.	79.65.
	87.1.	79.66.
	89.2.	79.67.
	92.15.	79.68.
	92.16.	79.69.
	92.17.	79.70.
	92.18.	
	92.19.	
	92.20.	
	92.21.	
	92.22.	
	92.23.	
	92.24.	
	92.25.	
	92.26.	
	A.18.	
	A.19.	
	A.20.	
	A.21.	
	A.22.	
		<u>ZAMBIA</u>
		57.1.
		58.19.
		59.65.
		59.66.
		59.67.
		59.68.
		68.107.
		68.108.
		79.71.
		79.72.

TOGO

14.14.
14.15.
38.
68.94.
68.95.
68.122.

TSJAAD

35.9.
68.96.
68.97.
68.123.
79.58.

Verdragsverhouding met Nederland⁺

ALGERIJE	Nederland zelf heeft geen handels- of betalingsakkoord met Algerije. Tussen de EEG en Algerije is - in afwachting van de voltooiing van de ratificatie-procedure van een begin 1976 gesloten samenwerkingsakkoord - op 1 juli 1976 een interim-overeenkomst van kracht geworden.
ANGOLA	Nederland heeft geen handels- of betalingsovereenkomst met Angola gesloten. Er bestaat ook geen handelsverdrag met Angola.
BENIN	Benin (voorheen: Dahomey) behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
CENTRAAL AFRIKAANSE KEIZERRIJK	Het Centraalafrikaanse keizerrijk behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
COMOREN	De Comoren Republiek behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
EGYPTE	Tussen Egypte en de EEG is een overeenkomst inzake economische samenwerking gesloten. In afwachting van de inwerkingtreding van het samenwerkingsakkoord is op 1 juli 1977 een interim-overeenkomst van kracht geworden.
EQUATORIAAL GUINEE	Equatoriaal Guinee behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
ETHIOPIE	Ethiopië behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
GABON	Gabon behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
GHANA	Ghana behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
GUINEE	De Republiek Guinée behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
IVOORKUST	Op 25 april 1965 is een overeenkomst betreffende economische en technische samenwerking tussen Ivoorkust en Nederland ondertekend. Deze overeenkomst is op 8 december 1966 in werking getreden en heeft een looptijd van een jaar met stilzwijgende verlenging voor gelijke periodes. Nederland heeft geen handels- of betalingsovereenkomst met Ivoorkust. Ivoorkust behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft afgesloten.

⁺ Samengesteld op basis van gegevens opgenomen in Wereldmarkt, jaargangen 1976, 1977, 1978 en 1979.

KAAP VERDIE	De Republiek Kaapverdië is op 28 maart 1977 toegetreden tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
KAMEROEN	Op 6 juli 1965 is een overeenkomst betreffende economische en technische samenwerking tussen Nederland en Kameroen ondertekend. Deze overeenkomst is op 7 mei 1966 in werking getreden en heeft een looptijd van een jaar met stilzwijgende verlenging voor een gelijke periode. Nederland heeft geen handels- of betalingsakkoord met Kameroen. Kameroen behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
KENIA	Op 1 juni 1975 is in werking getreden de overeenkomst inzake de economische en technische samenwerking tussen Nederland en Kenia. Deze overeenkomst werd ondertekend op 11 september 1970. De overeenkomst heeft een geldigheidsduur van 5 jaar en kan telkens stilzwijgend verlengd worden met een zelfde periode. Kenia behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
KONGO	De Volksrepubliek Kongo behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
LIBERIA	Liberia behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
LIBIE	Nederland heeft geen direkte of indirecte verdragsverhouding met Libië.
MADAGASCAR	Madagascar is één van de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
MALAWI ⁺	Malawi behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
MALI	Mali behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
MAROKKO	Op 1 juli 1976 is een interim-overeenkomst tussen Marokko en de EEG in werking getreden, die voorafgaat aan het voltooiën van de bekrachtigingsprocedure van de samenwerkingsovereenkomst met de EEG.
MAURETANIE	Mauretanië behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
MAURITIUS	Mauritius is één van de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
MOZAMBIQUE	Er bestaat geen verdragsverhouding, direkt of indirekt, tussen Mozambique en Nederland.
NIGER	Niger behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG in 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.

⁺ Tussen Malawi en Nederland bestaat een verdrag inzake de vermindering van dubbele belasting d.d. 1948, waarover in juni 1969 nota's werden gewisseld.

NIGERIA	Nigeria behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
OEGANDA	Oeganda is één van de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
OPPER VOLTA	Op 20 mei 1976 is een overeenkomst gesloten tussen Opper Volta en Nederland inzake economische en technische samenwerking. Deze overeenkomst is echter nog niet in werking getreden. Opper Volta behoort wel tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
REUNION	Het departement Réunion is lid van de EEG. Het handels- en betalingsverkeer is vergelijkbaar met dat tussen de EEG-landen onderling.
RUANDA	Ruanda behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
SENEGAL	Senegal behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
SIERRA LEONE	Sierra Leone maakt deel uit van de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
SOEDAN	Soedan behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
SOMALIE	De Democratische Somali-Republiek behoort tot de ACS-landen, waarmee begin 1975 de Lomé-overeenkomst werd gesloten door de EEG.
TANZANIA	Tussen Nederland en Tanzania bestaan twee directe overeenkomsten. De overeenkomst inzake technische samenwerking van 27 april 1965 en de overeenkomst inzake economische en technische samenwerking d.d. 24 april 1970. Verder behoort Tanzania tot de groep van ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
TSJAAD	Tsjaad behoort tot de ACS-landen, waarmee begin 1975 de EEG de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.
TUNESIE	Op 1 juli 1976 is een interim-overeenkomst tussen Tunesië en de EEG in werking getreden, die voorafgaat aan de voltooiing van de bekrachtigingsprocedure van een eerder afgesloten samenwerkingsovereenkomst.
ZAIRE	Zaire behoort tot de ACS-landen, waarmee de EEG de overeenkomst van Lomé d.d. 28 februari 1975 heeft gesloten.
ZAMBIA	Zambia is één van de ACS-landen, waarmee de EEG begin 1975 de overeenkomst van Lomé heeft gesloten.

Investeringswetgeving⁺

ALGERIJE

Buitenlandse investeringen zijn slechts onder stringente voorwaarden mogelijk. Elk projekt wordt onderworpen aan een onderzoek, waarbij de plannen in het algemeen getoetst worden aan de nationale doelstellingen en in het bijzonder aan de investeringswet van 15 september 1966, de wet op de financiën van 31 december 1969 en - voorzover van toepassing - aan de wet op de koolwaterstoffen van 12 april 1972. De financiële sektor, waaronder het bank- en kredietwezen, staat niet open voor partikuliere investeringen. Ook na goedkeuring van een partikuliere investering behoudt de Algerijnse overheid het recht tot onteigening (met compensatie binnen 9 maanden).

ANGOLA

Angola bevindt zich in een overgangsfase, waarin oude, koloniale, regelingen geheel of gedeeltelijk worden vervangen door nieuwe regelingen.

GABON

Op grond van de 'Code des Investissements' van 23 maart 1967 kunnen aan buitenlandse ondernemingen bepaalde garanties en belastingfaciliteiten worden toegekend. Hiertegenover staat dat krachtens een besluit d.d. 10 juni 1972 bij de vestiging van een nieuwe onderneming in Gabon 10% van de aandelen aan de Gabonese staat moet worden afgestaan. Tevens bestaat de verplichting $\pm$ 10% van de fiskale winst te storten in het d.d. 1 augustus 1967 opgerichte 'Fonds Gabonais d'Investissements'. De in dit fonds gestorte bedragen zullen o.a. worden gerestitueerd indien een deelnemer zijn investeringen wenst uit te breiden.

Voorwaarden waaraan moet worden voldaan om in Gabon handelsactiviteiten te mogen uitoefenen zijn apart geregeld in de 'Réglementation de la Profession de Commercant par les Sociétés Commerciales' (d.d. 20 december 1973).

GHANA

Investeringen in Ghana worden in eerste instantie geregeld door de 'Manufacturing Industries Act' van 1971. Bij het 'Capital Investments Decree 1973' heeft de zogenaamde Capital Investments Board meer armslag gekregen om met buitenlandse ondernemingen over nieuwe investeringen te onderhandelen. Dit dekreet bevat ook maatstaven voor vergoedingen ingeval van onteigening/nationalisering, alsmede faciliteitenregelingen om de investeringen te bevorderen.

In het kader van de Ghanaïsering van het bedrijfsleven is op 25 april 1975 het 'Investment Policy Decree 1975' gepubliceerd. Dit dekreet schrijft Ghanese partikuliere of staatsdeelneming voor in aldaar opererende buitenlandse bedrijven. De hoogte van de Ghanese deelneming is afhankelijk van respectievelijk de sektor, het kapitaal en de jaarlijkse omzet.

⁺ Samengesteld op basis van gegevens opgenomen in Wereldmarkt, jaargangen 1976, 1977, 1978 en 1979.

IVOORKUST

De basiswet voor partikuliere investeringen is de wet No. 59-134 van 3 september 1959. Deze wet is in 1973 aangevuld met een wet die in het bijzonder op toeristische investeringen betrekking heeft. In het kader van deze wetgeving worden als prioriteitskategorieën behandeld:

- onroerend goed ondernemingen
- cultuurondernemingen en daarmee verbonden verwerkende bedrijven
- ondernemingen die plantaardige of dierlijke producten tot halffabrikaten of consumptiegoederen verwerken
- mijnbouwondernemingen
- energiebedrijven.

Aan deze prioriteitskategorieën worden faciliteiten verleend als: vrijstelling van invoerheffingen op voor de vestiging noodzakelijke goederen en materialen; vrijstelling van invoerheffingen op buitenlandse grondstoffen die voor de eindprodukten van de onderneming ge- of verbruikt moeten worden; belastingfaciliteiten gedurende langere tijd.

KENIA

Basisvoorschriften betreffende buitenlandse investeringen komen voor in de 'Foreign Investment Protection Act' (1964), de 'Foreign Exchange Control Act' en in de 'Immigration Act' (1967).

Diverse faciliteiten worden verleend in gevallen dat investeringen de economie van Kenia ten goede komen.

LIBERIA

Partikuliere investeringen in Liberia zijn grotendeels geregeld in de 'Investment Incentive Code' van 21 maart 1966 en in de 'Amendment General Business Law' van april 1967.

Aan buitenlandse investeerders worden diverse faciliteiten op belasting- en ander gebied verleend. Anderzijds worden enkele verplichtingen opgelegd, zoals depositostorting bij vestiging in de handels- en constructiesectoren.

De Liberanisatiewet van 6 mei 1975 beoogt de eigendom van kleine ondernemingen in een aantal sectoren voor te behouden aan Liberianen.

In 1975 is de 'Liberia Industrial Free Zone Authority' opgericht, het bestuursorgaan van een vrijhandels- en vrije industriële zone bij Monrovia. De in dit gebied toegelaten investeerders (een 20-tal sectoren) genieten faciliteiten die aanmerkelijk ruimer zijn dan voor de rest van Liberia. Deze faciliteiten zijn o.a.: belastingvrije invoer van machines en grondstoffen; vrijstelling van vennootschapsbelasting gedurende 5 jaar en daarna hantering van een gematigd tarief; het gebruik mogen maken van een buitenlandse staf en tenslotte de toezegging dat niet zal worden genationaliseerd.

MALAWI

De investeringswetgeving van Malawi is vastgelegd in de 'Companies Act' van respectievelijk 1908 en 1913, die gewijzigd en aangevuld werd door de 'Companies (Amendment) Act' van 1971.

Deze laatste wet verschafte een juridische basis aan het streven naar Malawisering van buitenlandse ondernemingen.

MALI

Garanties en belastingfaciliteiten voor investeringen zijn samengevat in "Ordonnance 76/31" van april 1976. Hierin worden de volgende groepen onderscheiden. Het 'régime commun' (A) met diverse garanties en faciliteiten, in looptijd variërend van 3 tot 10 jaar. Het 'régime particulier' (B) voor ondernemingen die een belangrijk kapitaal investeren ten bate van de ontwikkeling van Mali. Dit régime B biedt delfde voordelen als régime A, maar deze worden gestabiliseerd in een desbetreffende overeenkomst van maximaal 20 jaar. Er is ook nog een 'régime speciale' (C) dat bedoeld is voor middelgrote en kleine bedrijven.

MAROKKO

Het 'Office des Changes' controleert streng alle financiële transakties tussen Marokko en andere landen. De bepalingen hierover zijn aan frekwente veranderingen onderhevig. Investeringsplannen dienen, voorzover betreft het deviezenrechtelijke aspekt, vóóraf ter goedkeuring aan het Office des Changes te worden voorgelegd. Indien dit wordt nagelaten kunnen geen transfervergunningen voor winsten, royalties, interest of kapitaal verkregen worden. Op 13 augustus 1973 werd een nieuwe Investeringswet gepubliceerd, die veel faciliteiten aan buitenlandse investeerders toekent.

MAURETANIE

Investeringswet (oktober 1976). Deze wet behandelt ambtelijke formaliteiten en voorziet in een aantal faciliteiten voor buitenlandse investeerders, niet alleen betreffende kapitaal- en winstovermakingen, maar ook bij export van in de betrokken vestigingen geproduceerde goederen, bij herinvestering van winsten en bij de financiering van infrastrukturele werken en exploratieprojekten. Deze faciliteiten worden alleen verleend als het gaat om investeringen, waaraan prioriteit wordt verleend. Hierbij worden een 3-tal criteria gehanteerd:

- de grootte van het geïnvesteerde kapitaal
- de voltooiing van het projekt binnen een bepaalde tijdslijmit
- het aantal nieuwe arbeidsplaatsen dat voortvloeit uit de investering.

De wet bevat geen bepalingen omtrent schadevergoeding ingeval van onteigening/nationalisatie.

MAURITIUS

De 'Export Processing Zones Act' van 1970 beoogt de vestiging van exporterende bedrijven te stimuleren, evenals het introduceren van moderne technieken in de industrie. In verband hiermee is een aantal industriegebieden gepland, verspreid over het hele land, waar de producent kan profiteren van diverse voorzieningen en faciliteiten. Inmiddels is één 'export processing zone' in gebruik genomen. De regering van Mauritius heeft de 'Convention on the Settlement of Investment Disputes' ondertekend, die wordt toegepast onder auspiciën van de Internationaal Bank of Reconstruction and Development.

NIGER

Op de buitenlandse investeringen zijn in Niger van toepassing de bepalingen van de 'Codes des Investissements', laatstelijk gewijzigd op 11 maart 1974.

Op grond van deze Code kunnen aan buitenlandse ondernemingen garanties en (belasting)faciliteiten worden verleend.

Er zijn 3 'régimes': het 'régime de droit commun'; het 'régime d'agrément' en het 'régime conventionnel'. Het eerste régime is van toepassing op buitenlandse industriële ondernemingen, die voor tenminste CFA-francs 10 miljoen investeren. Nieuw op te richten industriële ondernemingen in de sektor van massa-verbruiksartikelen, alsmede industriën voor de verwerking van landbouwprodukten en de voedings-middelenindustrie, profiteren van het tweede genoemde régime, mits hun investeringen tenminste CFA-francs 50 miljoen bedragen.

Ondernemingen die voor 500 CFA-francs miljoen of meer investeren, kunnen gebruik maken van de onder het derde genoemde régime vallende faciliteiten. Buitenlandse investeerders dienen hun plannen voor te leggen aan het hiermee belaste Ministère des Affaires Economiques, du Commerce et de l'industrie. Voorwaarden voor EEG-ingezetenen om in Niger handels-activiteiten te mogen ontplooiën zijn opgenomen in een aparte wet (Loi portant application en matière de droit d'établissement des dispositions prévues par le traité de Rome).

Bepalingen m.b.t. het kapitaalverkeer uit hoofde van investeringen zijn opgenomen in een Dekreet van januari 1970.

NIGERIA

Ten behoeve van buitenlandse investeerders werd het Nigerian Investment Centre te Lagos opgericht, dat o.m. voor het aangaan van joint ventures informatie verschaft.

In het kader van de Nigerianisatie is in januari 1977 het Nigerian Enterprises Promotion Decree 1977 gepubliceerd. Dit dekreet wijst de bedrijfstakken aan, die geheel, voor 60% of voor 40% aan Nigeriaanse burgers zijn voorbehouden. Bepalingen hieromtrent zijn op 31 december 1978 van kracht geworden.

OPPER VOLTA

Bij 'Ordonnance' van 3 maart 1978 is een herziene wet op de investeringen vastgesteld. Deze nieuwe regeling noemt een aantal investeringsactiviteiten die voor belasting-, deviezen- en tarifaire faciliteiten in aanmerking komen, indien aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Er is eveneens een 'Commission Nationale des Investissements' opgericht, waarvan de functie echter nog concreet moet worden vastgesteld.

REUNION

Bij wet nr. 30 van september 1977 is de thans geldende 'Code des Investissements' vastgesteld. Ten behoeve van investeringen in een 14-tal sectoren van voornamelijk de lokale (agro)industrie worden van overheidswege faciliteiten verleend.

Ook soorten investeringen kunnen worden begunstigd, maar commerciële activiteiten zijn hiervan bij voorbaat uitgesloten. De faciliteiten betreffen in eerste instantie invoerrechten e.d., maar ook binnenlandse belastingen vallen er onder.

SENEGAL

Om partikuliere investeringen aan te moedigen zijn in de loop der jaren diverse maatregelen genomen door de Senegalese regering. De 'Code des Investissements' is het algemene raamwerk voor investeringen en werd het laatst aangepast in januari 1978. Investeringsfaciliteiten gelden nu voor de sectoren: industrie; landbouw, veeteelt, visserij, beheer van kleine wateren en bossen; toerisme; mijnbouw, zowel onderzoek als exploitatie; handel; luchtvaart, zeevaart en spoorwegtransport; telecommunicatie. Fiskale voordelen komen neer op vrijstellingen van invoerrechten en invoerbelasting op grondstoffen, halffabrikaten, en bedrijfsvoertuigen. Om voor een investeringsovereenkomst te komen is het minimum bedrag voor het te realiseren investeringsproject opgetrokken tot 1 miljard CFA francs. Een speciale regeling stelt de regering in staat bijzondere voordelen te verschaffen aan ondernemingen die zich bezighouden met mijnbouwactiviteiten in ruime zin.

TANZANIA

De wetgeving inzake buitenlandse investeringen in Tanzania is grotendeels vastgelegd in de 'Foreign Investment Protection Act' (1963) en de 'Foreign Exchange Control Act' (1965). Naast meer algemene instellingen ter bevordering van buitenlandse investeringen bestaat ook de Tanzania Industrial Studies and Consulting Organisation (TISCO), in 1977 opgericht en speciaal belast met het geven van technische, economische en financiële adviezen inzake ontwikkelingsprojecten. In de investeringswetgeving worden 3 soorten bedrijven onderscheiden:

- bedrijven in beheer of in eigendom van de overheid
- samenwerkingsverbanden tussen een overheidsbedrijf en een partikulier bedrijf
- partikuliere ondernemingen die eigendom zijn van Tanzaniaanse of buitenlandse investeerders.

Voorzover het grote of basisindustriën betreft streeft de regering ernaar een deelneming van 50% of meer te verkrijgen.

TUNESIE

De industriële investeringen worden primair geregeld in twee wetten:

- Wet 72-38 van april 1972, waarin belastingvoordelen en deviezenfaciliteiten voor exporterende ondernemingen zijn vastgelegd
- Wet 74-74 van augustus 1974, die beoogt industriële investeringen in minder ontwikkelde gebieden te stimuleren.

Meer belastingvoordelen worden geboden aan ondernemingen aan de hand van 3 maatstaven: aantal nieuwe arbeidsplaatsen, plaats van investering en integratiegraad van de produktie in de nationale economie.

ZAIRE

Nadat sinds 1973 diverse nationalisatiemaatregelen waren getroffen, werd eind 1975 besloten de 'Zairisatie' ongedaan te maken. De overige ondernemingen zouden voor maximaal 60% aan de oude ondernemers worden teruggegeven en voor minimaal 40% (in vrije associatie) aan Zairiërs worden overgedragen.

Voorzover het mijnbouw, bosbouw, energie en transport betreft heeft de staat zich het exclusieve recht voorbehouden partner van buitenlandse ondernemingen te zijn.

De meest recente investeringswet dateert van 1974. Hierin worden in principe 2 soorten 'bevoorrechte' investeringssituaties onderscheiden:

- volgens het algemene systeem, waarbij de faciliteiten in de wet zelf zijn opgesomd
- volgens het conventionele systeem, in welk geval een specifieke overeenkomst tussen de regering en de betrokken onderneming wordt gesloten.

ZAMBIA

Op buitenlandse investeringen is van toepassing de 'Industrial Development Act', die sinds oktober 1977 van kracht is. Deze wet regelt onder meer: vergunningen voor en beheer over industriële vestigingen; de overdracht van buitenlandse technologie aan in Zambia werkzame ondernemingen en de bevordering van investeringen door het buitenland.

Bijlage IIIOmvang van de handel van Afrikaanse landen met Nederland. (1978)

<u>Landen:</u>	<u>Invoer:</u> (x f. 1000)	<u>Uitvoer:</u> (x f. 1000)
Algerije	358.365	131.085
Angola	108.847	95.497
Benin	39.600	10.774
Botswana	334	106
Burundi	6.955	4.973
Centraal Afrikaans Keizerrijk	5.341	1.733
Comoren	337	181
Djibouti	8.790	-
Egypte	351.400	93.340
Equatoriaal Guinee	228	11.487
Ethiopië	23.673	18.991
Gabon	23.310	72.505
Gambia	4.660	2.833
Ghana	92.432	266.481
Guinee	5.110	512
Guinee Bissau	13.510	1.327
Ivoorkust	199.340	523.405
Kaap Verdische Eil.	6.056	93
Kameroen	49.330	440.195
Kenia	51.460	98.809
Lesotho	2.789	687
Liberia	200.160	114.083
Libië	195.998	378.692
Madegaskar	11.290	5.749
Malawi	9.875	32.328
Mali	3.319	13.876
Marokko	129.119	166.721
Mauretanie	9.520	1.682
Mauritius	16.615	19.063
Mozambique	15.115	15.985
Niger	24.704	663
Nigeria	952.292	2493.131

<u>Landen:</u>	<u>Irvoer:</u> (x f. 1000)	<u>Uitvoer:</u> (x f. 1000)
Oeganda	4.805	12.636
Opper Volta	16.957	578
Reunion	14.939	3
Rhodesie	83	31
Rwanda	6.295	3.941
Sao Tome/Principe	3.808	13.813
Senegal	119.828	29.838
Seychellen	2.416	248
Sierra Leone	19.506	94.881
Soedan	84.460	14.325
Somalie	12.638	1.491
Swaziland	25.389	2.088
Tanzania	110.997	43.054
Togo	45.916	120.890
Tsjaad	12.844	315
Tunesie	158.479	113.473
Kongo	14.654	21.746
Zaire	39.545	57.940
Zambia	22.310	4.387
Zuid Afrika	370.595	401.556

Bijlage IV

Netto directe buitenlandse investeringen per land. (in miljoenen \$)

<u>Landen:</u>	<u>1970</u>	<u>1976</u>	<u>1977</u>
Algerije	45	..	173
Benin	7	..	..
Centr. Afrikaans Keizerrijk	1	4	-3
Egypte	..	42	98
Ethiopie	4	4	6
Ivoorkust	31	50	53
Ghana	68	13	17
Kameroen	16	31	-3
Kenia	14	42	54
Madagaskar	20	..	-2
Malawi	9	..	6
Mali	..	3	-5
Mauretanië	-1	50	4
Niger	1	..	..
Nigeria	205	387	245
Oeganda	4	-7	1
Rwanda	..	4	6
Senegal	5	..	..
Sierra Leone	8	..	5
Soedan	..	..	20
Somalië	5	2	8
Togo	1	..	..
Tsjaad	1	27	21
Tunesië	16	..	93
Zaire	42	..	..
Zambia	-297	..	18
Zuid Afrika	318	-95	-190

Bron: World Development report 1978, The World Bank 1978

World Development report 1979, The World Bank 1979

Bijlage V

Bronnen-overzicht.

I Konkrete bedrijfsinformatie Nederlandse koncerns

- Jaarverslagen: te vinden bij de bedrijven zelfs, de Kamers van Koophandel (KvK), de Ekonomische Voorlichtings Dienst (EVD), SOMD.
- Who owns whom: overzichten van dochterondernemingen van grotere internationale koncerns.
te vinden bij KvK, EVD, SOMD
- Hoppenstedt: structuur + dochterondernemingen (met aandelen-percentage) van een aantal grotere internationale koncerns.
te vinden bij: EVD
- Kompass: gegevens over konkrete vestigingen van koncerns voor een aantal Europese landen.
te vinden bij: KvK, EVD
- Jane's Major Company's of Europe: bedrijfsstructuur van een aantal grote internationale koncerns
te vinden bij: EVD, SOMD
- ABC voor handel en industrie: gegevens over konkrete vestigingen van bedrijven in Nederland.
te vinden bij: KvK, EVD, SOMD
- Handels-register: overzicht van deelnemingen van bedrijven, gedeponereerd bij de Kamers van Koophandel
- Shell: Information handbook 1975/76
- Sobe: Philips wereldwijd / Eindhoven 1977
- P. Juffermans e.a.: De Nederlandse belangen in Zuidelijk Afrika
Amsterdam 1976
- E. Paërl: De Nederlandse macht in de Derde Wereld
Amsterdam 1971

II. Geraadpleegde tijdschriften en kranten (tot augustus 1979)

- Africa
- Afrique Industrie
- Africa Confidential
- African Trade Review
- Amadla
- Economic Bulletin for Africa
- Economisch dagblad
- Financieel Dagblad
- Groene Amsterdammer
- Handelsnieuws
- Informations Economiques Africaines
- Intermediair

Bronnen-overzicht (vervolg)

- Internationales Afrika Forum
- Jeune Afrique
- Journal of East Africa
- Marches Tropicaux et Mediterranéens
- Middle East and African Economist
- Monitor Africain
- New African Development
- Nieuwsbrief Boerengroep
- NRC
- Review of Radical Political Economist
- Ufahamu
- Volkskrant
- Waarheid
- Wereldmarkt

III. Boeken, rapporten en artikelen

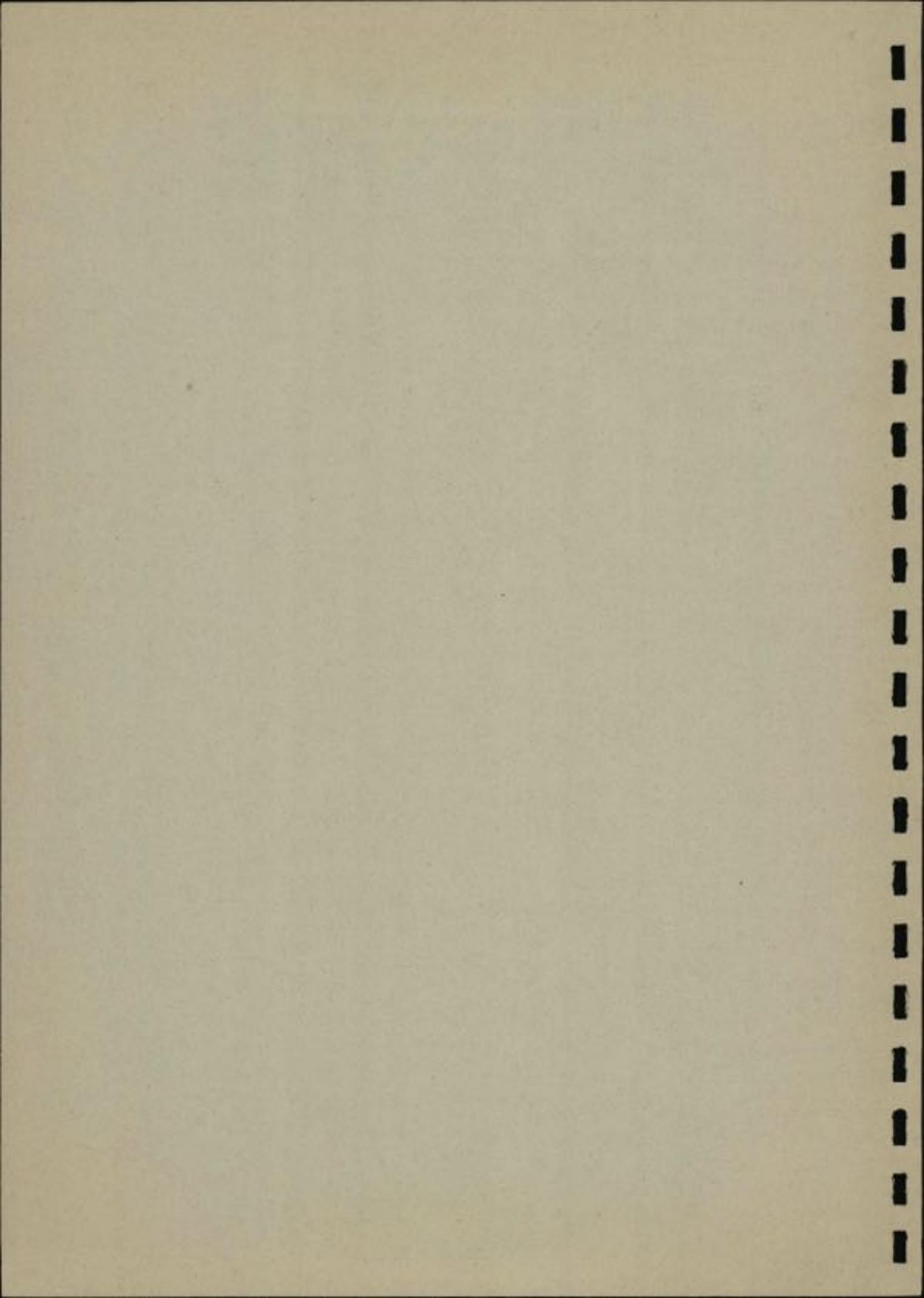
S. Amin	The Maghreb in the modern world	Penguin	1973
S. Amin	Neo-Colonialism in West Africa	Penguin	1973
S. Amin	Onderontwikkeling en afhankelijkheid in Zwart Afrika, hun historische oorsprong en historische vormen in: Bergers J. e.a.: Imperialisme en onderontwikkeling Nijmegen		1976
M. Bostock Ch. Hanley	Economic Independence and Zambian Copper: a case study in foreign investment		1972
CIS/SOMD	Unilever I + II	Sjaloom	1975
COS/Tilburg	De klad in de kleding	Tilburg	1975
M. Guisen e.a.	Philips in Brazilië, Taiwan en Tanzania	Tilburg	1978
T. Hayter	Aid as imperialism	Penguin	1971
IVO	Vlisco: beoordeling van een herstruktureringssubsidie	Tilburg	1977
IVO	Export-industrie in Tunesië	Tilburg	1978
Kritak dossier	Ketens van Koper	Leuven	1977
J. Louise	De relatie tussen het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse officiële ontwikkelingssamenwerking Amsterdam		1978
J. Masini e.a.	Multinationals and development in black Africa	Ecsim	1979
NAR	Advies Partikuliere buitenlandse investeringen en Multinationale ondernemingen in ontwikkelingslanden		1979

bronnen-overzicht (vervolg)

Osaci	Agro-industrie en Kameroen	Amsterdam	1978
Osaci	Leren van Van Leer	Amsterdam	1979
W. Rodney	How Europe underdeveloped Africa Tanzania Publ. House		1972
K. Roskam	Dekolonisatie van Africa	Fibula	1973
K. Roskam	Zwart Afrika	Fibula	1975
J. Saul G. Arrighi	Essays on the political economy of Africa	N.Y.	1973
SGL/ Univ. van Amsterdam	Externe relaties en afhankelijkheid: Nigeria		1978
SGL/ UvA	Nederlandse ontwikkelingshulp in Kenia		1979
TAS I	Nederlandse ontwikkelingshulp in dienst van kapitaalsbelangen		1973
C. Widstrand ed.	Multinational Firms in Africa	N.Y.	1975

- o - o - o - o - o - o - o - o - o -

STICHTING ONDERZOEK MULTINATIONALE ONDERNEMINGEN
Paulus Potterstraat 20, Amsterdam-1007, Telefoon 020-737515

somo